

CHNUMHOTEP
DE SCHATBEWAARDER

EEN VERTELLING UIT HET OUDE EGYPTÉ

DOOR

L. H. VAN LENNEP

AMSTERDAM

P. N. VAN KAMPEN & ZOON

In het vijfde jaar van de Majesteit van Hor, Koning van het Zuiden en het Noorden, Sehotep ab Re, sa Re, den gouden Hor, Amen-em-hat, ¹⁾ levend voor eeuwig en in alle eeuwigheid, kwam Meri, een der Imy-chet, ²⁾ tot mij, terwijl ik in Uast, ³⁾ de stad mijner inwoning, de graanschuren deed vullen, opdat de Koning en zijne onderdanen geen gebrek zouden lijden.

Aldus sprak Meri: „Machtige Chnum-hotep, schatbewaarder van Uast, sterk als de leeuw in de woestijn, en wijs als Djehuti, ⁴⁾ Zijne Majesteit Amen-em-hat, — Hem zij leven, gezondheid en voorspoed, — heeft mij opgedragen U te bevelen ten spoedigste naar Zijn Paleis te gaan; Zijne Majesteit wenscht U te spreken.”

Bij het hooren van deze woorden was ik buiten mijzelf van verbazing. Toen ik mij hersteld had, kon ik antwoorden:

„O Meri, levend in de omgeving van Zijne

---

¹⁾ Amen-em-hat I, eerste koning van de 12e Dynastie (Middenrijk), regeerde gedurende dertig jaren, waarvan de laatste tien met zijn zoon Senusert I. Aanvang der 12e Dynastie vermoedelijk omstreeks 2100 v. Chr. Elke Koning had vijf namen: die van Hor, de schutgodinnen van Egypte, den gouden Hor, Koning van Opper- en Neder Egypte en Zoon van Re; de laatste is de naam, waaronder wij hem noemen.

²⁾ Hofbeambten, letterlijk: hij die vergezelt.

³⁾ Thebe.

⁴⁾ Thot, de god van het woord en de wijsheid (Hermes).

Majesteit — Hem zij leven, gezondheid, kracht — welkom zijt gij mij als de overstroming van Hapi. ¹⁾ Het bevel van den Koning is mij heilig als de woorden van Amen, wanneer Hij hekau ²⁾ uitspreekt. Ik zal mij opmaken en naar Itht-Tauï ³⁾ gaan. Is U bekend, welke de oorzaak is van Zijner Majesteit's bevel?"

„Deze is mij niet bekend; ik breng alleen de tijding over. Een snelvarend schip van den Koning heeft mij herwaarts gevoerd. Morgen zullen wij tezamen vertrekken.”

DE TWEEDE DAG VAN DE VIERDE MAAND VAN DEN OOGST EN HET BEGIN DER OVERSTROOMING. ⁴⁾

De tocht naar Itht-Tauï was voorspoedig. Ik was zoo van de toekomst vervuld, dat ik op de steden, waarlangs ik voer, weinig lette. Was ik bij den Koning belasterd of wachtte mij goede tijding? Gelukkig duurde de reis niet lang. Het schip „Sebek” ⁵⁾

¹⁾ De Nijl.

²⁾ Tooverspreuken.

³⁾ De Residentie, ten Zuiden van Memphis; hoewel van Thebaansche afkomst, bouwden de koningen der 12e Dynastie hunne residentie en pyramiden in de nabijheid van de oude hoofdstad Memphis. Waarschijnlijk was geregeld toezicht op de Noordelijke gouwen zeer gewenscht.

⁴⁾ De Egyptenaren verdeelden het jaar in drie seizoenen van vier maanden, elk van dertig dagen:

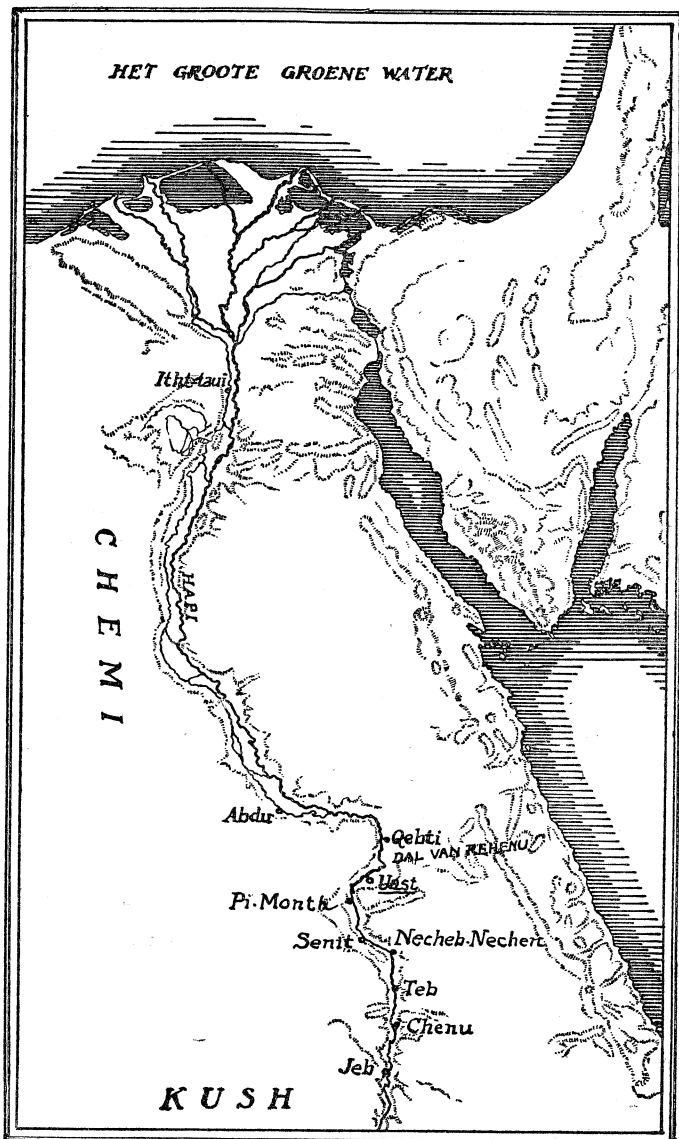
het seizoen van de overstroming en den zaaitijd,

„ „ „ het opkomen van het zaad,

„ „ „ den oogst en het begin der overstroming.

Het jaar begon in Augustus. Aan het einde van het jaar werden „de vijf dagen boven het jaar” toegevoegd, gewijd aan Osiris, Isis, Set, Nephthys en Horus.

⁵⁾ Krokodilgod. Hem en Amen vereerden de Vorsten der twaalfde dynastie.

onze kracht" was voortreffelijk; snel werd het voortbewogen door veertig zware riemen, die ellendige Aamu¹⁾ door het water trokken. De stroom hielp natuurlijk mede, maar de wind woei uit het Noorden, zoodat wij het zeil niet konden hijschen.

In Itht-Tauï aangekomen, ging ik aanstonds naar het Koninklijk Paleis. Bij de sfinxenlaan wachtte mij de ambtenaar op, die de stervelingen tot den Zoon van Re voert; ²⁾ hij bracht mij eerst naar het voor mij bestemde slaapvertrek, waaraan een badkamer grensde. Ik wiesch en zalfde mij, deed mijn fraaiste linnen gewaad aan en vervoegde mij bij den zoeven genoemden ambtenaar. Hij ging met mij door den voorhof, die door zuilen in de gedaante van papyrusplanten omringd was, naar de woonvertrekken des Konings, waar de gouden Hor, levend in eeuwigheid, in de ontvangzaal op den troon der levenden ³⁾ zittend, mij wachtte.

Diep ontroerd wierp ik mij ter aarde en kuste het stof van den bodem. Zijne Majesteit beval mij op te staan en dicht bij Hem te komen. Door Zijne goddelijke stem tot rust gebracht, waagde ik het mij op te heffen en langzaam den troon te naderen.

Aan beide zijden van Zijne Majesteit stonden de hoogwaardigheidsbekleeders, die de bevelen van den Koning hooren en doen uitvoeren. Ik zag aan Zijne linkerzijde ⁴⁾ den vizier, leider der machtigen en

---

¹⁾ Bedouïenen. Krijgsgevangenen werden soms als roeiers gebruikt. Aamu beteekent: menschen met den boemerang.

²⁾ Wij zouden zeggen: kamerheer.

³⁾ Troon voor audienties.

⁴⁾ De voornaamste zijde.

aanzienlijken van Opper- en Neder-Chemi¹⁾, den tweede, komend na den Koning in den voorhof van het paleis, opperrechter en leider van alle koninklijke werken; verder zag ik vele gouvvorsten uit Neder-Chemi, die den Koning eer bewezen, de leiders der departementen en — niet te vergeten — den Kabinet-chef van de schatkist, tevens leider van Zijner Majesteits schepen.

„Ik heb U hierheen ontboden, Chnum-hotep, schatbewaarder van de gouw Uast,” zoo sprak de Koning, „om U het plan mede te deelen, dat bij mij is gerijpt, en tot welker uitvoering ik U roep.

Het is U niet onbekend, dat ik in de eerste jaren, nadat Sanchkare, den goden gelijk, aan zijn horizon was ondergegaan en in zijn eeuwige huis rust gevonden had,²⁾ veel in het rijk van Opper- en van Neder-Chemi heb moeten ordenen; als de zonnegod Tum zelf, doortrok ik het land om het onrecht te verdrijven, het verwoeste op te bouwen en de grenssteen en de juiste plaatsen te zetten, opdat iedere stad hare afpaling zou kennen. Den eigendom der kanalen en het recht van iedere gouw op de wateren van Hapi stelde ik vast; aangezien ik het recht lief heb, is dat wat in de boeken en in de oude geschriften neergelegd is, tot grondslag mijner beslissingen geweest.

Maar nu is voor mij de tijd gekomen mijne eeuwige woning³⁾ te bouwen. Ka nefer⁴⁾ zal haar naam

1) Egypte; Chemi beteekent zwarte aarde; vergelijk Alchemie kunst uit Egypte, zwarte kunst.

2) Dus: gestorven was. Sanchkare was de laatste Koning der 11de dynastie en dus de voorganger van Amen-em-hat I.

3) Pyramide.

4) Ka nefer beteekent: hoog en goed.

ten deele zal dit in Uast, de stad mijner inwoning, geschieden en ten deele in Qebti ¹⁾); daar zijn kundige handwerkslieden, en de afstand tusschen beide steden is niet zoo groot of ik kan het oppertoezicht uitoefenen.

De kabinet-chef van de schatkist zal eenigen gouvorsten aanschrijven tegen den tijd, dat de expeditie vertrekt, het benoodigde aantal handwerkslieden en soldaten te zenden.

Onmiddellijk onder mij zullen twee ervaren ambtenaren staan: Ptah-mes, een officier die reeds een expeditie naar het dal van Rehenu heeft meegemaakt, en Re Nefer, opperschrijver in de gouv van Herui, die in Qebti natuurlijk veel met leiders van tochten naar Ta Neter ²⁾ in aanraking is geweest, ja een dier leiders als schrijver heeft vergezeld. Hij weet hoeveel graan en bier en andere voorraden wij moeten meenemen.

Zinu ³⁾ zullen natuurlijk in dienst worden genomen, en ook vele priesters opdat wij daarginds in de wildernis niet van godsdienst verstoken zullen zijn.

DE VEERTIENDE DAG VAN DE VIERDE MAAND VAN DEN OOGST EN HET BEGIN DER OVERSTROOMING.

Een ongunstige tijding heb ik heden vernomen. Er is zeer weinig cederhout voorhanden, dat voor den schepenbouw bijkans onontbeerlijk is. Nu nog

¹⁾ Koptos.

²⁾ „Het Goddelijke land”, ook wel Punt genoemd, waarvandaan o.a. myrrhe en wierookplanten werden gehaald. Waarschijnlijk lag het in de nabijheid van de Somali kust.

³⁾ Medicijnmeesters.

booten naar Gebal ¹⁾ te zenden, om het hout van de Retennu te koopen en herwaarts te brengen, zou te tijdroovend zijn. Wij zullen ons met het knoestige hout der sycomoren en acacia's moeten behelpen. Maar gelukkig zijn de scheepsbouwmeesters kundige lieden, die treffelijk werk leveren, zelfs wanneer het materiaal niet van de beste hoedanigheid is.

Morgen ga ik met het vaartuig „Sebek onze kracht” weer naar Uast. Onderweg zal ik in Qebti den bouw der schepen regelen en Re Nefer mijne bevelen geven.

DE ACHTTIENDE DAG VAN DE TWEEDE MAAND VAN DE OVERSTROOMING EN DEN ZAAITIJD.

Ik ben sinds een maand weder tehuis. Ook ditmaal was de reis gunstig. De God Hapi is ons welgezind. Ik zal hem vele offeranden brengen, opdat hij ook de vloot veilig in Chenu en Jeb doe komen.

In Qebti verbleef ik een halve maand; gaarne ben ik in deze plaats, waar steeds groote bedrijvigheid heerscht.

Ik zag eenige karavanen naar de zee ²⁾ afreizen; volgeladen waren de ezels met voortbrengselen van ons land; bij hunne terugkomst zullen zij myrrhe, wierook en ivoor dragen.

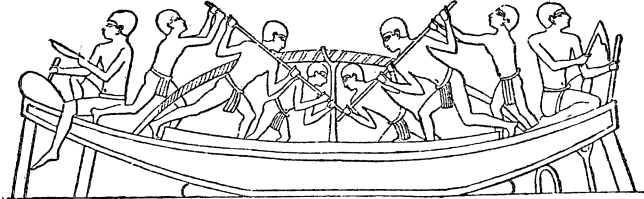
De scheepsbouwmeester Aahmes heeft aanstonds begrepen welke soorten van schepen ik noodig zal hebben. Aangezien hij de kundigste bouwer van geheel Chemi genoemd wordt, heb ik hem de

¹⁾ Byblos aan de Phoenicische kust, van oudsher een Egyptische nederzetting.

²⁾ Roode Zee.

vervaardiging van mijn schip opgedragen. Dit vaartuig moet uitmunten als de leider zelf.

Het is boeiend den bouw van een schip gade te slaan vooral wanneer, gelijk nu, geen cederhout

Scheepsbouwers aan den arbeid.

voor den romp kan worden gebruikt. De korte planken van sycomorenhout worden door ervaren timmerlieden aan elkaar gehecht. Is er een voldoende aantal, dan wordt de romp in hoofdzaak opgebouwd. Daarna plaatsen zij in het midden een gevorkte paal, waarover een touw loopt, dat aan den voor- en den achterstevan wordt bevestigd. Door den paal rond te draaijen, verkort men het touw, dat zoodoende de stevens omhoogtrekt.

Later leggen zij aan de bovenzijde om het geheele schip een dikken kabel, die nat gemaakt, de romp stevig bijeenhoudt.

De mast is natuurlijk uit cederhout vervaardigd en heeft een lengte van ongeveer zeven ellen¹⁾; welk een vooruitgang is het tegenover de schepen, waarop de koningen Zoser en Chufu²⁾ voeren, dat wij thans niet meer bokmasten, maar enkele palen gebruiken, en wat is het touwwerk voor het hijschen van het zeil beter samengesteld!

¹⁾ Een (heilige) el = circa $\frac{1}{2}$ meter.

²⁾ Resp. uit de derde en vierde dynastie.

Mijn schip zal behalve door den wind, ook door de kracht van riemen kunnen worden voortbewogen. Twintig roeiers zullen het voorttrekken, ellendige Aamu en Retennu, die Zijne Majesteit bij Hare overwinningen in het vreemde land heeft gevangen genomen, toen Zij tot het rijk der Mitanni kwam en de rivier bereikte die verkeerdt stroomt ¹⁾. Zij zullen beneden zitten en boven hunne slaapplaatsen wordt eene schoone kajuit gebouwd, waar ik zal kunnen verblijven zonder door de felle stralen der zon en den glans van het weerspiegelende water te worden gepijnigd. Mijne aanstaande woning zal met matten worden versierd, die bedreven kunstenaars met afbeeldingen van Amen en den Hem aanbiddenden Koning zullen verluchten. Zoo zal steeds de tegenwoordigheid van Amen en Zijne Majesteit mijn gemoed versterken.

De vaartuigen waarop de ambtenaren, priesters, soldaten en ambachtslieden zullen reizen, worden eveneens goed gebouwd, maar natuurlijk minder fraai versierd. De hoofdzaak is, dat zij sterk en snelvarend zijn. Zij zullen in Uast worden vervaardigd.

In Qebti zal ik de booten doen bouwen, waarop straks de steenen zullen worden geladen. Vaak zijn in die plaats lastschepen gebouwd, die de zware massa's uit het dal van Rehenu te dragen kregen. Deze soort van vaartuigen heeft natuurlijk mast noch kajuit; alleen roeiers zullen ze kunnen voortbewegen.

In het geheel zal onze vloot uit bijna honderd

---

¹⁾ De Euphrates, die, anders dan de Nijl, van Noord naar Zuid stroomt.

schepen bestaan; welk een machtigen indruk zal zij maken; desgelijks is in Chemi nog nooit gezien.

Naast den bouw der schepen is de verzorging van den mondvoorraad van belang. Gelukkig ben ik door mijn ambt van schatbewaarder, die tevens op de graanschuren toezicht houdt, in deze zaken zeer bedreven, en Re Nefer is, zooals ik zeide, van dit onderdeel ook volkomen op de hoogte. Samen hebben wij lange lijsten opgesteld van de hoeveelheden graan en bier, die wij moeten meenemen. De korenschuren van Qebti en Uast zijn goed gevuld en kunnen veel missen, maar onderweg zal aanvulling noodig zijn, daar toch de schepen niet voldoende ruimte bieden. Ik roep derhalve de medewerking in van de vorsten der gouwen Ten, Thes-Hertu en Ta Chent ¹⁾, waardoor onze vloot zal varen.

Door mijn schrijver Re-messu deed ik den volgende brief aan elk der drie gouvorsten opstellen.

De schatbewaarder der gouw Uast, Chnum-hotep, zegt aan den vorst der gouw Ten (Thes-Hertu of Ta Chent):

Men brengt U dezen brief.

Als mijn schrijven tot U komt, is mijne vloot wellicht reeds op weg naar de stad Uwer inwoning; zij telt bijna honderd schepen, is met vierduizend koppen bemand en vaart naar de gebergten bij Chenu en Jeb. Daar zullen steenen worden uitgegraven om Amen's tempel in Apet te bouwen en de eeuwige woning van Amen-em-hat — Hem zij leven, gezondheid en voorspoed —.

De Koning, de goede Heer, heeft mij aan het

---

¹⁾ De drie gewesten ten Zuiden van Thebe.

Hoofd van een beeld van Amen-em-hat I

hoofd gesteld en mij bevolen alles te regelen. Zoo tref ik thans maatregelen voor de voorziening in de levensmiddelen. Onze schepen voeren veel mede, maar meer is noodig; mijn verzoek is dus: wil groote graanvoorraden gereed houden, want talrijk zijn de mannen die den tocht maken; desgelijks is in Chemi niet gezien.

Buiten het graan zullen veel kruiken bier, vleesch, honig en koeken noodig zijn.

Opdat de geest onder de lieden goed blijve, zij er ook overvloed van welriekende oliën en zalven.

Den Koning zal geboodschapt worden al wat Gij zult hebben doen verzamelen. Moge Uw naam daardoor welriekend worden als olie.

Alzoo deed ik schrijven en de drie brieven onder- teekende en zegelde ik zelf, waarna ik ze een bood- schapper ter hand stelde, die snel naar de gouw- vorsten op weg ging.

Mogen deze maatregelen helpen. Hoeveel tochten zijn door gebrek aan levensmiddelen mislukt en hoeveel dappere mannen zijn naar het land gegaan, vanwaar niemand terugkomt, zonder dat hun Ka's een plaats hebben gekregen, waar offeranden en leeftocht kunnen worden gebracht.

Dankbaar mag ik zijn, dat de verstrekking van water weinig moeite zal baren; hoe anders is dat bij uitgravingen in het dal Rehenu en in de woestijn, waar de godin Hat-hor ons het turkoois en het malachiet schenkt. ¹⁾

¹⁾ Serabit-el Chadem, op het Sinai-schiereiland.

Van dranken neem ik alleen bier mede; het schedeh-bier is mij geliefd; ik zal vele kruiken in mijn schip doen laden.

Om de verveling te verdrijven zal ik harpspelers medenemen, en vele damspelen zal ik doen uitreiken.

DE ACHTSTE DAG VAN DE VIERDE MAAND VAN DE OVERSTROOMING EN DEN ZAAITIJD.

De vloot is gereed; alle schepen zijn in Uast en wij zullen spoedig vertrekken. De priesters van Amen zoeken naar een gunstigen dag en moeten daarbij met de omstandigheid rekening houden, dat Zijne Majesteit Amen-em-hat mij de hooge eer aan heeft willen doen, bij het vertrek uit Uast aanwezig te zijn. De afscheidsplichtigheid in den tempel van Amen zal de Koning zelf leiden. Welk een eer is dat voor mij! De tocht zal zekerlijk gelukken, nu hij onder zulke gunstige omstandigheden begint.

DE ZESTIENDE DAG VAN DE VIERDE MAAND VAN DE OVERSTROOMING EN DEN ZAAITIJD.

Op den tweeden dag van de eerste maand van het opkomen van het zaad zal het vertrek plaats hebben; de priesters hebben dezen datum voor bijzonder gunstig verklaard.

Ik heb dus nu nog zestien dagen vóór mij, waarin ik van mijn vrijen tijd zal kunnen genieten. Vier maanden lang heb ik hard gearbeid en weinig van mijn huisgezin bemerkt. Mijn lieve vrouw, de meesteres van mijn huis, zal dankbaar zijn, dat zij

mij nu eenigen tijd voor zichzelf zal hebben, voordat ik van haar afscheid zal nemen om een reis van vele maanden te beginnen. Ook ik zal haar missen, want zij is mij tot grooten steun, en het zal niet gemakkelijk zijn het groote huishouden van 4000 mannen te verzorgen, als ik haren raad ontbeer. Terecht heeft de wijze Ani gezegd: „Tracht niet Uw vrouw in haar eigen huis bevelen te geven, wanneer gij weet, dat zij een volmaakte huisvrouw is. Zeg haar niet: „Waar is dat ding toch? Breng het hier”, wanneer zij het op de juiste plaats heeft gezet. Let op haar en blijf rustig, dan zult gij haar wijs en verstandig beheer bewonderen. Gelukkig zult gij zijn, wanneer gij hand in hand met haar door het leven gaat. Zeer vele mannen begrijpen dit niet. De bemoeial sticht slechts verwarring in huis, en zal in werkelijkheid toch nooit de meester zijn.”¹⁾

Dit heb ik reeds jong beseft, en daarom heb ik mijne lieve vrouw de vrije hand in haar huishouding gelaten. Ik ben daarbij wel gevaren, want mijne vrouw bestiert het huis op waarlijk voortreffelijke wijze. Zoodoende blijft mij veel tijd over voor mijn ambten, en huiselijke zorgen pijnigen niet mijne hersens.

Sechmet en Renenit²⁾ hebben mij met drie zonen gezegend, zoodat wanneer ik naar het land zal zijn gereisd, vanwaar niemand terugkomt³⁾, mijn Ka spijs en drank in overvloed zal ontvangen.

Mijne zonen zijn eerst 10, 6 en 3 jaren oud, zoodat

¹⁾ Vertaling naar Wallis Budge: The teaching of Amen-em Apt. blz. 246.

²⁾ Godinnen, die onder andere in verband met geboorten werden vereerd.

³⁾ De onderwereld.

ik mij nog weinig met hen heb behoeven bezig te houden. De oudste twee zijn natuurlijk in het huis der onderwijzing en de jongste loopt nog in en om mijn huis rond. Wel vraag ik mij soms af, wat mijne zonen later zullen moeten worden; het is niet gemakkelijk goede ambten voor hen te krijgen. Maar indien deze tocht gelukt, zal de Koning mij welgezind zijn en zullen de ambtenaren in het Grootte Huis¹⁾ mij het ambt niet durven weigeren, dat ik voor een zoon mocht begeeren. Wellicht zal de oudste geschikt zijn om in mijn voetsporen te treden; in den tweeden zoon zie ik meer een priester; de jongste stelt op het oogenblik alleen belang in zijn poppen.

Over mijne dochters valt niets bijzonders te vermelden; mogen zij hunne moeder tot voorbeeld nemen.

DE DERDE DAG VAN DE EERSTE MAAND VAN HET OPKOMEN VAN HET ZAAD.

Eindelijk vind ik tijd om neer te schrijven, wat in de afgelopen dagen is gebeurd. Het zal mij niet licht vallen alles naar tijdsorde te vermelden; zooveel gewichtige voorvallen hebben plaats gevonden, dat zij in mijn hoofd als visschen in den vijver rondspartelen.

Het groote tempelfeest was indrukwekkend. 's Morgens zeer vroeg werd de weg naar de eeuwige woning van Amen reeds geveegd, opdat niet de Koning last van het stof zou hebben. Alleen de bekleeders van ambten mochten van den weg gebruik maken: het volk moest langs omwegen naar

¹⁾ Paleis; Egyptisch: Per Aa, waarvan Pharao, dat sinds den tijd van Achnaton als titel voor den Koning werd gebruikt (verg. Verheven Porte).

den ingang des tempels gaan. Honderden en honderden trokken op; eene zoo groote belangstelling was in Uast nog nooit gezien.

Ik had mij al vroeg naar het oude Koninklijke Paleis begeven, waar Zijne Majesteit zijn intrek had genomen, want ik zou deel uitmaken van den hofstoet. Officiëren waren reeds met de opstelling bezig. Welk een bont gewemel, welk een verwarring; hoe zou ooit orde verkregen worden? Maar de officieren verstonden hunne taak goed en zooals de steenen van het mozaïek, zoo voegden zich de mannen in den stoet. Slechts de Koning en Zijn Gezin ontbraken nog. Plots werd stilte bevolen. Wij bogen ons allen ter aarde en plechtig naderde de Zoon van Re, onze genadige Heer, met Zijne eerste gemalin en vier Zijner zonen. Hij besteeg den Koninklijken draagstoel en de ceremonie-meester gaf het sein tot vertrek. Vooraan liepen de regimenten genaamd Amen en Ptah; fier was hunne houding, stoer hun gang; geen wonder, dat de Retennu hen vreezen; dankbaar ben ik den Koning, dat hij mij twee deelen van het Amen-regiment op den tocht meegeeft. Muziek begeleidde hen en vroolijk klonk het geluid der trompetten en trommels.

Na de soldaten kwamen de vorsten van Uast en aangrenzende gouwen, machtig van gestalte en voor naam van uitdrukking, ... dan was er een leegte van een vijftigtal ellen, opdat het stof zich zou leggen, voordat de Koning kwam. Al het volk wierp zich ter aarde en prees Re, die aan Chemi Zijn Zoon als koning heeft gegeven, toen Amen-em-hat naderde, glanzend en stralend als Re Horachti, ¹⁾ en mild-

¹⁾ Re, Horus van den horizon, dus: de zon bij haar opgang.

dadig als Tum ¹⁾), wanneer hij in Amentet ²⁾) wegzinkt.

Zijn draagstoel was van vlammend goud; sterk waren de dragers. De lucht was vervuld van wierookgeur uit vaten, die twee priesters, vóór den draagstoel schrijdende, heen en weder zwaaiden. Moge de Koning steeds Hem welgevallige geuren opsnuiven.

Aan iedere zijde van den draagstoel liep een van 's Konings zonen, met een zonnescerm in de hand, en erachter Zijne eerste gemalin met de twee andere prinses. Hooge ambtenaren en priesters volgden; ik bevond mij onder deze; de stoet werd door de regimenten van Chnum en Tum besloten.

Na een half uur bereikten wij het heiligdom van Amen in het noordelijk deel van Uast. Hoe indrukwekkend ook door zijn ouderdom, toonde de tempel toch wel heel duidelijk, dat 's Konings besluit om een nieuwe eeuwige woning voor Amen te doen verrijzen, zeer wijs, ja door den god zelf ingegeven moest zijn.

Toen de stoet door de nauwe toegangspoort was geschreden, bleek de voorhof te klein, zoodat de soldaten naar de daarnaast gelegen bergruimten en pleinen werden gestuurd.

De Opperpriester van Amen ontving den Koning en leidde hem naar den troon, waarachter wij ons allen schaarden. Toen naderden de priesteressen, die een lied ter eere van Amen zongen en de sistra ³⁾) zwaaiden. Mijne vrouw was ook daarbij. Onze oogen ontmoetten elkaar en wij waren beiden ontroerd,

¹⁾ ondergaande zon.

²⁾ Het westen.

³⁾ Muziek-instrument.

denkend aan het afscheid, dat spoedig zou zijn. De Koning daalde vervolgens van zijn troon, ging met den opperpriester door de zuilengalerij naar het allerheiligste, en opende de kapel, waar het beeld van Amen is. Toen dit beeld verscheen, bogen wij ons allen ter aarde en bleven voorover liggen, terwijl de Koning het volgende gebed sprak:

Heil U, Amen, in Uwen naam van den verborgene¹⁾. Verborgene is de toekomst, en het komt ons niet toe vooruit te zien. Maar Gij beschermt deze stad. Gij zijt haar stut en de steun van hem, die thans tot U spreekt. Gij hebt hem op den troon van Opper-Chemi en van Neder-Chemi gezet, en de vijanden verdreven van voor zijn aangezicht.

En nu hebt Gij mij in den droom bevolen een nieuw huis voor U te bouwen, Uwer waardig, die toch de grootste en de eerste van alle goden zijt. Met vreugde voldoe ik aan dezen last en aanstonds heb ik aan Chnum-hotep opgedragen in het ellendige land van Kusch²⁾ de steenen te verzamelen, die Uw huis zullen sieren. Morgen zal hij vertrekken met 4000 strijdbare mannen en ambachtslieden. Maak Gij hun tocht gunstig en breng hen veilig terug in deze plaats.”

De Koning zweeg en gespannen wachtte ieder het antwoord van den god. Plotseling hief deze de armen op en zegende den Koning. Ieder was diep bewogen en dankbaar voor dit zoo duidelijk blijk van Amen's goede gezindheid.

Nadat de priesters de gebruikelijke offeranden

---

¹⁾ Amen is in het Egyptisch verbergen.

²⁾ Nubië.

hadden gebracht, keerden wij naar de stad terug, met blijdschap in het gemoed.

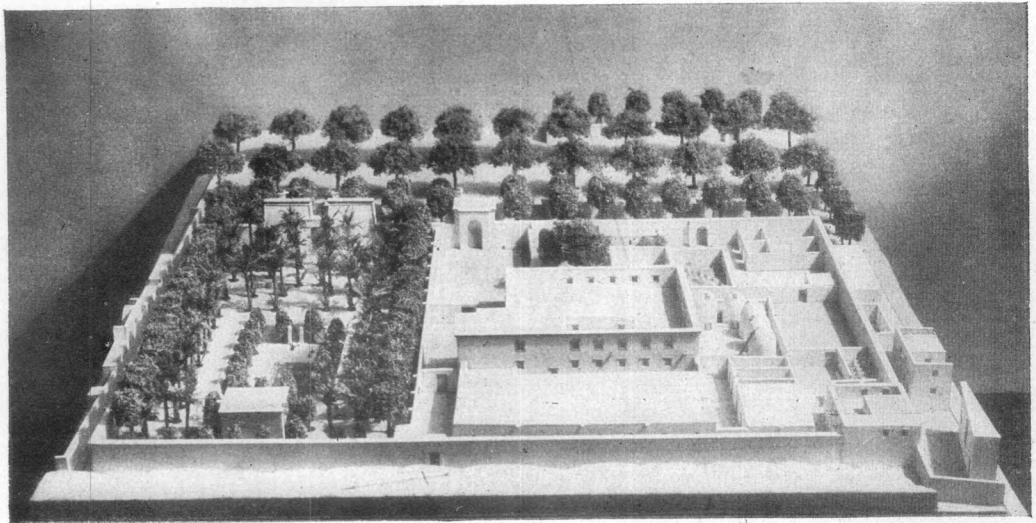
In het Paleis nam de Koning afscheid van mij en ik haastte mij naar mijne woning, waar mijne gemalin mij reeds wachtte. „Laat ons spoedig gaan eten, zeide ik, „want de plechtigheid heeft mij, en ongetwijfeld ook U, hongerig en moede gemaakt.” Wij zetten ons met de kinderen om de met palmbladeren bedekte tafel. Het brood en het bier stonden reeds gereed en het geurig gebraden vleesch werd juist gebracht. Aanstonds tastten wij toe en de spijs en drank brachten licht in onze oogen, die mat waren door moeheid.

De vliegen lieten zich helaas door de wuivende palmbladeren niet verjagen, en zwermden om ons en het vleesch heen. „Dat zal 's avonds aan boord ook wel een plaag zijn,” merkte mijne vrouw op; „'t is goed, dat ge een vliegennet aan Uw bed hebt doen aanbrengen. Doordat ge naar het Zuiden gaat, zult ge ter verdrijving van het ongedierte van den Noordenwind weinig nut hebben. Zult gij goed voor Uzelf zorgen en vooral acht geven op wat ge eet en drinkt?” „Wees maar gerust, lieve vrouw,” antwoordde ik, „ik zal handelen als een oude vogel, en bovendien vergezelt ons Sa-ist, een der beste medicijnmeesters uit de beide landen. Hij is een waardig navolger van den onvolprezen I-mhotep¹⁾, kundig in het bereiden van dranken en het uitspreken van hekau.”

De kinderen verdwenen naar hunne slaapvertrekken en mijne vrouw en ik zetten ons in het tuin-

---

¹⁾ Beroemd geneesheer van Zoser, later beschouwd als zoon van Ptah.

Reconstructie van een Egyptisch woonhuis

huis, dat aan de eene zijde uitzicht geeft op onze lommerrijken tuin, anderzijds op de rivier. Ik ben trotsch op mijn tuin. Groeien daar niet hooge palmen, groote sycomoren, en zelfs wierookplanten, met zorg en kosten uit Punt herwaarts gebracht? In den vijver zwemmen zeldzame visschen van velerhande vormen en kleuren. Het uitzicht op Hapi verveelt nooit; na volbrachten arbeid kan ik uren kijken naar de goddelijke rivier, die Chemi tot zoo grooten zegen is. Welk een verkeer is er van booten met bontgekleurde en met witte zeilen en met sierlijke voor- en achterstevens. Ik zal op mijn tocht nog veel van de rivier kunnen genieten.

In dat tuinhuis zaten mijn vrouw en ik dus op den laatsten avond vóór mijn vertrek naast elkaar op de rustbank, haar rechterhand rustend in de mijne, en haar linkerarm om mijn hals gelegd. Wij zeiden weinig tegen elkander, en dan nog slechts onbeteekenende woorden. Wat zouden wij ook zeggen? Ons gemoed was vol en wij wisten het wel van elkaar: als wij uitten, wat in ons omging, zouden wij ons moeilijk goed kunnen houden. Zes maanden zou ik wegblijven, en wat zou er in dien tijd niet kunnen gebeuren? Zoovele gevaren bedreigen ons dagelijks, dat wij elken avond dankbaar mogen zijn, als ons niets overkomen is. Is het getal der ongunstige dagen niet grooter dan dat der gunstige?

Ik hoorde mijne vrouw zuchten en zeide haar tot troost: „Lieve zuster, wees niet bedroefd; de tocht, waarvan mij de leiding werd opgedragen, is door Amen bevolen; Hij zal ons dus bewaren, en te zijner tijd tezamen brengen, nadat de reis met goeden uitslag zal zijn bekrond. En bedenk, vrouw,

dat de Koning mij dan zeer welgezind zal zijn; misschien zal hij mij beloonen met den gouden keten, of zelfs mij zijn vriend ¹⁾ noemen."

„Ik kan niet zoolang zonder U leven," zeide mijne vrouw, „mijn bestaan is er slechts voor U, gij vervult mijn denken; moeizaam zullen de dagen voortkruipen, ... en de nachten, wanneer ik rusteloos op mijn legerstede zal rondwoelen, wetend, dat gij niet bij mij zult komen. En wie zal mij raden bij de opvoeding onzer kinderen?" Zij zweeg en leunde met haar hoofd tegen mijn schouder, maar na een wijle hief zij het op en riep uit: „Ik zal trachten sterk te zijn, en op Amen vertrouwen. Dagelijks zal ik naar Zijn tempel gaan, ook wanneer ik geen dienst heb; veel offeranden zal ik Hem brengen. Kon ik maar lezen en schrijven, dan stuurde ik mijn gedachten en mijn wenschen op papyrus U na, en dan zoudt gij in Uw brieven U vrijer uiten, wetend, dat alleen ik ze zou zien. Nu ben ik afhankelijk van den schrijver Remessu."

Ik zweeg, beseffend dat het beter was haar te laten voortpraten, nu zij eenmaal was begonnen, maar ik liefkoosde heur haren en kuste haar hals; toen het geheel donker was geworden, voerde ik haar naar het slaapvertrek.

Den volgenden morgen stond ik tijdig op, want veel zou te doen zijn, alvorens de honderd booten de rivier op konden varen. Wel had ik het grootste deel der bemanning reeds eenige dagen vroeger doen inschepen, maar ik vreesde, dat velen den laatsten avond zouden trachten van boord te gaan, hetzij naar hun gezin, hetzij naar de bierhuizen of andere

¹⁾ Eere-titel.

lang in de waterdiepten. Eindelijk kwam een kikvorsch naar boven en sprong op een lotusblad, dat onder den druk heen en weer wiegde en strepen in den vijver trok; zonnestralen grepen zich aan die lijnen vast en gleden daar langs over de watervlakte voort, zoodat deze een met goud doorweven gewaad gelijk werd.

Ptahmes tuurde droomerig in den vijver, maar schrok op toen hij geritsel hoorde; aan de overzijde bewoog zich een gedaante. Het was een meisje, dat een kruik op het hoofd droeg en water uit den vijver kwam putten. Hare gestalte was rank als die van den palmboom, haar huid lichtgeel als de kleur der asphodelosbloemen en haar oogen fonkelend zwart als de onyx. Ptahmes, haar ziende, wist niet meer waar hij zich bevond. Toen het meisje water geput had, stond hij op om tot haar te gaan, maar zij ontstelde en snelde door een zijweg naar haar huis. Ptahmes wilde haar volgen toen hij Antef's stem hoorde: „Ptahmes, waar zijt gij? Wij moeten aan den arbeid.”

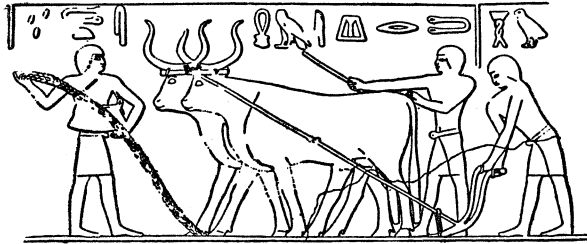
De geroepene haastte zich beschaamd naar huis en liep weldra achter Antef over den smallen dijk, die het meer van de akkers scheidde. Bij het eerste huis hielden zij stil. De bewoners kwamen naar buiten en bogen zich in 't stof: „Wees welkom, o heer, wees welkom. Sebek zegene u. Het landvolk wacht op uw bevel om met de ploeg voren in de akkers te trekken.”

Antef knikte genadig en droeg den lieden op snel aan het werk te gaan.

De landman en zijn zoon haastten zich naar den stal, maakten de touwen los, waarmee de runderen aan de palen vastgebonden waren, liefkoosden de glanzende nekken en fluisterden vleiende namen in de ooren der

trouwe dieren: „lieveling van den stier” en „krachtig zijn mijne pooten.” Groot waren de koeien met sterke schoften en ze droegen lange horens in de gedaante van den maansikkel.

De lieden legden de jukken op de nekken der runderen, spanden ze voor de ploeg en leidden ze naar de akkers. Anderen waren reeds aan den arbeid en riepen

Ploegen en zaaien

hun toe: „schoon is de dag; het is koel en de koeien trekken flink; de hemel is zooals wij hem wenschen.”

En de toegesprokene(n) antwoordden: „Ja, gaarne gaan wij aan den arbeid; het zal een voorspoedig jaar worden, zonder gebrek, rijk aan kruiden; een jaar waarin de kalveren voorspoedig zullen gedijen.”

De vader bestuurde den ploeg en de zoon dreef de koeien met een stok tot harder trekken aan.

Dankbaarheid was in de harten der landlieden over den goeden toestand der akkers; de overstroming had nuttig werk verricht, want de kluiten, die de ploeg keerde, waren zwart en vet en beloofden honderdvoudige opbrengst van het zaad.

Het zware werk verlichtten de mannen door het zingen van liederen die een grijsaard op de fluit begeleidde. Meestal hieven zij den lofzang op den Nijl aan,

die bij het feest der overstroming gezongen wordt:

Heil u o Nijl, die uit de aarde oprijst om Egypteland te vinden. Uw wezen is verborgen, een raadsel als een duistere vlek bij helder licht. Gij, die alle landen vochtig maakt, werdt door den zonnegod geschapen om 't vee te drenken en te spijzigen.

Gij schenkt ons gerst en tarwe in overvloed, zoodat de tempels feesten vieren. Maar zijt gij traag, dan lijden alle menschen; de offeranden aan de goden worden kleiner en millioenen wezens sterven.

Gij geeft den wasdom aan de boomen; de schepen die gij draagt, zijn door uw kracht gemaakt. Met hout en niet met steenen bouwt men booten.

Men speelt voor u op harpen en begeleidt de liederen met handgeklap. Ook kinderen verheugen zich en juichen luid u toe.

Is d'overstroming bij de stad der koningen gekomen, dan weten wij, dat veel ons deel zal zijn. „Ik zou graag lotusbloemen krijgen” zegt de kleine, ... en „allerhande dingen” roept de machtige, ... en „vele kruiden”, wenschen zijne kinderen.

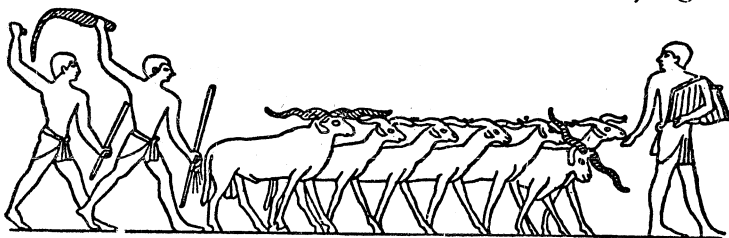
Wanneer gij onze landen overstroomt, vereeren wij u vele offeranden, want vogels mesten wij voor 't groote feest en antilopen vangen wij in 't dal van de gazellen. Wij zullen u het goed vergelden, dat g'ons schenkt. —

Zoo zongen de mannen en het rythme gaf den spieren telkens nieuwe kracht.

Antef trok verder en bereikte akkers, die reeds omgeploegd en met houweelen nog dieper bewerkt waren. Hier wachtte de dorpschrijver die het zaad moest uitdeelen. De landlieden stonden in een lange rij en ont-

vingen ieder op zijne beurt de voor hem bestemde hoeveelheden. Daar Antef tegenwoordig was, geschiedde de toewijzing op rechtvaardige wijze. De weegschaal wees het juiste gewicht aan en de aantekening op de rollen was in overeenstemming met de werkelijkheid. Verbaasd en dankbaar waren de landbouwers over de hoeveelheden, die zij kregen, en in hun harten prezen zij Antef, den machtigen schrijver, den vertrouwde des landheeren.

Met geoeffende hand zaaiden zij, geen zaad viel buiten den akker en de korrels werden regelmatig over de velden verdeeld. Achter de zaaiers dreven jongens

Rammen trappen het zaad in den grond

kudden schapen, die het zaad in de aarde traptten, opdat vogels het niet zouden vinden.

En wederom speelde de grijsaard op de fluit, maar ditmaal waren het weemoedige melodieën; want Osiris Chentamenti, de god van het westen, werd met het zaad begraven. De landlieden hadden hun hoofden met bloemkransen versierd en zongen van dezen god:

De herder is in 't water met de visschen.
 Hij groet den meerval en met d'oxyrhynchus spreekt hij.
 O Westen, waarvandaan komt deze herder?
 Hij is een herder uit het westen! —

ben, en ik achtte het dan ook verkieselijk op beider eergevoel te werken. Dit gelukte tot mijne vreugde.

Toen de zon in den naam van Tum¹⁾ naar Amennet²⁾ was gegaan en duisternis het aardrijk bedekte, ontbood ik met trompetsignaal alle hoogere ambtenaren bij mij aan boord. Met hen, den medicijnmeester en den priester van Amen, welke reeds op mijn schip waren, belegde ik eene vergadering, waarbij ik hen als volgt toesprak:

„De zoon van Re, de groote Koning Amen-em-hat heeft ons bevolen steenen te verzamelen voor Zijn eeuwige woning en een nieuw huis van Amen in Uast. Dankbaar zijn wij allen, dat hij ons hiertoe heeft uitgezocht, dat wij een werk mogen verrichten, Amen en den Koning welgevallig. Ik weet dan ook, dat ik nooit tevergeefs op Uwe medewerking een beroep zal doen. Zonder eendrachtige samenwerking worden geen veldslagen gewonnen, wordt de overstroomde rivier niet in goede banen geleid, wordt eene onderneming niet goed beëindigd. Weest eendrachtig als de droppels van de rivier, waarover wij varen, als mannen die slechts één wensch hebben: Amen en den Koning te dienen. Het meerendeel onzer heeft een huisgezin achtergelaten, waaraan wij met weemoed terugdenken; moge de gedachte aan de achtergeblevenen ons niet afleiden van, maar juist sterken tot den arbeid, zooals de liefde voor haar jongen de vogels uitdrijft om eten te zoeken. Dankbaar zullen onze vrouwen en zonen zijn, als wij met roem beladen terugkomen.

---

¹⁾ De ondergaande zon.

²⁾ Het westen = de onderwereld.

Mocht een onzer op de reis sterven, dan zullen de anderen hem meevoeren naar de stad zijner inwoning, opdat hij worde gelegd in een tombe, waar offeranden aan zijn Ka kunnen worden gebracht."

Ik zweeg even om den indruk, dien mijne woorden ongetwijfeld maakten, te laten inwerken en vervolgde:

„Hedenavond heb ik U allen hier geroepen; ik stel mij voor dit telkenmale te doen, wanneer de mesketet boot ¹⁾ met Re verdwenen zal zijn in Amentet, opdat gij mij de voorvallen bericht, die in den afgelopen dag op Uw schepen hebben plaats gegrepen, en wij het plan van den volgenden dag beramen. Onderricht wil ik zijn over ongevallen en dergelijke, maar bovenal over den geest der opvarenden. Het welslagen eener onderneming hangt voor een groot deel van de gezindheid der deelnemers af. Moge die bij ons steeds gunstig zijn.

En moge ten slotte Djehuti ²⁾ mij woorden van wijsheid doen zeggen, opdat de leiding juist zij."

Aldus sprak ik, en ieder was bewogen in het gemoed. Naar orde van leeftijd deelden vervolgens de ambtenaren hun wedervaren mede; buiten het boven reeds aangestipte was niet veel bijzonders gebeurd (bij een enkele was een riem gebroken, bij een ander een gat in het schip gestooten, dat gedicht moest worden) en ik kon dus de vergadering sluiten na in het kort de plannen voor den volgenden dag te hebben verklaard.

Ik bleef alleen op het dek van mijn vaartuig achter, nam op een leunstoel plaats en keek om mij heen in den duisteren nacht. De lampen had ik gedoofd,

¹⁾ De boot, waarin de zon 's avonds langs den hemel vaart.

²⁾ Thot, de God der wijsheid.

zoodat ik weldra veel kon onderscheiden. Op alle andere booten waren de lichten aangestoken en, nauw door den wind bewogen, gaven de vlammen een rustig schijnsel, dat in het water trillend werd weerkaatst. Als menschen er langs liepen, werden zij plots groote zwarte vlekken, die alles verduisterden. Over het water heen kwamen van heel verre de stemmen nader. Veel liederen kon ik onderscheiden van landbouwers en soldaten. Ook de Retennu zongen een lied uit hun land, barbaarsch van klank. Nu en dan hoorde ik het blaffen der jakhalzen aan den rand der woestijn; een enkele plons in het water meldde de aanwezigheid van een krokodil.

Door het lange kijken dommelde ik bijna in en ik besloot dus mijne legerstede op te zoeken, waar ik, dank zij den zegenaanbrengenden spreuken op mijn hoofdhouders ¹⁾ en ook dank zij mijne moeheid, ongestoord sliep.

DE ZEVENDE DAG VAN DE EERSTE MAAND VAN HET OPKOMEN VAN HET ZAAD.

Wederom zijn eenige dagen voorbijgegaan, sinds ik op mijn rol aanteekende, wat waard is voor het nageslacht bewaard te blijven. En nu valt weder veel te vermelden. Moge Djehuti mijn geheugen scherpen, opdat ik niets vergete, want bij dezen tocht is alles der vermelding waard; desgelijks toch is in de beide rijken nog nooit gezien.

---

¹⁾ De Egyptenaren gebruikten geen kussen, maar een stuk hout in den vorm van een halven cirkel, op een standaard (zooals thans de Japannezen). Op het hout was vaak een zegenaanbrengende spreuk of een afbeelding van den god Bes aangebracht.

Na eene voorspoedige reis waarbij wij slechts korten tijd in Senit ¹⁾ bleven, bereikten wij de dubbele stad Necheb-Nechen. Ontroering maakte zich van mij meester toen ik deze plaats aanschouwde. Zij toch is een der oudste, zoo niet de oudste, stad van het Zuidelijk Chemi, en indien de verhalen waarheid bevatten, vele perioden van honderd-twintig jaren geleden de hoofdstad van het Zuidelijk rijk geweest. Niet ten onrechte verheffen haar bewoners er zich op, dat sinds onheugelijke tijden in Necheb Nechbet vereerd wordt, de beschermgodin van het rijk van den papyrus. En in Nechen aanbidden allen den valkkoppigen Hor, die gewisselijk in aanzien voor Nechbet niet onderdoet.

Angst was in mijn ziel, dat de bevolking dezer steden even sterk tegen mijn tocht gekant zou zijn als die van Pi-Month; dan, ... hoezeer bedroog ik mij. Toen onze vloot bij Necheb aanlegde, juichten allen die op den oever waren; en hun vreugdekreten klonken sterker dan het loeien van duizend runderen. Het was laat in den namiddag, toen wij aankwamen, en de gansche bevolking had dan ook gelegenheid gevonden uit te loopen, nadat onze komst door de wachters op den stadsmuur aangekondigd was. Van de muren wierp men palmtakken op onze schepen, en wij hoorden roepen: „heil den zoon van Re, heil onzen Koning, die leeft in alle eeuwigheid. Heil Amen, den grooten god, tot wiens eer deze vloot is uitgevaren. Moge Nechbet de bemanning van deze schepen weder behouden thuisbrengen, nadat de grootsche taak zal zijn volbracht.”

¹⁾ Thans Esne geheeten.

Toen ik bij de stadspoort voet aan wal zette, werd ik door den gouvbestuurder ontvangen en in vriendelijke woorden welkom geheeten. Hij had mijn brief gekregen en er voor gezorgd, dat de gevraagde levensmiddelen aanwezig waren. Ik moest hem aanstonds beloven, dat ik tenminste twee dagen zijn gast zou zijn. Hoewel met tegenzin, nam ik zijn aanbod aan; ik vond het een groot bezwaar de bemanning mijner schepen en de soldaten en ambachtslieden viermaal twaalf uren in de nabijheid der stad te laten, waar vele genietingen hen lokten, maar nog grooter achtte ik het gevaar van ontstemming van den gouvvorst. Indien hij aan den Koning in ongunstigen zin over mij rapporteerde, ware mijn leed niet te peilen. Ook wil ik niet verhelen, dat het mij, den zoon van een eenvoudigen tempelschrijver, aantrok, twee dagen onder het dak door te brengen van een persoon, vermaagschapt aan den Koning.

De priester van Amen kreeg eene uitnoodiging om in de gebouwen van Nechbet's tempel te vernachten; de medicijnmeester bleef in mijne nabijheid.

Het paleis van den gouvvorst Senusert was schoon en ruim gebouwd en met een grooten tuin omgeven, waarin eeuwenoude boomen schaduw gaven. Men bracht mij aanstonds naar het voor mij gereed gemaakte slaapvertrek, dat een afzonderlijke badkamer had. Het was een voorrecht na de nauwe behuizing aan boord weder in een ruime kamer te zijn. Het bad trok mij zeer aan. Aan boord is de gelegenheid tot wasschen gering, en het woestijnzand werd door den somtijds sterken wind tot in onze booten gebracht.

Snel ontdeed ik mij van mantel en lendendoek, greep den nap en wierp het koele water in dikke stralen over mijn lichaam. Een koude rilling doorvoer mij, en daarna kwam over mij een gevoel van behagen aan wellust gelijk; na het afdrogen hulde ik mij in een mantel en legde mij op de legerstede, waar ik mij aan aangename gepeinzen overgaf. Gelukkig achtte ik mijzelf, dat mij, den man van nederige geboorte, een vertrek met badkamer gegeven werd. Toen de zon de aarde niet meer bescheen, verhief ik mij van mijne rustbank en deed olie op mijn haren.

Mijn kleerenkist was van boord gehaald, zoodat ik mijn feestgewaad aan kon trekken. Om mijn hals hing de gouden keten mij na het welslagen der vorige expeditie door den Koning gegeven — Hem zij leven, gezondheid en standvastigheid! — Fraai gevlochten was mijn pruik en welriekend de zalfbal op mijn hoofd. Ik was overtuigd dat ik mij naar het uiterlijk met den gastheer en de andere gasten zou kunnen meten; zij toch woonden ver van de hoofdstad en zouden de nieuwste wijzigingen in de snit der kleeren zeker nog niet kennen. Ook was mijn zalf naar een geheel nieuw recept bereid.

Toen ik in de groote zaal kwam, waren daar reeds velen verzameld: de opperpriester van Nechbet's tempel, I-m-hotep, een man van groote geleerdheid, die zelfs vanuit Uast als droom-uitlegger en aanwijzer van gunstige en ongunstige dagen wordt geraadpleegd. Naast hem stond Sa-Hor, de opzichter der graanschuren, die mij als ambtgenoot dadelijk zeer hartelijk begroette; ik had natuurlijk reeds veel brieven met hem gewisseld en overeenkomsten

afgesloten, en wist dat Sa-Hor een man is, recht-schappen in woorden, als hij, wiens hart op de weeg-schaal door Djehuti en Anpu juist van gewicht bevonden wordt. ¹⁾ Aan Sa-Hor heb ik de ruime approviandeering mijner vloot te danken en hij heeft het hart van den landvoogd zacht tegenover mij gemaakt.

Verderop stond mijn gastheer met den commandant van het garnizoen te praten. Ik haastte mij naar hem toe, aangezien ik zoo volledig mogelijke inlichtingen over de gezindheid der bewoners van Kusch wenschte te ontvangen. Necht — zoo heette hij, en terecht, want zelden zag ik een sterker man ²⁾ — bleek juist van een reis naar Jeb te zijn teruggekeerd. Zijn indruk was niet bepaald gunstig; zonder dat van een onmiddellijk dreigend gevaar sprake was, achtte hij toch groote voorzichtigheid geboden. Het schijnt, dat de bevolking door hare priesters opgezweept wordt, zich tegen ons wettig gezag te verzetten, . . . alsof wij hun niet groote zegeningen hebben gebracht. Zij moesten het toch als een voorrecht beseffen, dat wij hun onze gewoonten brengen en, niet te vergeten, onze goden leeren kennen; zelfs hebben wij hun de eer aangedaan eenige van hun goden over te nemen. Maar laat ik niet afdwalen. Een gewaarschuwd man kijkt met vier oogen en ik zal dubbel waakzaam zijn, wanneer ik bij de steengroeven zal komen.

Een oogenblik hebben Necht en ik overwogen of het niet aanbeveling zou verdienen een deel van

---

¹⁾ Bij het doodengericht (de z.g. psychostasia). — Anpu is Anubis.

²⁾ Necht = sterk.

zijn troep aan mijn soldaten toe te voegen, maar hij was huiverig Necheb-Nechen ten deele onverdedigd te laten.

Na de ernstige gesprekken was een vroolijke kout met de edele vrouwen een ware verpoozing. Merit, de meesteres van het huis, was schoon van aangezicht, en met rijke hals- en armsieraden van goud, lapislazuli, turkoois en malachiet behangen. Glanzend was heur in tressen gevlochten haar als Re in zijn naam van Chepera. ¹⁾

„En wat brengt gij ons voor nieuws uit de residentie?” vroeg zij met een lieven glimlach. „Is de Koning — Hem zij leven, gezondheid en standvastigheid — welvarende en groeien Zijne zonen voorspoedig op? In onze zuidelijk gelegen plaats denken wij nog vaak aan de glorierijke dagen terug toen Amen-em-hat op zijn krijgstoet tegen de mannen van Kusch hierlangs trok. Groot was toen de verheuging onder ons allen, dat wij den eeuwig levende van aangezicht tot aangezicht zagen. Talrijk waren de feesten, die licht brachten in ons eentonig bestaan, want het is hier stil; de eene dag komt na den anderen, en nieuws is er nooit. — Maar laat ik U niet vervelen met mijn klaagliederen; dit past eene gastvrouw niet. Vertelt U mij liever eens, of de reis tot dusverre voorspoedig is geweest?”

„Ja zeker, Amen heeft den tegenspoed verre gehouden,” antwoordde ik, „en bewijst ook nu weer zijn gunst door mij onder Uw dak . . . .”

De gastheer viel mij in de rede door luid uit te roepen: „Ik verzoek allen te gaan zitten, dan zullen

---

¹⁾ De opkomende zon.

de slavinnen bier en wijn brengen, honig en koeken, en dadels van den levenbrengenden palm. Andere slavinnen zullen voor U dansen bij harpspel en het rythmisch klappen der handen."

Wij zetten ons neder op de fraai gesneden stoelen, en namen tot ons de spijzen en dranken, die voortreffelijk waren.

„Zulke heerlijkheden zal ik bij de mannen van Kusch niet krijgen," merkte ik lachend op: „zij zijn bekend voor hun slechte maaltijden. Maar ik heb zelf mondvoorraad doen inschepen en zal me dus kunnen troosten, al zal het meegenomene mij niet deze treffelijke dranken en spijzen doen vergeten."

„Hoewel U de spijzen van Kusch versmaadt, zult U hun vrouwen waarschijnlijk niet verachten," lachte Necht; „ik tenminste troost mij steeds met haar, als ik op expeditie ben. Maar misschien hebt gij reeds eene vriendin op Uw schip?"

„Neen, ik ben van mijne vrouw weggereisd als iemand, die het liefste, wat hij bezit, achterlaat, en met eene vervanging niet tevreden is."

Ons gesprek werd hier door gezang onderbroken. Eene beeldschoone slavin uit Kusch zong een liefdeslied, waarvan de woorden ongeveer als volgt luiden:

Mijn broeder¹⁾, het is heerlijk naar den vijver op te
gaan,
En in Uw tegenwoordigheid in 't water af te dalen,
Opdat ik U mijn schoonheid toone, als 't gewaad

---

1) Geliefden noemden elkander vaak broeder en zuster.

Van 't fijnste linnen nauw om mijne leden sluit.
Wij gaan tezamen in den vijver en ik kom weer boven
Met 'n rooden visch die schoon op mijne handen ligt.
O broeder kom en zie mij aan. ¹⁾

Ontroerend was de zang, ontroerend ook het harpspel, zoodat ik niet meer wist, op welke plaats ik mij bevond. Eindelijk was ik weder in zooverre meester van mijzelf, dat ik luid mijne bewondering te kennen geven en de gastvrouw voor zooveel moois bedanken kon.

Maar reeds waren nieuwe slavinnen binnen gekomen, die schoone dansen uitvoerden, mij echter niet bijzonder boeiden, aangezien ik desgelijks reeds vele malen had aanschouwd.

Gevolgd werden zij door een ouden blinden man, die een verhaal voordroeg:

„Re, de God die zich zelf heeft geschapen, was oud geworden. Zijne beenderen toch waren van zilver, zijn vleesch van goud en zijn haren van lapislazuli.

De menschen bedachten slechte dingen en Zijne Majesteit ²⁾ zeide tot zijne hovelingen: Roept mijn oog ³⁾ en Schu, Tefnut, Keb en Nut, en allen die bij mij waren, toen ik nog in Nun ⁴⁾ was; brengt ook Nun hier.

Maar brengt ze voorzichtig, opdat niet de menschen het bemerken en verschrikken.

---

¹⁾ De vertaling naar Erman, die Literatur der Aegypter, blz. 304.

²⁾ Re.

³⁾ Hier waarschijnlijk Hathor.

⁴⁾ Nun = de oerwateren of chaos.

Amen-em-hab, Egyptisch ambtenaar, vergezeld van vrouw en dochter, op de vogeljacht. Vóór hem zijn jachtkat.

*(Muurbeschildering in een graf bij Thebe uit de 18de dynastie.
Thans in het Britsch Museum).*

De goden kwamen, bogen zich eerbiedig voor Re neder en luisterden naar hetgeen deze hun zouzeggen

Toen sprak Re tot Nun: O gij oudste onder de goden, waaruit ik ben ontstaan, en gij andere goden, ziet: de menschen, die mijn oog heeft geschapen, bedenken kwaad tegen mij. Geeft mij raad, wat ik tegen hen moet ondernemen.

Nun antwoordde: Mijn zoon Re, o, god, geweldiger dan zijn schepper, en grooter dan die hem geschapen hebben, blijf op Uwen troon; men vreest U genoeg, wanneer Uw oog zich op Uwe vijanden richt.

De Majesteit van Re antwoordde: Ziet de menschen zijn in de woestijn gevlucht, omdat hun hart bang is.

Toen zeiden de goden: zend dan Uw oog uit in de gedaante van Hathor.

Deze godin ging en doodde menschen in de woestijn, en Re zeide tot haar: „Gij hebt gedaan wat ik U heb bevolen.” Hathor antwoordde: „het was mij een aangenaam werk.” En zij verklaarde tot den laatsten mensch toe te willen dooden en in hun bloed te willen waden.

Toen berouwde het Re; hij kreeg medelijden met de overgebleven menschen en zond snelle boodschappers naar Jeb om de roodkleurende dediplanten te halen. De boodschappers haalden veel planten, die na vermalen te zijn met bier werden vermengd, zoodat dit werd als menschenbloed. Zevenduizend kruiken werden gevuld.

En toen Hathor uitging om de menschen te dooden, wierp men de kruiken op de akkers, zoodat het bier vier handbreedten hoog stond. En Hathor

zag het bier en het behaagde haar, zoodat zij dronk; zóóveel dronk zij, dat zij de menschen niet meer zag." 1)

Hoewel ik het verhaal ietwat langdradig vond en dergelijke vertellingen natuurlijk in Uast oude bekenden zijn, wilde ik hoffelijk blijven en den gastheer, die zich zooveel moeite te mijner eere gaf, niet teleurstellen; ik prees den voordrager en het verhaal dan ook in welgekozen woorden.

Ik moet bekennen, dat tijdens de voordracht mijne oogen steeds weer naar de slavin uit Kusch getrokken werden, wier donkere met mestdjemt 2) fraai aangezette oogen mij zochten; haar zinnelijke mond liet nu en dan haar hagelwitte tanden zien en heur haar was getooid met een felkleurige kam en teedere lotusbloemen. Soms was de uitdrukking van haar oogen vroolijk, ja guitig, maar vaak hing er een droefgeestig waas voor, zoodat ik diep medelijden met deze vrouw kreeg.

Voorwaar het zou een weldaad zijn, haar naar heur eigen land terug te voeren, al is zij dan ook maar een ellendige vrouw uit Kusch.

Nadat wij weder met spijzen en vele dranken waren gelaafd, zóó dat eenige vrouwen reeds onwel werden en de slavinnen met de spuwbakken moesten komen 3), werd een mummie op een slede in de zaal getrokken; een zanger stond op en hief, terwijl de

---

1) Deze vertelling is in twee koningsgraven van het nieuwe rijk bewaard, door Naville in 1875 ontdekt, en vele malen vertaald, zie o.a. Erman, a.w. blz. 77.

2) Oogenzalf.

3) Dit kwam bij bijna ieder feest voor.

harpspelers begeleidden, het aloude lied aan dat altijd ontroert:

O weldoend vorst, het is een wet,
en deze wet is juist en goed,
dat alle lichamen der menschen heengaan
en altijd and'ren zullen komen.
Ik heb het woord van Imhotep¹⁾ en Hardedef²⁾
[gehoord,
dat boven alles gewaardeerd wordt.
Bedenk wat met hun graven is gebeurd;
hun wallen zijn terneer gesmeten;
hun plaats is daar niet meer;
het is alsof zij nooit bestonden.
Bedenk dat niemand wederkomt van waar zij zijn,
om ons hun toestand te verklaren,
of om van hun omgeving te vertellen,
of om ons hart te sterken,
en ons te leiden naar de plaatsen
werwaarts zij reeds gingen.

O zelf dus 't hoofd met geur'ge zalven
en kled U met het schoonste linnen.
Uw lichaam zij gedompeld in welriekend water
en denk alleen aan feesten dag aan dag.
Zoek steeds weer blijde dingen voor U zelf.
Men kan niets in 't hiernamaals medenemen
en niemand keerde op aarde weder,
die eens van ons is heengegaan.

---

¹⁾ beroemd dokter tijdens de regeering van Zoser (3e dynastie).

²⁾ Zoon van Cheops (4e dynastie).

Uw hartsbegeerten volg' gij dus
en richt Uw aardsche leven naar Uw welbehagen in,
want eens de dag van rouw zal komen,
dat 't stilstaand hart de weeklacht niet zal hooren
en dat de kreet van droefheid nooit meer 't hart
van hem, die in het graf is, kan doen kloppen.
Derhalve sterk Uw hart, vergeet die dingen.
Het beste is en blijft om steeds te zoeken
Uw hartsbegeerten in den tijd dat gij nog leeft. ¹⁾

Allen bleven eenige oogenblikken stil en dachten
aan hen, die van ons zijn heengegaan. Weemoed
was in onze harten, en ik bad in stilte tot Amen,
dat hij mijne vrouw en kinderen mocht sparen,
zoodat ik ze in gezondheid zou terugzien na afloop
van den tocht.

Tallooze dansen en liederen volgden nog, te veel
om op te noemen, mijn geest was trouwens door den
wijn en het bier lichtelijk beneveld. Ik zocht mijn
vertrekken weer op en viel aanstonds in een diepen
slaap.

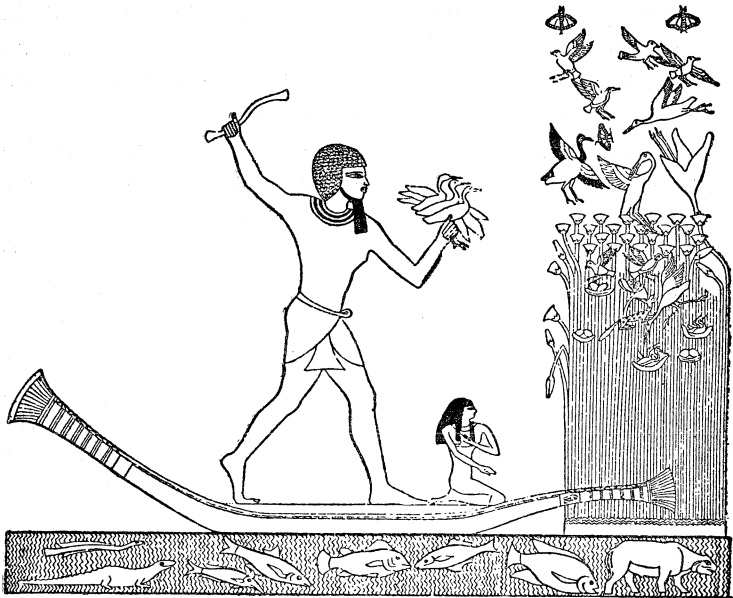
Den volgenden dag werd ik eenigszins zwaar in
't hoofd wakker, maar een frisch bad verkwikte
mij geheel en al. Weder wachtte mij een vermoeiende
dag. Wij zouden op de vogel- en vischvangst uitgaan,
eene bezigheid, die ik zelden beoefen, slecht ken
en niet bemin, maar waaraan ik mij bezwaarlijk had
kunnen onttrekken; de nadeelen van de rol van

---

¹⁾ Vertaling naar Wallis Budge, *The dwellers on the Nile*,
blz. 135 vlgg. en Erman, *die Literatur der Aegypter*, blz. 177.

hoofdpersoon moet men met de voordeelen meenemen.

Wij gingen met ons zevenen: de gastheer, zijn vrouw en dochter in één boot, de officier Necht en ik in een andere, het hoofd der politie en de medicijnmeester in een derde vaartuig. Wij werden

Vogeljacht.

aanvankelijk in het plezierjacht van den stadhouder, dat de drie papyrus-sloepen aan boord had, naar het jacht- en vischterrein gebracht, dat een uur gaans van de stad lag. Uitgestrekte moerassen waren daar, dicht met riet begroeid, en, naar weldra bleek, zeer rijk aan visch en vogels. De papyrus-sloepen werden te water gelaten, wij daalden erin

af, en werden door eenige stoere mannen naar het midden van het moeras geboomd. Daar verdeelden wij ons, opdat wij elkander niet zouden storen, en namen de jachtwerktuigen ter hand. De officier toonde zich zeer bedreven met het werphout; zijn lokvogel deed zwermen eenden, ganzen en andere vogels tot ons komen; in een ommezien had hij een drietal dieren doen sneven, die door de zeer goed afgerichte jachtkat uit het water opgehaald en in de boot gebracht werden.

Aangezien ik met het werphout bij uitstek onhandig ben, nam ik de lans ter hand in de hoop er visschen mee te spiesen. Een mislukte stoot maakt minder belachelijk dan een verkeerde worp. Bovendien kan men tijden lang wachten alvorens te stooten; visschen behoeven niet altijd in de buurt van de boot stil te blijven. Ik wist mij dan ook geruimen tijd voor een al te dwaas figuur te behoeden en kon zelfs van het fraaie schouwspel om mij heen genieten. Ter linker- en ter rechterzij van onze boot bevonden zich de twee andere; de krachtige gestalte van den gouvvrst stak ver boven het riet uit (zijn vrouw en dochter kon ik niet zien, zij waren blijkbaar neergehurkt); en als Hor, die Set en diens aanhangers verslaat, stond hij daar, een sterke held, en met krachtige hand wierp hij het hout, dat zelden miste en suizend tot hem terugkwam. Het hoofd der politie en de medicijnmeester vischten en haalden vrij veel op, zoodat ik met vernieuwden ijver zelf ging uitkijken. Plots zag ik op een meter van de boot af een grooten visch, die roerloos in het water stond. Ik berekende den afstand, bukte mij voorover en stootte met kracht de spies in de richting

van den visch. Doch op hetzelfde oogenblik wierp Necht zijn hout; het bootje begon te schommelen, ik verloor mijn evenwicht en viel voorover in het moeras. Proestend kwam ik boven, hield mij aan den rand van de sloep vast en wist mij, dank zij de hulp der anderen, aan boord te werken. Maar hoe zag ik er uit! Mijn haren vol met modder en waterplanten, mijn lendendoek gescheurd bij het in de boot klimmen, mijn huid vol met schrammen. Het was een troosteloos gezicht, en ik schaamde mij als een jachtkat, die den getroffen vogel niet vindt. Wij besloten snel naar het plezierjacht te gaan, waar ik mij eenigszins zou kunnen reinigen. En toch in al mijn ellende moest ik nog dankbaar zijn, dat geen krokodil in de buurt was geweest, die mij had kunnen meesleuren naar de diepte. De gouvvrst, die alles had gezien, bleef uit hoffelijkheidsoverwegingen weg, totdat ik weder toonbaar was geworden, maar toen werd de terugtocht snel aanvaard. Ik sprak weinig en was blijde toen ik veilig in mijn vertrek was aangeland en een frisch bad kon nemen. Nadat ik op mijn bed was gaan liggen, werd aan de deur geklopt, en op mijn toestemmend antwoord trad de slavin uit Kusch binnen.

„O Heer,” zoo zeide zij, „Uwe nederige dienstmaagd heeft van het ongeval vernomen, dat Uwe Edelheid is overkomen, en zij is daarvan uitermate ontsteld. Dit moge hare verontschuldiging zijn, dat zij thans tot U komt met een drank, dien zij zelve heeft bereid volgens geheime beproefde voorschriften. Indien gij dien drinkt, zullen door dit ongeval geen ziekten U treffen. Heer, drink toch, ik zou zoo diep bedroefd zijn, als U iets overkwam.”

„Waarom, o schoone maagd uit Kusch, zijt gij zoo zorgzaam voor mij, dien gij gisteren voor het eerst zaagt?”

„Het is mij alsof ik U sinds mijne geboorte ken, en ik zal Uw aangezicht nooit vergeten,” — en terwijl zij dit zeide liet ze heur hoofd op mijn schouder rusten.

Ik werd door dit teeken van liefde ontroerd, nam haar hoofd tusschen mijn handen en keek haar lang aan. Zij vond genade in mijn oogen . . . .

Na het avondmaal vroeg ik mijn gastheer, of hij bereid was mij zijne slavin uit Kusch te verkoopen, aangezien haar zang mij had bekoord en ik daardoor de eenzame uren aan boord hoopte te verkorten. Het bleek, dat de gouwbestuurder niet op haar bezit gesteld was, en na eenig loven en bieden werden wij het over den prijs eens. Ik was gelukkig met dezen koop en Mau-Schera ¹⁾ — zoo heette de slavin — nog meer. Ik deed haar aan boord brengen en nam met veel dankbetuigingen afscheid van den gouwvorst en zijne gemalin, die mij zoo gastvrij en eervol ontvangen hadden. Het vertrek geschiedde met veel feestelijk eerbetoon en ik gevoelde mij trotsch als een schermdrager van den Koning. Een zwarte plek in dit lichtend gebeuren vormde de desertie van een twintigtal mannen, die in een roeibootje naar de overzijde waren gevaren en zich niet meer lieten zien; vermoedelijk hielden zij zich in de bergen verborgen. Ik verzocht den officier Necht hen te doen opsporen en streng te straffen. Op nazending dezer lieden was ik niet gesteld; slechte elementen

---

¹⁾ Kleine kat.

zijn als het schuim op den kokenden drank; men schept het af en gooit het weg; dan eerst brengt het brouwsel genezing.

Wederom wachten mij drukke dagen. Wij naderen Teb in de gouw Thes-Hertu en zullen daar een groote offerande aan den machtigen Hor-Behudeti brengen. De Koning heeft het bevolen. Wij willen Hor gunstig stemmen, den god, die aan het zuidelijk rijk voorspoed en macht heeft gegeven, den grooten held, krachtig in den strijd, die ons tegen de ellendige mannen van Kusch zal beschermen.

DE VEERTIENDE DAG VAN DE EERSTE MAAND VAN HET OPKOMEN VAN HET ZAAD.

Teb ligt ten noorden van ons en wij naderen Chenu.¹⁾ Ik hoop, dat geen vervelende zaken mij in deze dagen zullen storen, want ik heb behoefte aan rust. De ceremoniën ter vereering van Hor-Behudeti hebben veel tijd in beslag genomen en ik was als leider van den tocht natuurlijk verplicht alle bij te wonen. Zij hebben grooten indruk op mij gemaakt en ik verheug mij erop deze voor de eeuwigheid te bewaren.

De ontvangst was als in Necheb; ook in Teb was ik de gast van den gouwbestuurder, die Aahmes heette, maar vaak was ik niet in zijn huis; de feesten hielden mij in den tempel van Hor.

Ik kwam 's avonds zeer laat in Teb aan, maar dit verhinderde mijn gastheer en mij niet den volgenden ochtend vroeg naar het eeuwige huis van Hor te

---

¹⁾ Chenu = Sihsilis.

gaan. De gemalin van Aahmes vergezelde ons, daar zij den zang in den tempel zou leiden.

Aahmes, die als gouvorst het hoofd van de priesters was, en ik, die den Koning vertegenwoordigde, werden aan den ingang door den web-aa ¹⁾, den schatmeester van den god, den cheri-heb ²⁾, den tempel- en den altaar-schrijver opgewacht. Zij leidden ons naar de voor ons bestemde zetels, waarna de zang en de dans der vrouwen een aanvang namen. Hoewel niet onverdienstelijk, boezemden zij mij weinig belangstelling in; desgelijks heb ik vaak beter gezien, maar voor eene afgelegene gouwstad was het wel prijzenswaard.

Hierna ging de opperpriester, door Aahmes en mij gevolgd, naar de kapel van den god. In de zuilenzaal zwaaide hij den wierookstaf heen en weer, zeggende: Ik kom tot U, o machtige Hor, mijne reiniging is in mijne handen. Ik ben de opperpriester van dezen tempel, zal doen wat goed is, en nalaten wat niet goed is.

Toen opende hij de deur van de kapel, uitroepend: „de band wordt verbroken; ik heb al het slechte verdreven”, en offerde wierook aan den zichtbaar geworden god. Ik was diep ontroerd toen ik het valkhoofdige ijzeren beeld van Hor zag.

De opperpriester deed Hor zijne statiegewaden aan, waarna de mesnu ³⁾ den god naar de zuilenzaal brachten en in de kapel op het sloopje plaatsten.

---

¹⁾ Opperpriester.

²⁾ Priester-voorlezer.

³⁾ Harpoeniërs, die Horus in zijn strijd tegen de aanhangers van Set hielpen (zie verder). Bij de spelen werden de tempeldienaren aldus genoemd.

Toen de gordijnen om den god zorgvuldig gesloten waren, schreden wij in plechtigen optocht naar den voorhof. De priester-voorlezer nam de geheime rol ter hand en droeg ons het verhaal van den strijd tusschen Hor en Set voor; spelen veraanschouwelijkten telkens het gelezene. Ons werd verhaald hoe Hor als een gevleugelde zonnescijf opsteeg om op bevel van Re den opstand van den stam der Uit-Uit ¹⁾ te bedwingen, en hoe hij met goddelijken toorn alle vijanden ter aarde wierp, zoodat zij hun verstand verloren, hunne oogen niet meer zagen en hunne ooren niet meer hoorden. Daarna keerde de groote god en heer des hemels tot de boot van Re, zijnen vader, terug, en noodigde Hem uit naar de gevallen vijanden te gaan kijken. Re verheugde zich over de zege van Hor en over het door dezen vergoten bloed.

De vijanden van Re trachtten later in de gedaanten van nijlpaarden en krokodillen Hem aan te vallen, maar Hor riep zijne harpoeniers ten strijde en hunne speren van goddelijk ijzer doodden 381 vijanden. Toch was het gevecht langdurig, want de overlevenden verborgen zich in de rivier; Hor rees weder in zijn gedaante van gevleugelde schijf ten hemel, nam Nechbet en Uitchit ²⁾ met zich mede, en vervolgde de tegenstanders eerst naar het Zuiden, waar hij eene nieuwe zege behaalde, en later steeds verder in Noordelijke richting, totdat hij bij het groote groene water ³⁾ kwam.

Vele gebeurtenissen werden nog beschreven en

---

¹⁾ In Nubië.

²⁾ De beschermgodinnen van Opper- en Neder-Egypte.

³⁾ De Middellandsche Zee.

uitgebeeld, die ik mij niet goed meer herinner. Alleen weet ik nog, dat Djehuti door het uitspreken van hekau ¹⁾ de zee voor Re veilig maakte en dat later Set tot een sissende slang werd.

Ten slotte streed Hor weder in het land van Kusch in zijn gedaante van gevleugelde zonneschijf met de Uraei ²⁾ en na alle vijanden verslagen te hebben, keerde hij in de boot van Re terug, met Nechbet en Uitchit, die de opstandelingen met vuur verteerd hadden. Toen de andere goden in de boot Hor zagen, riepen zij uit: „Grootsch is dat wat Hor gedaan heeft door middel van zijn diadeem met de twee slangen; hij heeft de vijanden voor zich doen beven en verslagen.” En Hor zeide: „Voortaan moge het diadeem met de twee slangen van Hor Behudeti genoemd worden Ur Uitchu.” En aldus geschiedde. Daarna besteeg Hor zijn schip en zette koers naar Behudet, waar hij op bevel van Djehuti den naam ontving van Lichtbrenger, die uit den horizon opstijgt.

Voldoende aan Hor's wenschen, maakte Djehuti afbeeldingen van de gevleugelde zonneschijf met de slangen, en droeg zorg dat alle tempels en heiligdommen van Chemi er een ontvingen. Zoo zijn Nechbet en Uitchit ter zijde van de zonneschijf overal te zien.

Toen het voorlezen en de spelen beëindigd waren — de laatste moesten wel ietwat onbeholpen toeschijnen aan iemand, die zooals ik, de spelen in Abdu en Dedu heeft gezien — trad de opperpriester naar voren en sprak het volgende gebed uit:

---

¹⁾ Tooverspreuken.

²⁾ Slangen.

„O Hor Behudeti, heil U, die, als heer der stralen, elken dag aan den horizon oprijst. Eer en aanbidding zij U, o verheven Sechem, machtig god, stoutmoedig van aangezicht. Wanneer gij opstijgt en U aan het aardrijk vertoont, gaat een kreet van vreugde door de menschheid en is in ieder hart verheuging. De landen van het noorden en die van het zuiden komen tot U om U eer te bewijzen; gij verlicht het aardrijk met Uw stralen van turkoois licht. O Zoon van Re, verdediger van de eer Uws Vaders, met kracht hebt gij Set verslagen en allen die met hem streden; tot in de zee toe hebt gij hen gedreven, en niemand is voor Uw wraak gespaard, ja ook niet één. Gij zijt in het land van Kusch gegaan en hebt daar den ellendigen stam der Uit-Uit verdelgd, zoodat de streek ledig was en geen menschen meer bevatte.

De vergadering der goden prijst U, wanneer gij oprijst; zij is verheugd zoodra Uw stralen haar koesteren. Wij gedenken Uwer, telkens wanneer wij de gevleugelde zonnescijf met de beide slangen Nechbet en Uitchit zien.

O Hor Behudeti, de Koning Amen-em-hat, levend in eeuwigheid, zoon van Re, heeft zijnen dienaar Chnum-hotep, den bewaarder der graanschuren, bevolen, veel offeranden op Uw altaar te brengen, runderen en brooden, en vaten olie en wierook, opdat gij verzadigd moogt worden en heerlijke geuren Uw neus bereiken.

En nu vraagt Zijne Majesteit U, dat gij den tocht, waarvan Chnum-hotep de leider is, en die ten doel heeft uit het ellendige land van Kusch steenen te halen, opdat een eeuwige woning voor Amen

worde gebouwd, en de eeuwige horizon van Amenem-hat worde versierd, — dat gij dezen tocht wilt zegenen en met Uwe hekau de vijanden afweren in Uwen naam van de gevleugelde zonneschijf met de twee slangen.”

De offerdieren werden vastgebonden en gedood, de priester der reinheid onderzocht het bloed, en na zijne goedkeuring werden de dieren in stukken gedeeld en eenige deelen geofferd. De geur van den wierook steeg op en streelde onze neusgaten. Trotsch was ik op de milddadigheid die de Koning door mijne bemiddeling bewees, en ik voelde mij steeds meer in de overtuiging gesterkt, dat de tocht goed zal gelukken. Hoe zal mijn aanzien stijgen!

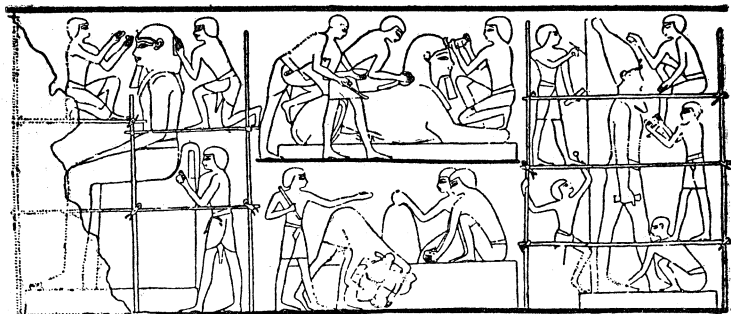
Na afloop van de plechtigheid brachten de mesnu het sloopje met het beeld van Hor wederom in plechtigen optocht naar de kapel terug. Ik volgde met een ontroerd gemoed en liep daarna met den gouvbestuurder langs de wanden van zuilengalerij en voorhof, waar vele daden van Hor op treffelijke wijze in de steenen levend zijn gemaakt. Wij zagen Hem als gevleugelde zonneschijf, en in de boot van Re, strijdend tegen krokodillen en nijlpaarden, voorts Djehuti, die hekau uitspreekt tegen de vijanden in de zee, Re varende op het groote groene water, Nechbet als gier met uitgebreide vleugels en het levensteeken in de klauwen, en nog vele andere figuren, die ik mij niet meer herinner.

Ik bracht den gouvvorst den wensch van den Koning over, een beeld te doen vervaardigen van Hemzelf, staande voor Hor. Van graniet moest het vervaardigd worden; mocht dit niet aanwezig zijn

dan moest het werk maar op mijne terugkomst wachten; ik zou in Kusch natuurlijk wel een goed brok steen kunnen uitzoeken.

Achter den tempel waren de werkplaatsen der beeldhouwers; wij togen er heen en namen alles nauwkeurig in oogenschouw. De aanwezige modellen

Beeldhouwers.

gaven van technische vaardigheid blijk, al was hier en daar de stijl naar mijn smaak wat vrij.

Er was een fraai stuk rose graniet, ongeveer vier heilige ellen hoog, twee breed en ook twee dik. Hieruit zou een goed beeld te vervaardigen zijn en ik beval het hoofd der beeldhouwers dan ook een ontwerp op papyrus te maken. Ik eischte, dat het papyrus geruit zou worden, teneinde te kunnen nagaan, of de strenge regels der verhoudingen in acht waren genomen.

Aangezien de beeldhouwer het ontwerp natuurlijk niet tijdig voor mijn vertrek gereed zou hebben, beloofde hij mij, het met een snelvarend schip te zullen nazenden.

Nadat ik den gouwbestuurder verzocht had, drie

brooden en een kruik bier aan ieder der aanwezige beeldhouwers te doen uitreiken, keerde ik met hem naar zijn huis terug. De dragers liepen ondanks de groote hitte — Re was in het midden van zijn dagelijkschen tocht gekomen — zeer snel; zij waren ongetwijfeld vereerd, dat zij den leider van een zoo gewichtigen tocht mochten dragen.

In den middag rustten allen uit, want de plechtigheid in den tempel had veel van onze krachten gevergd, en in den avond zou aldaar een feestmaal te mijner eere worden aangericht. De beschrijving hiervan laat ik achterwege, want zij zou veel op die van het feest in Necheb gelijken. Slechts wil ik van de fraaie geschenken melding maken, die men mij vereerde.

Toen het feest eenigen tijd aan den gang was, vroeg de gouwvorst om stilte, en richtte het woord tot mij:

„Heil U, Chnum-hotep, leider van de groote vloot, die heilige steenen voor het eeuwige huis van Amen zal halen; de bewoners van Teb zijn verheugd, dat gij in hunne plaats zijt gekomen om den zegen en de hulp van Hor te vragen. Zij hopen, dat U deze niet zal worden onthouden en willen U dan ook een amulet meegeven in den vorm van een gevleugelde zonnescijf met de beide slangen. Zooals eens Hor de ellendige mannen van Kusch verdelgd heeft, zult gij in dat land hun weerstaan, die U mochten aanvallen, wanneer gij deze zonnescijf bij U draagt. Gij zult optrekken als Hor in zijn naam van lichtbrenger, die aan den horizon verrijst.”

Met deze woorden gaf hij mij een wonderschoon bewerkt gouden afbeeldsel van de zonnescijf,

glinsterend en stralend als Re zelf, met slangen van smaragd aan weerszijden. Aan een gouden ketting uit schakels van het levenssymbool ¹⁾ gesmeed, hing het versiersel, dat de gouvbestuurder mij als een pectoraal omhing.

Diep bewogen wilde ik hem dankzeggen, toen hij het woord hernam:

„Stiptheid is een eerste vereischte bij een zoo groote expeditie als die aan wier hoofd gij staat. Re keert dagelijks aan den Oostelijken horizon terug, na in Duat ²⁾ door het lichaam van de slang te zijn gevaren, en steeds is hij daar op het gestelde uur; de sterren cirkelen aan den hemel en luisteren naar eeuwige wetten, die het ons mogelijk maken de tijden naar hun stand te bepalen. Wanneer gij in het zuiden zult zijn aangekomen, ver van de beschaafde streken, zal het nuttig voor U zijn het juiste uur des daags en des nachts te weten. Uit naam van de priesters des Hor-tempels, die vereerd zijn door Uw komst, en dankbaar voor de offeranden die gij hedenochtend namens Amen-em-hat — Hem zij leven, gezondheid en voorspoed — hebt gebracht, namens die priesters, zeg ik, overhandig ik U hierbij een zonnewijzer, die onfeilbaar is des daags, en een wateruurwerk voor den donkeren nacht. Deze gebruikende, zult gij nooit klachten hooren over onjuist verdeelde uren van de wacht, over te langen arbeidsduur, of over het vergeten der maaltijden.”

Ik ontving uit de handen van Aahmes een bronzen zonnewijzer, fraai gevormd en met de voorstelling

¹⁾ De crux ansata.

²⁾ De onderwereld.

van Re Chepera verlucht; om Hem heen zijn hondkoppige apen, die ieder met hun pooten het cijfer van een uur vasthouden. De wijzer is van brons in den vorm van een scepter.

Het wateruurwerk bestaat uit een ijzeren pot in welks bodem een smalle opening is gemaakt. Vult men den pot tot den rand met water, dan loopt dit in ongeveer tien uren geheel weg. Binnen in den pot zijn strepen met cijfers aangebracht. Is het peil van het water tot den eersten streep gedaald, dan is één uur verlopen, bij den tweeden streep twee uur en zoo vervolgens. De pot is fraai gesmeed en legt een schitterend getuigenis af van de vaardigheid der dienaren in Hor's tempel. Terwijl ik dit alles opteeken, staat het wateruurwerk naast mij; regelmatig druppelt het water weg, en ik weet dat nu drie uren verlopen zijn, sinds Re aan den westelijken horizon verdween.

Bij het ontvangen van de twee uurwerken was ik zoo ontroerd, dat ik niet meer wist op welke plaats ik mij bevond. Toen ik weder eenigszins tot bezinning was gekomen, dankte ik den gouvbestuurder voor zijne prijzende en schoone toespraak, en zoowel hem als de priesters van Hor voor de geschenken, die ik alleen durfde aannemen, omdat ik hier als de vertegenwoordiger optrad van Zijne Majesteit — Hem zij leven, gezondheid en macht.

Den dag na dit feest bemoeide ik mij met de inlading der voedingsmiddelen in de schepen. In Nechen had ik het aan den scheepskapitein moeten overlaten, omdat ik te veel bezet was, en ondanks de groote ter beschikking gestelde hoeveelheden, was er hoogloopende oneenigheid ontstaan die ik

door veel omzichtigheid, ja ten slotte alleen door bedreiging met terugzending had bijgelegd.

En nu waren hier in Teb helaas de voor ons bestemde levensmiddelen niet toereikend voor het volgende traject; de schuld lag slechts in geringe mate bij den gouwbestuurder, die moeite genoeg aangewend had; maar juist vóór ontvangst van mijn brief had hij het grootste deel van zijn graanvoorraad naar de hoofdstad gezonden. Zonder zelf gevaar te loopen honger te lijden, kon de stad dus niet veel anders dan honigkoeken en bier missen. Ik zal genoodzaakt zijn de meegenomen levensmiddelen te gebruiken; op belangrijke aanvulling in Chenu ¹⁾ of Jeb ²⁾ mag ik niet rekenen; de ellendige mannen van Kusch hebben kort geleden bij een rooftocht veel meegenomen en de rest verbrand.

Ik besloot dus een brief aan mijn plaatsvervanger in Uast te schrijven, hem verzoekende mij zoo spoedig mogelijk eenige schepen met graan na te sturen, en hoop zeer, dat ze tijdig zullen aankomen.

In Chenu waar ik een belangrijk deel van mijne manschappen moet achterlaten voor het uithakken van de zandsteen, waaruit Amen's tempel zal worden opgetrokken, wacht mij reeds het vraagstuk hoeveel graan ik hun moet geven. Aangezien ik zelf den bouw van de legerplaats en van de woningen der arbeiders wil leiden en dus eenige weken in Chenu zal moeten blijven, denk ik dat de eenvoudigste oplossing zal zijn vrij veel voorraadschepen voorloopig aldaar vast te houden; naar gelang van omstandigheden

---

¹⁾ Silsilis.

²⁾ Elefantine (bij de eerste cataract).

kan ik bij mijn vertrek deze meenemen of althans ten deele achterlaten.

Al deze dingen maken mij bezorgd en doen schrikbeelden in den nacht oprijzen. Wonderlijke droomen droom ik van graanetende jakhalzen en van een reis in mijn schip op de wateren van Duat ¹⁾). Wat dit wel mag beduiden? De priesters weten of durven ze niet te verklaren. Maar mij is bange; zal ik van honger omkomen en naar Duat gaan en mijne mannen met mij? Had ik maar in Teb een amulet tegen honger gekregen, in stede van de gevleugelde zonneschijf.

Mau Schera tracht mij af te leiden en te troosten met haar mandou ²⁾ spel en inderdaad gelukt haar dit somwijlen, maar daarna is de terugval des te grooter.

DE ZESTIENDE DAG DER EERSTE MAAND VAN HET OPKOMEN VAN HET ZAAD.

Wij zullen morgen in Chenu komen en ik vind eerst nu gelegenheid aanteekening te houden van wat de vorige dagen voorgevallen is. De taak van een leider is wel heel zwaar, vooral de handhaving van het gezag. Zij is als het opwerpen van een dijk tegen een gestaag wassenden vloed; steeds moet men aan den arbeid blijven en opletten waar de zwakke punten zijn; is eens een gat geslagen, dan is er geen redden meer aan; is het gezag aangerand, dan wordt het nooit weer teruggewonnen. Vrees voor gebrek

---

¹⁾ Onderwereld.

²⁾ Gitaar.

aan levensmiddelen maakt de manschappen onrustig; zij murmureeren en uiten steeds luider hun klachten. Moge Amen mij bijstaan en Djehuti mij recht doen wedervaren.

Ik ben zoo van deze moeilijkheden vervuld, dat ik blijkbaar niet meer regelmatig naar tijdsorde de gebeurtenissen kan neerschrijven, maar ik wil het toch beproeven.

Het aan boord brengen der levensmiddelen in Teb heb ik door bewoners der stad laten doen, toen de meesten mijner mannen van boord waren, opdat deze niet zouden bemerken hoe weinig wij hadden gekregen.

De list gelukte, en in opgewekte stemming zeilden wij den daaropvolgenden ochtend weg; mij werd natuurlijk door Aahmes, den gouwbestuurder, en de voornaamste priesters van Hor uitgeleide gedaan; trommelslagers lieten een marsch hooren; het was zeer plechtig.

En nu varen wij weder op de goddelijke rivier. Nog steeds is het weder gunstig. Een sterke noordenwind drijft onze schepen met kracht tegen den sterken stroom op en de roeiers behoeven al heel weinig te arbeiden; ik heb hun rantsoen dan ook met een derde deel verminderd.

Met Ptah-mes, die tijdens mijn achterblijven op Chenu de vloot naar Jeb zal leiden, heb ik in deze dagen lange besprekingen. Ik voel het als een groot bezwaar dat ik de leiding moet overgeven, maar er is geen keus, en in Ptah-mes kan ik ook wel vertrouwen stellen, al is hij nog jong en dus eerder geneigd tot onberaden handelingen. Ik heb hem een streng omljnd plan meegegeven en

gezegd, dat indien de omstandigheden afwijking eischen, hij telkens de oudste kapiteins en den priester van Amen moet raadplegen.

En nu is het weder avond geworden. Wij liggen voor anker in een verbreeding der rivier en genieten van de koelte na de brandende hitte, die ons den geheelen dag geteisterd heeft. Ik heb veel mestdjemt ¹⁾ doen uitdeelen, opdat de mannen geen last krijgen van oogontsteking. Altijd door staren wij op het water, dat de stralen der zon fel weerkaatst; en de sterke wind, die ons zoo snel vooruit doet gaan, jaagt in deze streken, waar de woestijn de rivier dicht nadert, het verstikkende zand op onze schepen. Nergens zijn wij er veilig voor; in onzen neus, in onze ooren, in onze keel, overal is het; wij eten zand als wij onze mond maar even openen; in de levensmiddelen is het gedrongen; alleen de dranken brengen lafenis en ik heb dan ook toegestaan dat een ruimer rantsoen van bier wordt gegeven; bier is er nog genoeg en de stemming der mannen blijft opgewekt. Zij kunnen niet als in bierhuizen te veel drinken, en van hen zal het woord van den wijsgeer Ani niet gelden, wanneer hij schrijft:

Onderneem niets na het drinken van bier, want woorden die een dubbele beteekenis kunnen hebben, zouden wellicht uit Uwen mond voortkomen zonder dat gij het weet. Als gij neervalt en Uw ledematen breekt, zal er niemand zijn die zijn hand naar U uitsteekt. Uw kameraden zullen opstaan en zeggen: „weg met dat dronken beest.” Wanneer dan menschen komen om U te spreken, zullen zij U vinden

---

¹⁾ Oogenzalf (Kohl).

plat op den grond liggend, en gij zult hulpbehoevend zijn als een klein kind. ¹⁾

Ik lig op een rustbank en staar naar den berg die bij Chenu uit de vlakte oprijst. Daar is de zandsteen die mijn mannen zullen moeten loshakken uit den wand van den berg, opdat de eeuwige woning van Amen verrijze.

*DE ZEVENENTWINTIGSTE DAG VAN DE EERSTE
MAAND VAN HET OPKOMEN VAN HET ZAAD.*

We zijn nu reeds tien dagen in Chenu en ik zou over den gang van zaken volkomen tevreden kunnen zijn, indien het gebrek aan koren mij niet veront-rustte. Alles is verder even voorspoedig gegaan. Na de aankomst zocht ik bij den berg een geschikte legerplaats uit, die ik op een oudtijds reeds bewoonde plek vond. Sporen van woningen der handwerkslieden, die onder vroegere Vorsten hier steenen hebben gehakt, trof ik nog aan, ja zelfs een tempel van Hat-hor, die vrij goed bewaard is gebleven, en met welks herstelling ik dadelijk een aanvang heb gemaakt. Zonder beoefening van den godsdienst is arbeid vruchteloos, en de gods-dienst verhindert murmureeringen, immers leert aanvaarding van wat de vergadering der goden voor ons beslist.

Ik heb door de soldaten een muur om het kam-pement doen bouwen, waarbij de achtergebleven steenbrokken een goede basis vormen.

---

¹⁾ 13e spreuk van Ani; naar de vertaling van Wallis Budge. The Teaching of Amen em Apt, blz. 238.

Een groot voordeel van de door mij uitgezochte plek is, dat zij tegen de helling van den berg ligt en een recht opgaande wand haar van de vlakke scheidt; wel is daardoor de toegangsweg steil en smal, maar aanvallen van Aamu of lieden van Kusch, noch rustverstoringen door wilde dieren zullen licht voorkomen. De veiligheid weegt wel tegen de moeite van den aanvoer der levensmiddelen en van het water op. Alle woningen hebben gelijke hoogte, lengte en breedte; de bouw is hierdoor zeer bespoedigd. De hooger geplaatste ambtenaren hebben dubbele woningen.

Voor mijzelf heb ik natuurlijk een geriefelijk huis doen bouwen, dat na mijn vertrek aan den leider der handwerkslieden, den zeer kundigen officier Sa-Re zal komen. Een goed uitzicht heb ik over het geheele kamp en verder over de Nijlvlakte.

De voorbereidende maatregelen waren gisteren zoover gereed, dat met het uithakken der steenbrokken kon worden aangevangen. De geschoolde steenhouwers werken in groepen van tien, onder leiding van den mersa¹⁾, die het werk indeelt. Iedere houwer heeft natuurlijk zooals gebruikelijk zijne vier helpers, die Aamu of Retennu zijn.

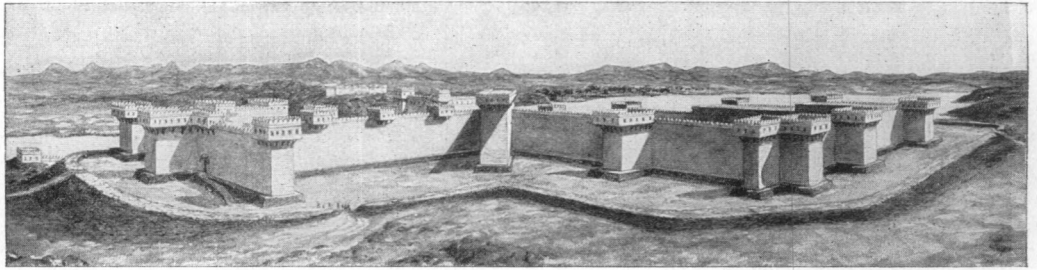
De mersa moet dagelijks aan de schentiu²⁾ rapporteeren, wat zijne groep gedaan heeft en nieuwe instructies van hen aannemen. Den schentiu op hunne beurt wordt door den mes-en-aati³⁾ medegedeeld welk deel van den berg telkens ontgonnen moet worden.

---

1) Voorman.

2) Controleurs.

3) Prospector, geoloog.

Reconstructie van de Egyptische grensvesting Semne.

Ik heb gelukkig een zeer goeden mes-en-aati, die al vele gebergten onderzocht heeft en de zuiverste steenbrokken, waarin geen barsten voorkomen, weet aan te wijzen.

Nu de arbeiders met het uithouwen der steenen begonnen zijn en alles dus zijn geregelden gang heeft gekregen, kan ik meer aandacht aan den tempel van Hat-hor wijden. In een spelonk, waarschijnlijk ontstaan door het weggraven van steen, staat een altaar voor een nis waarin een beeld van Hat-hor is geplaatst. ¹⁾

Tot de spelonk krijgt men toegang door eenige zuilengalerijen en voorhoven, die bij mijn aankomst in zeer ontredderden toestand verkeerden. Zoo goed mogelijk worden de omgevallen pilaren weer opgericht en de verbindingsstukken in hunne juiste plaats gezet. Veel is echter gebroken, zoodat ik door den cheti ²⁾ heb doen aangeven, welke stukken het eerst uit den berg moeten worden gehaald. Hiermee is men nu druk bezig. De mesentiu ³⁾ brengen onderwijl reeds teksten in de spelonk aan; ik droeg hun op in het bijzonder aan Amen teksten en voorstellingen te wijden; het is namelijk mijne bedoeling den tempel ook voor den dienst van dezen god te gebruiken. De aanwijzingen van de priesters van Amen, die mij op den tocht vergezellen, zijn hierbij van groot nut. Te zijner tijd moeten ook de zuilengalerijen en voorhoven met fraaie voorstellingen worden opgesierd. Ik zal onzen Heer Amen-

---

¹⁾ Een dergelijke tempel stond in Serabit (Sinai schier-eiland); verg. Flinders Petrie, Researches in Sinai.

²⁾ Houwer.

³⁾ Beeldhouwers.

em-hat, zoon van Re, hier vereeuwigen, en zijn dienstknecht, die den tocht als mes achenuti¹⁾ leidt; de namen van de schentiu, en andere hooggeplaatsten zullen ook vermeld worden, opdat zij die na ons hier komen, zullen weten welke arbeid wij voor Amen en den Koning hebben verricht.

Ik hoop, dat ik de plechtige inwijding van den tempel nog zal kunnen bijwonen; een grootsch feest zal dat zijn.

De ur zinu²⁾ heeft na onze aankomst hier eenige menschen moeten behandelen, die bij het ontladen en overbrengen der levensmiddelen en gereedschappen gewond werden. Gelukkig zijn de kwetsuren niet van ernstigen aard, behalve bij een der aamu, wiens been gebroken is; hij zal wel altijd blijven hinken. Thans heeft de ur zinu weinig te doen, en hij gebruikt zijn vrijen tijd tot het zoeken van zeldzame kruiden, die hem bij het bereiden van zijne heildranken nuttig kunnen zijn.

De levensmiddelen zijn in de nabijheid van den tempel opgetast. De iry at³⁾ van de voorraadschuren heb ik bij Amen doen beloven, dat zij aan niemand zullen zeggen hoeveel of liever hoe weinig koren er is; en de officier zal met zijn manschappen wel zorgdragen dat onbevoegden niet in de nabijheid der voorraadschuren komen.

Wie weet of ik niet binnen korten tijd uit Uast

---

1) Opperste leider, dus Chnumhotep zelf.

2) Opper-medicijnmeester.

3) bewakers.

goed nieuws ontvang, dat namelijk vele schepen met koren beladen naar mij onderweg zijn. Amen geve dit. Toen ik Uast verliet, waren de korenschuren nog voor twee derden gevuld, en er kan dus waarlijk wel wat gemist worden.

*DE TWINTIGSTE DAG VAN DE TWEEDE MAAND
VAN HET OPKOMEN VAN HET ZAAD.*

Droef is mijn ziel gestemd en het is moeilijk in tegenwoordigheid van anderen opgewekt te zijn. Er is bericht uit de stad mijner inwoning gekomen, maar helaas geen goed bericht. Eenige dagen na mijn vertrek is in Uast (en trouwens ook in andere steden) een bevel van den Koning ontvangen zooveel mogelijk koren naar het Noorden te zenden, daar een krijgstoct tegen de Retennu¹⁾ wordt voorbereid, welke weerbarstig zijn tegen hen, die hun land in naam van Amen-em-hat besturen.

Niet alleen is dus al het koren, dat gemist kon worden, verscheept, maar ook al zou de bestuurder der stad er in toestemmen, mijne nooddrift te hulp te komen door althans iets te zenden, dan nog zou dit door het algeheel gebrek aan lastschepen onmogelijk zijn; deze toch zijn thans alle onderweg naar de hoofdstad.

Ik weet niet wat ik doen moet: den tocht opgeven of doorzetten. Vanavond zal ik de hoogere ambtenaren bij mij roepen en met hen overleggen.

Het snelvarende schip, dat mij de tijding uit Uast bracht, had nog een anderen brief meegenomen,

---

¹⁾ Bewoners van Syrië.

namelijk een dien de meesteres van mijn huis door mijn schrijver had doen opstellen. Hij luidt als volgt:

Tutu, priesteres van Amen, aan haren gemaal Chnum-hotep.

Ik hoop, dat deze letteren U in goede gezondheid zullen aantreffen, maar vrees dat Uw ziel in rouwe en droefheid zal zijn wegens de slechte tijding, die het schip uit deze stad U zal brengen. En nu is ook mijn ziel beangst; kon ik maar naar U toegaan om U te troosten. Zorgen zijn den eenzame als een droom der verschrikking, maar hem, die zijne vrouw in het nachtelijk uur bij zich heeft, als een veldslag, waarvan de overwinning in zicht is.

Kondet gij slechts gevoelen hoe mijne gedachten steeds bij U zijn, ook in de uren van den nacht, gedurende welke ik rondwentel op mijn rustbank en den slaap derf.

Al mijn handelen en denken heeft U tot ondergrond; zonder U ware mijn leven leeg, ook al had ik altijd arbeid te verrichten.

Nu gij weg zijt, is mij het schedeh bier als laf water en zijn de honigkoeken bitter als gal. Gij verzoet mijn leven en geeft er geur aan.

In huis gaat veel tot mijne tevredenheid; de bedienden zijn ijverig en gehoorzaam en ik heb steun van den schrijver en den opzichter.

De kinderen zijn gezond op den tweeden zoon na, die over pijnen in het hoofd klaagt. Misschien heeft hij wat lang in de zon gespeeld; ik heb den medicijnmeester doen komen, die een drank voorschreef; veel wijziging is hierdoor nog niet ontstaan. Ik zal morgen den opperpriester van Amen's tempel

vragen eenige hekau bij onzen zoon uit te spreken; ik hecht daaraan meer dan aan den drank.

Zorgt gij goed voor Uw eigen gezondheid? Spaar die toch, doe niet te veel, en laat het gevaarlijke werk over aan anderen. Gij zijt de leider, en moogt Uw leven dus niet in de waagschaal stellen; ik kan U niet missen.

Kom spoedig terug bij Uwe vrouw, die U kust.

Ik heb haar nog niet geantwoord; eerst wil ik meer zekerheid omtrent onze plannen hebben.

DE DERTIGSTE DAG VAN DE TWEEDE MAAND VAN HET OPKOMEN VAN HET ZAAD.

Wij hebben gisterenavond krijgsraad gehouden en de beslissing is gevallen; de tocht wordt doorgezet; Amen zij lof en prijs. Wij laten hier in Chenu voldoende mondvoorraad achter en gaan met een luttel aantal lastschepen verder, maar laat ik meer geregeld verhalen.

De priesters, schentiu en oudste officieren had ik in mijne woning ontboden. Ik legde hun den toestand bloot en gebod hun openhartig hunne meening te zeggen. Het bleek, dat de meesten een opgeven van den tocht zouden betreuren, maar anderzijds zeer bevreesd waren voor een slechte stemming onder de manschappen wanneer uitlekte, dat er weinig koren was, en een halverwege afbreken van de expeditie ware nog ongunstiger dan een teruggaan op dit oogenblik. Een der schentiu stelde voor de schepen die naar Jeb waren doorgestaan terug te laten komen, de beste arbeiders in Chenu te ontschepen en de overigen naar Uast te sturen. De zandsteen, zoo redeneerde hij, is in de

eerste plaats noodzakelijk. Zonder dezen bouwt men geen tempel. De hardere steenen van Jeb en Syat kunnen desnoods nog wel eenige jaren later gehaald worden, en in geval van nood behelpe men zich met de eeuwige steenen van de vallei van Rehenu bij Qebti. ¹⁾

Dit voorstel vond vrij algemeen bijval; alleen de plaatsvervangende leider verhief zijn stem er tegen, waarschijnlijk omdat hij gaarne de verdeeling van den tocht zag, welke hem immers de leiding van een gedeelte zou verschaffen; misschien had hij ook edeler motieven.

De officieren vielen hem bij; zij achtten het een schande bij de eerste moeilijkheid reeds toe te geven. „Een krijgsman wijkt niet dan in de uiterste noodzakelijkheid,” zoo riep een hunner uit, „en ik zie die nog niet. Waarom gaat niet een deel van de troepen, die de expeditie vergezellen, naar het land van Kusch, om den ellendigen bewoners het koren te ontnemen, dat wij ontberen? Wel wordt daardoor het aantal troepen in dit kamp en dat bij Jeb geringer, maar in geval van nood kunnen de arbeidslieden ook strijden, en trouwens, wie zouden hier een aanval doen, wanneer wij in Kusch vechten? De mannen van dat land natuurlijk niet, ten hoogste eenige rondtrekkende volksstammen, en onze mannen zullen hen altijd nog wel kunnen staan.”

Dit voorstel stond mij aanstonds aan, en al waren de vreesachtigen er niet bijster mee ingenomen, de meerderheid bleek — gaf althans voor — het denkbeeld juist te achten, en toen ik openlijk mijne goedkeuring eraan hechtte, waagde niemand meer eene andere meening te uiten.

¹⁾ Wadi Hammamat bij Koptos.

Veel bijzonderheden bleven nog te regelen over; wij besloten echter de behandeling daarvan tot een volgenden avond uit te stellen; ik was moe, en bemerkte dit dubbel nu de onzekerheid was geweken.

De zon was nauwelijks drie uur in Duat, toen de vergadering werd opgebroken.

Ik strekte mij op mijn rustbank uit en dronk een kruik koel schedeh bier, dat mij na al het praten verkwikte. Mau Schera kwam zacht als een poes binnensluipen, zette zich aan het voeteneind van mijn rustbank, en zong, begeleid door mandou-spel, het volgende lied:

Eenzaam ben ik in het groote huis;
Mijn broeder is er, maar zijn ziel zwerft ver.
Waarheen? . . . Naar 't land van Punt,
Waar wierookplanten zijn en tanden van den olifant,
Het land van God, waar eeuwig vreugde heerscht?
Of naar het land welks stroomen den verkeerden

[kant uitgaan?
Misschien zwerft zijne ziel reeds vóór den dood

[door Duat.
Want droef staan d'oogen van mijn broeder,
Zij staren, maar zij zien niet.

Als ik, zijn zuster, hem iets vraag, zoo hoort hij niet;
Hij is afwezig. Angstig is mijn ziel, dat hij
Een and're zuster heeft, die zijne ziel
Gevangen houdt, zooals de rank den wijnstok.

En eenzaam ben ik in de dagen en de nachten,
Al ben ik altijd in zijn tegenwoordigheid.
O waar' ik ver van mijn geliefde, dan zou 'k hopen,
Nuis de hoop zoo vervan mij als Jeb van 't groenewater.

Moge Usir¹⁾ mij naar Duat brengen,
Vanwaar ik nooit meer wederkom.
Want hier op aard' is altijd nacht
En Re rijst niet voor mij in 't Oosten.

Mau Schera barstte plots in snikken uit. Ik voelde groot medelijden met haar, die ik inderdaad de laatste weken verwaarloosd had. In groote zorgen gedompeld, zocht ik bij haar geen troost; zij was hierdoor gekwetst. Ik was alles voor haar en zij wilde ook alles voor mij zijn.

Ik nam haar tot mij, fluisterde haar veel lieve woordjes in, en troostte haar, zooals een man een vrouw troost.

*DE VIJFTIENDE DAG VAN DE DERDE MAAND VAN
HET OPKOMEN VAN HET ZAAD.*

Nu een beslissing is gevallen — moge Amen haar zegenen — voel ik mij veel rustiger; niets is fnuikender voor gezondheid en werklust dan onzekerheid, vooral wanneer het een zaak betreft, waarover men niet mag spreken en waarvoor men alleen de verantwoordelijkheid draagt.

Daags na de vergadering rees ik verheugd en verkwikt van mijne legerstede op. Mau Sohera had de deur wijd open gezet, zoodat ik de aan de overzijde der rivier gelegen bergen hel verlicht zag door Re, die oprees in zijn naam van Chepera Hor-Achti.

Het gemis van een badkamer en van voldoende waschwater deerde mij dien ochtend veel minder dan te voren en opnieuw genoot ik van de honig-

¹⁾ Osiris.

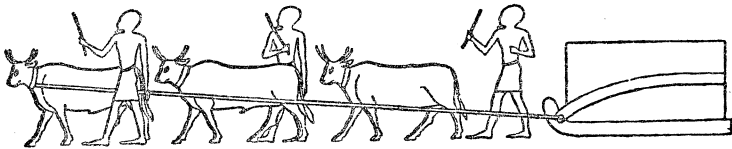
koeken, het versch gebakken brood en het bier, dat in een diepen kuil koel was gehouden.

Ik besloot den stand der werkzaamheden nauwkeurig op te nemen teneinde den duur van mijn verblijf alhier te bepalen.

Eerst ging ik naar de plaatsen, waar de steen wordt uitgehakt. Overal werd hard en oordeelkundig gewerkt. Door sommigen werden langs den omtrek van de uit te houwen steenen met hamer en beitel gaten geslagen, anderen waren verder met hun arbeid, zij dreven reeds de wiggen van palmhout in de gemaakte openingen en bevochtigden die. Aardig is het oogenblik waarop door het zwellen van het hout de steen begint te splijten.

Met genoegen stelde ik vast, dat de mes-en-aati goede steenen zonder barsten of scheuren heeft uitgezocht. Schoon zal het gebouw worden, dat millioenen jaren Amen tot woning zal strekken.

Het wegsleepen der steenen kan nog niet geschieden; de weg naar de rivier, dien vroegere expedities

Vervoer van een steenblok.

hebben aangelegd, is in een zeer slechten toestand, onbegaanbaar door kuilen en steenen, en hier en daar volgestoven met zand. Alle Aamu en Retennu, die bij de steengroeven gemist kunnen worden, heb ik aan de herstelling van den weg gezet; over een tiental dagen zal hij vermoedelijk zoover gereed

zijn, dat de eerste sleden met steenen erover getrokken kunnen worden. Bij de rivier laat ik den weg op eene dusdanige hoogte aankomen, dat de steenen langs een vooruitstekenden dam vanzelf in de lastschepen glijden.

De steenen, noodig voor den opbouw van den tempel, vorderen goed. Natuurlijk is het niet de bedoeling aan den top der pilaren reeds thans het hoofd der godin Hat-hor uit te beitelen, zooals bij de overgebleven zuilen het geval is; dat kan later nog wel geschieden, wanneer ze eenmaal op hun eigen plaats zijn gebracht. Het verluchten met opschriften en voorstellingen moet ook wachten. Wel sta ik er op, dat het waschbekken in den voorhof schoon gevormd zij; daaraan zijn dan ook thans een drietal kundige lieden bezig; het is merkwaardig te zien, hoe zij met hunne werktuigen geleidelijk den ronden vorm aan den steen geven en hem uit-hollen. Ook het beeld van Hat-hor in haar gedaante van hemel-koe begint zijne voltooiing te naderen. Als alles meeloopt zal over drie weken de openingsplechtigheid plaats kunnen vinden.

Zou het goed zijn, indien ik hier bleef om dat feest met mijne tegenwoordigheid te vereeren, of is het beter, dat de leider van den tocht naar Jeb gaat om de werkzaamheden van de tweede groep in oogenschouw te nemen?

Na lang wikken en wegen heb ik tot het laatste besloten. Zonder mij is desnoods nog wel de plechtige opening van den tempel te denken, al zal zij veel aan waardigheid en luister inboeten. Maar bij de tweede groep kan mijne tegenwoordigheid wellicht rampen verhoeden.

Een andere reden van mijn spoedig vertrek ligt in den wensch van den bevelvoerenden officier zoo gauw mogelijk de lieden van Kusch aan te vallen, voordat zij wellicht van onze plannen hooren en diep het land intrekken met hunne gezinnen en voorraden.

Ik zal dus over vier dagen vertrekken. De afdeelingen van Amen en Ptah zullen zich tegelijk inschepen; een vijf-en-twintigtal mannen slechts blijft achter.

DE ZEVENENTWINTIGSTE DAG VAN DE DERDE MAAND VAN HET OPKOMEN VAN HET ZAAD.

Sinds vijf dagen ben ik in het kamp bij Syat ¹⁾, waar ik na een voorspoedige reis aankwam. Ik ben dankbaar niet langer te zijn weggebleven; murmurering was er reeds onder de ambachtslieden, daar zij bemerkten hadden, dat de voorraad koren sterk verminderde en uit Jeb geen belangrijke aanvulling te wachten was. Wel waren zij teleurgesteld toen ik slechts een paar graanschepen meebracht, maar zoodra ik had uiteengezet, welke de plannen waren, keerde de rust terug. Ik vlei mij met de overtuiging, dat mijne aanwezigheid op zichzelf reeds veel goeds gewrocht heeft. Niet ieder verstaat de kunst een tocht te leiden, en al wil ik gaarne toegeven, dat mijn vervanger blijk heeft gegeven van organisatorisch talent, de massa bezielt hij niet.

Nadat ik het kamp bezichtigd en eenige veranderingen bevolen had, keerde ik naar Jeb terug, waar

---

¹⁾ Syene aan de eerste cataract.

ik bij mijn aankomst slechts een paar uur vertoeft had.

Bij onze schepen haalde ik den hoogsten officier af, die daar met zijn troepen was gebleven, en ging met hem naar den gouvbestuurder, die van mijne komst vooraf verwittigd was en op mijn verzoek den commandant van het fort ¹⁾ bij zich had ontboden.

Ik wilde met deze drie overleggen op welke wijze de expeditie tegen de ellendige mannen van Kusch moest geschieden. Het bleek, dat de fort-commandant van het doen en laten der vijandelijke stammen goed op de hoogte was; hij had Necht op diens verkenningstocht vergezeld.

Kort samengevat, komt zijn betoog op het volgende neer:

Door hun geslaagden aanval op de voorraadschuren van Jeb zijn de ellendige mannen van Kusch zorgeloos geworden en overmoedig; het garnizoen heeft alleen het fort kunnen houden en de stad moeten prijsgeven, toen de aanval kwam. De vijandelijke stammen begrijpen zeer wel, dat dit garnizoen niet tot een tegenaanval in hun land durft over te gaan. Als 't ware om onze landslieden te tarten, kampeeren de mannen van Kusch dan ook op vrij geringen afstand van Jeb.

Indien zij er nog niet achter zijn, dat nieuwe troepen zijn aangekomen, zou het mogelijk wezen hen aan te vallen en te verslaan, indien het garnizoen van Jeb en de nieuwe troepen onverwijd samen uitrukten.

Het voorstel leek mij verstandig en na eenig

---

¹⁾ De Egyptenaren hadden langs de zuidelijke grens, evenals in het westen en oosten, forten aangelegd.

heen en weer praten besloten wij dan ook daarnaar te handelen.

Ik zal den tocht meemaken; een leider moet toonen voor geen gevaar beducht te zijn en niemand zal later kunnen zeggen, dat ik die ellendige lieden van Kusch gevreesd heb.

Heden zijn de laatste voorbereidselen getroffen; morgen rukken wij uit; tweehonderd ezels zullen den mondvoorraad, het water en andere onmisbare artikelen dragen. Moge Amen ons bijstaan en Hor de mannen van Kusch thans even goed uitroeien als hij vroeger gedaan heeft. De amulet van de gevleugelde zonnescijf met de twee slangen hangt op mijne borst, en vanochtend zijn groote offeranden in de tempels van Hor gebracht.

Dezen middag heb ik den officier van het garnizoen nog eens nadrukkelijk gevraagd of hij aan de geringe bezetting van 35 man de vesting durft achterlaten. Lachend antwoordde hij: „Gij zult niet meer twijfelen, wanneer gij mij op een tocht langs de bovenzijde van den muur vergezelt.” Wij zijn toen naar boven geklommen en hebben den rondgang gemaakt. De muren zijn acht ellen¹⁾ hoog en de torens ieder twaalf ellen. Eene borstwering van twee ellen beveiligt de verdedigers tegen pijlen; de muren zijn van leem op een voet van zandsteen die zeer breed uitsteekt; om de vesting is een diepe gracht gegraven, die gewoonlijk droog ligt, maar in tijden van gevaar na doorsteken van een dijk door het rivierwater wordt gevuld. De buitenzijde der muren heeft den vorm van een ietwat

---

¹⁾ Ca. 4 meter.

gebogen been, hetgeen den aanvaller noodzaakt zeer lange stormladders te gebruiken.

Het tuighuis in het midden der vesting bleek goed gevuld en ook de voorraadschuren vertoonen weinig leege ruimte. Waarlijk, hoe stoutmoedig de mannen van Kusch ook zijn mogen, deze vesting zal wel steeds onneembaar voor hen blijken.

DE TWINTIGSTE DAG VAN DE VIERDE MAAND VAN HET OPKOMEN VAN HET ZAAD.

Vóór mijn tent gezeten schrijf ik deze regels neer. Aan alle zijden strekt zich de zandvlakte uit. De rivier is twintig mijlen ¹⁾ van ons verwijderd en de dichtst bijzijnde oase ligt drie dagreizen vóór ons. Tot dusverre is alles voorspoedig gegaan maar de moeilijkheden kunnen nu eerst beginnen.

De soldaten verkeerden over het geheel in goede stemming, al zijn velen ook van hun werk op de velden weggehaald. In deze zuidelijke gouwen mopperen de mannen minder, wanneer de wervings-officier hen komt halen; zij weten zeer wel, dat gevaar steeds dreigt en militaire expedities heusch geen weelde zijn, zooals de bewoners van de veilige gouwen in het midden des lands maar al te vaak geneigd zijn te denken.

De uitrusting der manschappen is eenvoudig maar goed. Sommige afdeelingen zijn met pijlen en boog bewapend, andere hebben een lans en een dolk; als afweermiddelen dragen zij een hoofdkap en borstbekleding van leer, de linkerarm heft een

---

¹⁾ 1 mijl = ca. 1500 meter.

schild omhoog, gemaakt van dikke over een houten raam gespannen vellen.

Djehuti-mes, de officier van het garnizoen, dien ik wegens zijn groote kennis van de landstreek en de gewoonten der bewoners van Kusch tot leider van de expeditie heb aangewezen, laat de manschappen in verspreide orde optrekken, en dus niet, als in de steden, in gelederen van vier. Op de groote zandvlakte waar geen gebaande wegen zijn, moet den soldaten meer vrijheid worden gegeven. De tros trekt trouwens evenmin in rijen op.

Bij het uitrukken uit Jeb marcheerden de troepen natuurlijk wel keurig in het gelid en mijn hart was trotsch en zeker van de overwinning.

Nu ik in de eenzaamheid ben en de moeilijkheden van de landstreek aan den lijve ondervind, is mijne stemming minder geestdriftig. Hebben wij wel goed gedaan, toen wij dezen tocht beraamden? Wanneer hij mislukt, rest ons niets dan een smadelijke terugtocht naar Uast . . . indien wij niet al hier sterven.

Mau Schera heb ik bij Jeb op mijn schip achtergelaten. Den oudsten priester van Amen heb ik gevraagd in 't bijzonder voor haar te zorgen; ik kan hem in alle opzichten vertrouwen. Kan ik hetzelfde van Mau Schera zeggen? IJdele vraag; wie peilt het hart der vrouw? Indien zij waarlijk liefheeft, gaat haar liefde verre uit boven die van den man, omdat zij aan de hare alles zal opofferen, maar indien zij liefde huichelt, zal geen man de geveinsde van de ware liefde onderscheiden.

Misschien had ik verstandiger gedaan Mau Schera mee te nemen; zij zou zich thuis voelen in haar eigen

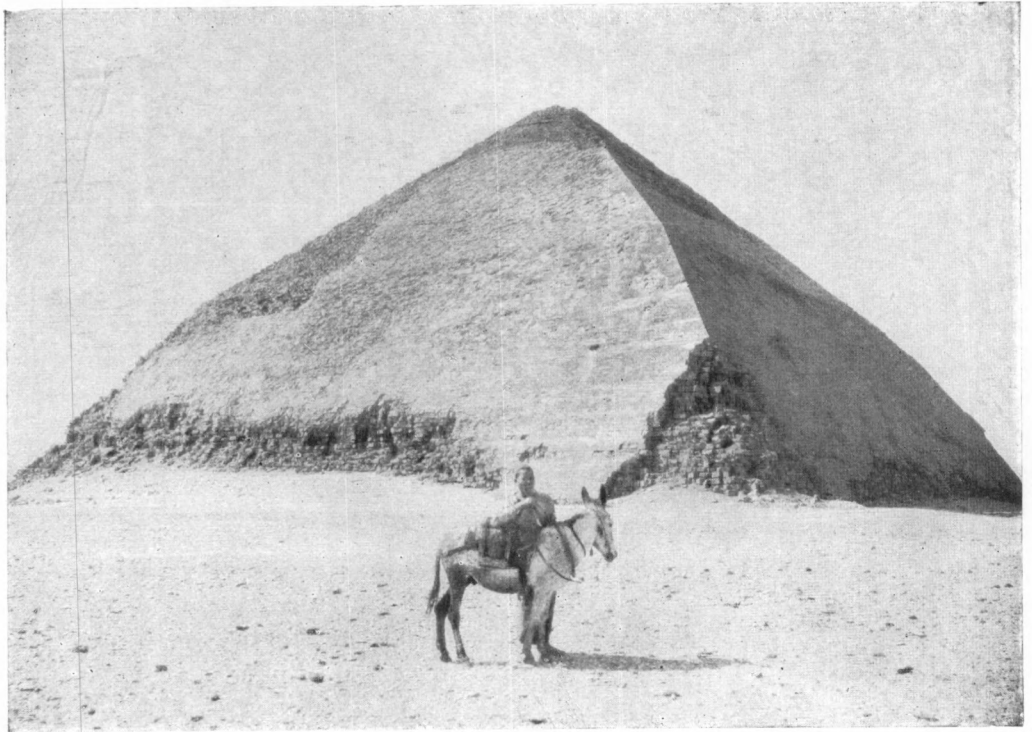
land. Maar het zou haar wellicht pijn doen, wanneer wij tegen haar landgenooten streden; natuurlijk zijn ook eenige stammen van Kusch met ons bevriend, maar behoort zij daartoe? Zij weet het zelf niet, daar zij jong reeds door mijn landslieden is meegevoerd.

Zij is daarover mijns inziens niet te beklagen, want de schrijver aan wien zij indertijd werd toebedeeld, heeft haar een uitmuntende opvoeding gegeven — natuurlijk uit eigen belang; hij heeft haar later tot hoogen prijs aan den gouwbestuurder van Nechen kunnen verkoopen — maar Mau Schera heeft er in elk geval het lezen en schrijven, het gitaar-spel en den zang door geleerd.

DE ACHTSTE DAG VAN DE EERSTE MAAND VAN DEN OOGST.

Minder goede berichten. De ellendige mannen van Kusch hebben bemerkt, dat wij hen achtervolgen, en trekken nu ijlings voor ons terug. Wij hebben reeds zooveel dagen geforceerd gemarcheerd en kunnen onze snelheid niet vermeerderen; de tros belemmert ons maar al te zeer. Gelukkig zijn de vijanden in dat opzicht er nog slechter aan toe dan wij; hun vrouwen en kinderen en al hun bezittingen zullen hun marschtempo na eenige dagen zeer doen afnemen en dan zullen wij hen verdelgen, zooals Re de slang Apep verdelgt, wanneer hij in zijn naam van Chepera oprijst aan den oostelijken horizon en de hondkoppige apen hem aanbidden.

De geest van onze manschappen blijft goed, al

De zogenaamde Knikpyramide van Dashur (12e dynastie)

lijden zij van de soms ondraaglijke hitte. Ik gevoel mij ook zeer wel, dank zij de amulet, die Mau Schera mij heeft geschonken. Het is een klein beeldje van I-m hotep, den grooten medicijnmeester, zoon van Ptah; hij waakt over mijne gezondheid.

*DE ZEVENTIENDE DAG VAN DE EERSTE MAAND
VAN DEN OOGST.*

Een renbode is gisterenavond uit Jeb aangekomen en heeft mij vijf brieven gebracht, namelijk van mijne vrouw, den leider in Chenu, den opperpriester van Amen, Mau Schera, en den leider van de werkzaamheden bij Jeb. Ik schrijf ze hieronder over:

Tutu, de meesteres van het huis van Chnum-hotep, aan haren geliefden gemaal.

Het lijkt al heel lang geleden sinds gij vertrokken zijt, en evenals het water weder rimpeloos wordt, nadat een lans erin geslingerd is en het in beroering heeft gebracht, zoo gaat ook oppervlakkig beschouwd het leven hier in huis weer zijn gewonen gang, alsof gij slechts eenige dagen voor een zakenreis afwezig waart, maar zooals de visch, die door de lans is gewond, de pijn blijft voelen, nadat de rust aan de oppervlakte is teruggekeerd, zoo laat ook mijn gewonde hart mij nooit de leegte vergeten, die Uw vertrek veroorzaakt heeft.

Hier komt bij, dat niet uitsluitend goede dingen te vermelden zijn. Ik schreef U een vorig maal over de ziekte van ons tweede zoontje. Verbetering valt niet te bespeuren, integendeel: de arme jongen

klaagt dagelijks meer over pijn en vermagert zienderoogen. Dranken noch hekau hebben geholpen, en naar de houding van den medicijnmeester te oordeelen, vrees ik, dat onze jongen zal gaan naar het land, vanwaar niemand terugkeert. Ik kan hierover niet meer schrijven; er gaat veel in mij om, en ik verlang zoo naar Uw terugkomst; alleen is dit alles niet te dragen.

Het gerucht loopt, dat Zijne Majesteit Amen-em-hat — Hem zij leven, gezondheid en voorspoed — tegen de Retennu zal optrekken. Dit zou mij met Uwe afwezigheid verzoenen. Liever weet ik U in het Zuiden bij de uitgraving der steenen dan in het noorden tegen de ellendige Retennu en Aamu strijdend.

Uw wettige vrouw, de meesteres van Uw huis, kust U.

Toen ik dezen brief gelezen had, bleef ik langen tijd stil; mijn lichaam was in het land van Kusch, maar mijne gedachten waren te Uast in mijn huis. Kon ook mijn lichaam meegaan, maar er bestaan geen tovenaars meer, die dit bewerkstelligen. Een golf van liefde voor mijne vrouw overweldigde mij; hoe moeilijk heeft zij het toch en hoe flink slaat zij zich er door heen. Eene goede vrouw, zoo peinsde ik, is als de rivier, die vruchtbaarheid brengt, en iedereen zegent en dankt haar. Zij is als de wierookplant uit het goddelijke land ¹⁾ en haar geur verheugt de ziel.

Hoe zou het nu met mijn zieken jongen zijn? Wellicht is hij reeds opgenomen in zijne eeuwige woning. Het is onnatuurlijk, dat de vader langer

¹⁾ Ta Neter; zoo noemden de Egyptenaren Punt.

op aarde is dan de zoon. Ik begrijp, dat mijne vrouw er niet over kon schrijven; ook mij is het onmogelijk; mijn gemoed is te vol:

Toen mijn ziel weder tot kalmte was gekomen, nam ik den brief van den leider in Chenu ter hand.

Hamu, de leider van het kamp in Chenu, aan Chnum-hotep, den opperbewaarder der graanschuren, neter sahu, den leider van den tocht naar de steengroeven in het Zuiden, den machtige, geliefd bij Amen, vriend van den Koning.

(Dit laatste is vleierij; hij weet heel goed, dat ik dezen titel nog niet heb ontvangen, maar juist bij welslagen van dezen tocht hoop te krijgen.)

Volgens de gemaakte afspraak doe ik U hierbij verslag van hetgeen sinds Uw vertrek is voorgevallen. Gelukkig kan ik U over het geheel goede berichten zenden. Vele brokken steen zijn reeds uitgehouwen en op sleden langs den thans effen gemaakten weg naar de schepen gesleept. Het aantal ter beschikking staande mannen is wat krap berekend, zoodat ik voor het vervoer der steenen arbeiders aan de groeven moet onttrekken.

De gezondheidstoestand is over het algemeen bevredigend; een brok steen is echter bij het vervoer gekanteld, waardoor twee mannen gekwetst zijn; één heeft een beenbreuk, die door den medicijnmeester gespalkt is. De tweede is aan de bekomen verwondingen overleden. Hij is een gewone arbeider, zoodat naar ik meen voor hem de eenvoudigste wijze van het bewaren van het lichaam voldoende is. Dit is te dien einde naar Jeb vervoerd, waar kundige priesters en lichaambereiders zijn. Aan een fraaie kist, met voorstellingen van Nut verlucht,

wordt gewerkt. De bijzetting zal in de nabijheid van Jeb geschieden.

De steenen voor het groote beeld van Amenem-hat ondergaan op het oogenblik een ruwe bewerking; daarna zullen ze, behoorlijk beschermd, naar de schepen worden gebracht.

Wanneer ik naga, hoeveel steenen voor den tempel reeds gereed zijn, en hoeveel nog afgeleverd moeten worden, dan bereken ik, dat wij nog zes maanden werk zullen hebben. Moge Amen onzen arbeid voorspoedig doen zijn.

De inwijding van den tempel is tot een grootsch feest geworden; desgelijks is in Chenu nooit gezien. Al onzen arbeiders had ik een vrijen dag gegeven en een extra rantsoen bier, zoodat hun gemoed verheugd was. Uit Chenu waren velen opgekomen. En allen waren getuigen van de plechtige opening der deuren, den optocht der hoogwaardigheidsbekleeders naar den voorhof waar de reinigingsbakken stonden, en later van den rondgang der priesters, die de boot met het beeld van Amen droegen.

Veel offeranden zijn gebracht van koeien en kalveren, van honigkoeken, wijn, bier en bloemen.

Vrouwenzang hebben wij natuurlijk gemist. Er zijn geen priesteressen in ons kamp!

Van vrouwen sprekende, wil ik U niet verhelen, dat vele vreemde vrouwen hierheen gekomen zijn en zich in de nabijheid van ons kamp woningen hebben doen bouwen. Terecht zegt de wijsgeer Ani: „Wees op Uw hoede voor de vrouw van een andere gouw, die niet in haar stad bekend is. Werp

geen begeerige blikken naar haar, en heb geen gemeenschap met haar. Zij is een diep water en niemand weet waarheen haar stroom zal leiden."

Maar toch heb ik de vrouwen niet doen verjagen; de mannen hebben thans afleiding van hun dagelijkschen arbeid, en loopen niet meer zooals in den eersten tijd naar Chenu weg. Trouwens anders zitten zij 's avonds geregeld in het bierhuis, waar zij niet alleen spelen, maar ook drinken, en als te veel bier in hun lichaam komt, zijn zij den volgenden dag tot arbeiden onbekwaam.

Waarschuwde Ani niet ook tegen het overmatig bierversbruik?

Ik hoop, dat gij mijne handelwijze goedkeurt. Is de slavin Mau Schera, die gij uit Nechen hebt meeegenomen, nog altijd bij U, en is zij welvarende?

Hamu groet Chnum-hotep en wenscht hem gezondheid en kracht.

Het slot van den brief waarin Hamu Mau Schera bijkans in één adem noemt met de vreemde vrouwen, is oneerbiedig jegens haar en jegens mij. Alsof mij geen voorrechten toegestaan zouden zijn!

De berichten zijn overigens gunstig; ik heb trouwens alles georganiseerd, zoodat het geen verwondering behoeft te wekken, dat het nu goed loopt. Verdienste is hierin voor Hamu geenszins, al zal hij trachten het te zijner tijd aan het hof aldus te doen voorkomen. Ik moest op drie plaatsen tegelijk kunnen zijn. In elk geval zal ik zorg dragen het kamp bij Jeb eenige maanden vóór dat van Chenu op te breken (het graniet kan ook na aankomst

verder bewerkt worden); ik herneem zodoende het oppertoezicht bij Chenu voor de laatste periode en alle roem zal mij te beurt vallen.

Ptah-mes, leider van het kamp bij Jeb, aan Chnum-hotep.

Vol verlangen zien wij allen naar tijding uit over de expeditie tegen de ellendige mannen van Kusch; moogt gij ze verdelgen zooals Ammit¹⁾ hen verdelgt, wier hart door Anpu²⁾ is gewogen en te licht bevonden. En moogt gij terug brengen veel koren en veel slaven en slavinnen, opdat de roem van Amen-em-hat, den Koning der beide rijken, groot zij in het land van Kusch en zijn naam alle vijanden met vrees vervulle.

Hier in het kamp gaan de dagen gelijkmatig voorbij; de werkzaamheden schieten goed op, de arbeiders zijn gezond, ijverig en tevreden; zij vertrouwen op een gelukkigen afloop van de militaire expeditie.

Het beeld van Amen, dat in de kapel van den tempel moet komen, wordt onder toezicht van den opperpriester van Amen uit het graniet gehouwen. Hij weet welke gedaante de god moet hebben en met welke emblemen hij uitgedost dient te wezen.

Ik heb in het bijzonder de leiding bij het uithouwen der obeliskken, die vóór de tempels moeten staan. Zij worden twintig ellen hoog en zullen aan de vier zijden het volgende opschrift dragen:

---

¹⁾ Monster in de onderwereld: $\frac{1}{3}$ krokodil, $\frac{1}{3}$ nijlpaard, $\frac{1}{3}$ leeuw, dat hen opat, die bij het wegen van het hart niet maa cheru (eerlijk in woorden) waren gebleken.

²⁾ Anubis.

Zijne Majesteit Amen-em-hat, zoon van Re, levend in eeuwigheid, heeft dezen obelisk aan den ingang van de door hem gebouwde eeuwige woning van Amen opgericht. Ieder eere Amen en brenge hem offeranden.
Ptah-mes groet Chnum-hotep.

Deze brief zou mij slechts reden tot verheugenis gegeven hebben, indien niet het schrijven van den opperpriester van Amen de lichtende toekomst van mijn oogen had weggenomen, zooals een zwerm sprinkhanen die het licht der zon verduisteren en de hoop van den landbouwer op een rijken oogst wegvagen. Wat toch schreef mij de priester?

„Aarzelend als een kind, dat zijn eerste schreden zet, bouw ik de zinnen op, waarin ik U over Ptah-mes schrijf. Terecht zegt Amen-em-Apt: Breng geen lasterpraatjes verder; het veroorzaakt moeilijkheden en strekt nimmer tot voordeel. Houd Uw tong in bedwang, wanneer gij spreekt tot hem, die boven U staat, anders zult gij Uw betrekking en Uw invloed verliezen.”

Maar ik voel, dat ik niet mag verzwijgen, wat ik gehoord en gezien heb. Een arbeider uit het kamp bij Jeb, die door een beitel gewond en ter genezing naar de schepen vervoerd was, bezocht ik eenige malen. Bij een der gesprekken vroeg hij mij, waarom de leider van den tocht in ongenade was gevallen en door Ptah-mes vervangen? Toen ik verbaasd opkeek en hem vroeg hoe hij aan dat verhaal kwam, vertelde hij mij, dat in het kamp alle arbeiders dit geloofden.

Zooals gij begrijpen zult, ben ik aanstonds naar

het kamp gegaan, teneinde ter plaatse een onderzoek in te stellen; als voorwendsel voor mijn tocht gold mijn wensch toezicht op de vervaardiging van Amen's beeld te houden. Dit gaf mij tevens goede gelegenheid met de arbeiders in aanraking te komen en het verhaal van den gewonden man aan hunne uitlatingen te toetsen. Helaas bleek het praatje overal doorgedrongen te zijn. Voorzichtig verder informeerende, vernam ik, dat Ptah-mes zelf de leugens uitgestrooid heeft. De Koning, zoo heette het, was op U vertoornd, omdat Uwe toebereidselen voor de graanvoorziening niet met het vereischte doorzicht en overleg waren genomen. Gij waart daarom aan de militaire expeditie toegevoegd, in de hoop, dat gij daarbij zoudt omkomen, en in elk geval om U geruimen tijd van het arbeidsveld verwijderd te houden. Misschien heeft Ptah-mes dit ook aan hen die den Koning omringen, doen influisteren.

Hoe snood en trouweloos is dit plan. Keert gij behouden terug, — wat Amen geve —, dan zullen de arbeiders en ook de hoogere ambtenaren U niet gaarne gehoorzamen, ja U wellicht met minachting behandelen. Uw prestige zijt gij kwijt, en dan is er niet veel noodig om U in ernstige moeilijkheden te brengen. Een ongeluk kan licht geprovoceerd worden. Mijn hart beeft. — Keer zoo spoedig mogelijk terug, en straf Ptah-mes met de straffen, die hij verdient. Gij hebt nog de macht, daar het leger bij U is en dit niet door praatjes kan worden vergiftigd.

Mau Schera is U een trouwe slavin, zij beweent Uwe afwezigheid dag en nacht; zij is als de bloem,

die verwelkt wanneer het heet is en dor, maar
opluikt in den spaden regen.

Amen-hotep groet U.

Toen ik dezen brief had gelezen, wist ik niet
meer op welke plaats ik mij bevond; het leven
stroomde uit mij weg, en ik was als iemand, die
ginds is. ¹⁾

Ach ware ik maar daar aangekomen zoo zou mijn
droefenis ten einde zijn.

Ach, het land is vol van slechte menschen,
Er is niemand, die het goede wil.
Die in aanzien zaten, wekken afgunst,
Ieder is naijv'rig op hun hoogen rang.

Vleiers zijn aan 't hof van Zijne Majesteit,
Waarheid wordt met sluiers togedekt.
Tegenspoed van den aanzienlijk' is een bron van
[vreugde;
'n Juichtoon van de slechten stijgt omhoog.

De vrouw van den aanzienlijke verschrikt;
Zij hoort het kwaad gerucht en beeft.
Het welkomstlied wordt niet geleerd
En d'offeranden gaan niet naar den tempel.

Verdwenen is de vreugd' uit 't huisgezin.
De kind'ren weenen en de huisvrouw treurt.
De man komt thuis terneergeslagen.
Hij beeft als hem de Koning roept.

¹⁾ Euphemistische uitdrukking voor: dood zijn.

Hij wenscht den dood te zien,
Hij hoopt in Duat aan te komen,
Hij denkt aan 't oude lied,
Dat 'n andere levensmoede zong.

En toen zeide ik in mijzelf het volgende lied op ¹⁾:

De dood staat heden voor mij
Zooals wanneer een zieke beter wordt
Of voor het eerst na ziekte uitgaat.

De dood staat heden voor mij,
Zooals de geur van myrrhe,
Zooals wanneer de wind waait en men onder 't
zeildoek zit.

De dood staat heden voor mij,
Zooals de geur van lotusbloemen,
Zooals wanneer men drinkt aan koelen oever.

De dood staat heden voor mij,
Als 'n weg die effen is gemaakt,
Zooals wanneer men na den krijg weer thuis komt.

De dood staat heden voor mij,
Zooals wanneer de wolken wijken voor de zon,
Zooals wanneer men naar zijn huis verlangt,
Nadat men jaren krijgsgevangen is geweest.

Wat staat mij te doen? Moet ik snel terugreizen
en den verrader straffen? Maar zonder leger kan ik
niets beginnen, daar de stemming immers tegen mij
in. En de expeditie tegen de mannen van Kusch

¹⁾ Zie Erman: die Literatur der Aegypter, blz. 129.

opgeven, beduidt mislukking van den tocht. Dat zou zijn zooals wanneer men aan den vijand ontsnapt en door een krokodil gegrepen wordt. De eenige weg die mij open staat, is eene overwinning op de mannen van Kusch en dan een snelle terugkeer naar Jeb. Ik zal den officier voorloopig niets vertellen; zijne aandacht mag niet afgeleid worden.

De brief van Mau Schera was mij als honigkoeken na een bitteren drank van den medicijnmeester.

Zij schreef mij:

Mau Shera, door de liefde slavin van den machtigen Chnum-hotep.

Mijn geliefde broeder, mijn hart verlangt naar Uwe liefde; wanneer ik op het dek zit en de vogels zie, die naar het zuiden vliegen, dan wild'ik, dat ik vleugels had en met hen mee kon trekken. Waarom hebt gij mij alleen gelaten; zijt gij dan gelukkig zonder mij? Ik ware U niet tot last geweest; nooit word ik moe, wanneer de liefde mij blijft dragen. Hoe zou ik in de stille avonden, wanneer de vogels zwijgen en het leger rust, U opgevroolijkt hebben met mijn zang; ik zou U tot een trouwe zuster zijn geweest.

Nu kwijn ik hier; de palmen wuiven maar hun schaduw lokt mij niet; de vrouwen nooden mij maar ik blijf op het schip.

De zoetste koeken smaken mij als zout; en het schedeh bier, dat toen gij nog hier waart, zoet was in mijn mond, is bitter nu als gal.

De geur van Uwen neus alleen zou sneller 't hart doen kloppen; dan zou ik weten, dat god Amen mij voor eeuwig vreugde schenkt.

Zoolang ik niet Uw armen om mij heen voel, ben ik als een doode; gij zijt mijn gezondheid en mijn leven.

Kom spoedig weder tot Uw dienstmaagd Mau Schera.

DE DERDE DAG VAN DE TWEEDE MAAND VAN DEN OOGST.

Slechts enkele woorden kan ik neerschrijven; over eenige minuten zullen wij den strijd met de mannen van Kusch aanbinden. Na afmattende marschen zijn wij er eindelijk in geslaagd hen in te halen en nu moeten wij den slag wagen, al is het terrein ons niet gunstig. De vijand heeft zich op een heuvel genesteld en bestrijkt de twee toegangswegen met zijn pijlen. Maar onze soldaten zijn dapper en de officieren ervaren; de leider heeft een afdeeling langs een anderen weg om den berg doen trekken; straks valt deze de mannen van Kusch in den rug aan; hoe zullen zij vernietigd worden, zooals Apep ¹⁾, wanneer Re uit Duat oprijst.

HET VERHAAL VAN DEN LEIDER DER MILITAIRE EXPEDITIE TEGEN DE MANNEN VAN KUSCH.

De strijd is gestreden, de overwinning is mij, maar hoe zwaar bevochten is zij! Twee dagen woedde het gevecht en de uitslag bleef onzeker, zooals wanneer een hart door Anpu tegen de waarheid wordt afgewogen. De afdeeling, die ik eene

---

¹⁾ De slang, die dagelijks Re aanvalt en door hem gedood wordt.

omtrekkende beweging had doen maken, en die den vijand in den rug moest aanvallen, is eerst verdwaald en daardoor een dag te laat op het terrein van den strijd gekomen. Moedig hebben onze soldaten gevochten; helaas zijn zeventien naar het land in het westen gegaan; hunne lichamen zullen wij meevoeren naar Jeb.

En Chnum-hotep is zwaar gewond. Zijn ziel is uit zijn lichaam gevloten en hij weet niet waar hij zich bevindt. Een pijl van een der ellendige mannen van Kusch heeft Chnum-hotep getroffen, toen deze zelf den beslissenden aanval leidde. Hulde zij zijne onverschrokkenheid gebracht. Aan de slaap is hij geraakt en veel bloed heeft hij verloren.

Gelukkig maakt een uitnemende medicijnmeester den tocht mee. Hij heeft aanstonds de wonde onderzocht en verklaard, dat hij tegen de ziekte zal strijden; de toestand is dus wel ernstig; anders had hij gezegd, dat hij den zieke in behandeling zou nemen, maar toch niet hopeloos, daar in dat geval de medicijnmeester alle behandeling zou hebben nagelaten. Hij heeft onderzocht hoe diep de kwetsuur is; het slaapbeen is gelukkig niet aangedaan, maar de wonde gaapt wel. Het slechte donkere bloed moest er natuurlijk uit; daarvoor diende een recept, samengesteld uit gelijke deelen van was, vet, dadelwijn, honig en gekookt koren. Vervolgens werd de wond met versch vleesch bedekt, dat later door honig en zalven is vervangen.

De eerste dagen mag Chnum-hotep niet worden vervoerd. Gelukkig hebben wij nog veel te doen. Onze eerste taak was natuurlijk de linkerhanden der gesneuvelde vijanden af te houwen; het bleken

er 192 te zijn; waarlijk treffelijk is de moed onzer krijgslieden geweest. De gevangen genomen mannen van Kusch zijn twee aan twee met sterke touwen vastgebonden. Zij zullen ons evenmin kwaad doen als de dooden; integendeel, wij zullen hen lasten doen dragen, in de eerste plaats het koren, dat zij op zoo schandelijke wijze uit Jeb geroofd hebben. Wij zullen hen niet sparen, die ellendige lieden. De vrouw van den hoofdman heb ik als slavin tot mij genomen. De andere vrouwen heb ik onder de soldaten verdeeld; het kwam dezen wel toe na hun tocht vol ontberingen; de kinderen moeten voorloopig maar bij hun moeders blijven; de jongens kunnen later tot soldaten voor den Koning worden opgeleid, want — het zij tot hun eer gezegd — de mannen van Kusch strijden goed; dat hebben zij vaak bewezen. Des te verdienstelijker is dan ook eene op hen bevochten overwinning. De meisjes zullen later danseressen of mandou-speelsters kunnen worden.

Waarlijk, voorloopig zullen de ellendige lieden van Kusch niet in opstand komen; sidderen zullen alle stammen voor de legers van den machtigen Amen-em-hat, den zoon van Re, levend in eeuwigheid. Amen strijdt aan zijn zijde en Hor in zijn gedaante van de gevleugelde zonnescijf overschaduwet Zijne Majesteit. Waar zijn de goden van de mannen van Kusch? Verdwenen zijn zij voor het aangezicht van Hor, den zoon van Re, die in zijn morgenboot vaart.

Ik heb een renbode naar Jeb gestuurd om kondschap van de overwinning te doen en den bevelhebber der vloot te verzoeken voorbij de watervallen

met kleine schepen de rivier op te varen; wij kunnen dan hiervandaan regelrecht naar den oever trekken en het koren op de scheepjes laden. Chnum-hotep kan ook gemakkelijker te water dan te land worden vervoerd.

Moge Chnum-hotep geheel herstellen en de leiding van de uitgravingen weder op zich nemen. Later zal hij dan den Koning mijne wapenfeiten melden en verhalen hoe mijn krijgslist en de dapperheid van de door mij ge oefende soldaten een groote zege hebben behaald en rijken buit veroverd, waardoor de voortzetting der uitgravingen verzekerd is. De gouden keten zal wellicht Zijne Majesteit mij schenken, en een groot aandeel in den buit. Moge Hij mij ook naar een andere stad overplaatsen, dicht bij het hof. Eenzaam is de stad Jeb en mijne vrouw klaagt dagelijks dat hare jeugd in grijze gelijkmatigheid voorbijgaat. Wat zijn de avondfeesten saai vergeleken bij die in Annu ¹⁾ bijvoorbeeld. En de hooggetijden in den tempel zijn weinig boeiend voor hen die de spelen in Abdu ²⁾ of Dedu hebben gezien.

HET VERHAAL VAN MAU SCHERA.

Met hoeveel spanning heb ik iederen dag op tijding gewacht, en hoe klopte mijn hart toen de mare door de stad ging, dat de wachter op den toren uit het zuiden een renbode zag aankomen.

De overwinning is ons, hoorde ik een uur later de menigte jubelen, en ik juichte met haar mede;

¹⁾ On of Heliopolis.

²⁾ Abydos.

trotsch ben ik op mijn meester Chnum-hotep, die nu de uitgravingen goed ten einde zal kunnen brengen. Alles wat hij doet, gelukt, want helder is zijn verstand en groot zijn moed, zoo peinsde ik. Maar hoe werd mijn gemoed verschrikt, toen de priester mij kwam vertellen, dat Chnum-hotep zwaar gewond was.

Wat beteekenen overwinningen, vergeleken bij het leven van mijn heer en meester? Ik zal geen rustig oogenblik meer hebben, voordat ik weet, dat hij zal genezen.

Na lang aandringen heeft de priester erin toegestemd, dat ik de reis op de schepen meemaak, die Chnum-hotep gaan halen. Ik zou weggekwijnd zijn, wanneer ik hier had moeten achterblijven.

En nu varen wij de rivier op, door mijn geboorteland, maar dat ontroert mij niet; mijn hart is vervuld van Chnum-hotep en heeft voor niets anders plaats.

Het wondere lied komt mij in de gedachte, dat mij de oude schrijver leerde, bij wien ik het eerst in huis was:

De liefde van mijn broeder is aan de andere zijde; een rivier is tusschen ons; een krokodil ligt op de zandbank; maar als ik in het water afgedaald ben, loop ik op den vloed; mijn hart is moedig op de wateren; het water is mijn voeten tot vast land. Zijn liefde is het, die mij sterk maakt.¹⁾

Zoo is het ook tusschen Chnum-hotep en mij; hij is nu de zwakkere en de liefde maakt mij sterk om alle hinderpalen te overwinnen.

---

¹⁾ Vertaling naar Erman, die Literatur der Aegypter, blz. 304.

Wat gaan de schepen langzaam!

Eindelijk zijn we vereend; Chnum-hotep leeft en al is zijn toestand nog niet zonder gevaar, zoo geeft de medicijnmeester toch hoop op genezing. Maar zijn geest zweeft rond en het bloed in de vaten van het hart is verhit. Hij heeft mij nog niet herkend. Des daags wijk ik niet van zijn sponde, en giet hem op de gezette tijden de dranken in, die de medicijnmeester heeft gereed gemaakt.

's Nachts waken de priester en de medicijnmeester om beurten getrouwelijk bij hem. Groot is hun vriendschap en hun trouw.

De toestand van Chnum-hotep, mijn heer en meester, is plotseling weer ernstig geworden. Van nacht is de priester van vermoedheid ingeslapen; mijn meester werd wild, wierp zijn deken weg en is daardoor gedurende eenige uren van den killen nacht zonder dek gebleven; een verkoudheid heeft zich van hem kunnen meester maken, die hem doet hoesten en zijn wond door het schokken telkens openrijt. Als zijn krachten het maar uithouden. Gelukkig heeft de medicijnmeester in een dorp waar wij langs voeren, een vrouw kunnen vinden, die een jongen zoogt. Haar melk is Chnum-hotep ingegoten, en daarbij zijn de volgende hekau gesproken: loop er uit, verkoudheid, zoon der verkoudheid, die de beenderen breekt, den schedel aantast, en de zeven openingen van het hoofd ziek maakt. De dienaren van Re smeeken Djehuti: zie, ik breng Uw recept tot U, Uw middel tot U, de melk eener vrouw, die een zoon gebaard heeft, en

de geurende korrels. Dat verdrijft U, dat geneest U; dat geneest U, dat verdrijft U. Ga eruit naar den grond. Stank, stank, stank! ¹⁾)

Dit middel zal zekerlijk helpen. Is niet Re in zijn grijsheid hierdoor genezen? En toch is mijn hart onrustig in mij. Op het schip kijken alle mannen ernstig; zij blikken mij meewarig aan, behalve de gezagvoerder van het schip; voor hem ben ik bang; ware de opperpriester er niet geweest . . . . Hij hoopt op Chnum-hotep's dood, ik voel dat, en dan . . . wat zal er dan van mij worden? Maar als mijn heer en meester ginds is, wil ik ook daar zijn. En dan zal de gezagvoerder geen macht over mij hebben.

I-m-hotep, genees toch mijn meester; als hij tot het leven terugkeert, zal ik mijn schoonste juweelen U ten offer brengen. Gij zijt machtig, o zoon van Ptah en Sechmet, groote medicijnmeester van Koning Zoser.

I-m-hotep heeft mijne bede verhoord, mijn meester Chnum-hotep is buiten gevaar! Zijn wonde geneest wonderbaarlijk snel; zijn bloed is niet meer verhit, en hij weet wat om hem heen voorvalt. Gisterenmiddag toen ik aan zijn legerstede zat, zei hij plotseling: „waar ben ik, waar ben ik, wie zit naast mijn bed?”

Ik sidderde van ontroering en antwoordde met blijde stem: „O heer en meester, hoe dankbaar ben ik, dat gij tot mij spreekt. Gij zijt aan boord van een schip, dat U naar Jeb terugvoert; Uw slavin Mau-Schera die U liefheeft, spreekt tot U; gij zijt zwaar ziek geweest door een pijlwonde, die de ellen-

¹⁾) Verg. Erman-Ranke, Aegypten, blz. 405.

dige lieden van Kusch — moge Hor hen verder-
ven — U hebben toegebracht.”

„Hebben wij hen verslagen?” vroeg Chnum-hotep
met angstige stem.

„Ja, heer, Amen en Hor hebben ze in Uwe hand
gegeven; de aanval, dien gij leiddet, was beslissend.
Grootte buit is in de handen der mannen van Chemi
gevallen. Vele schepen zijn met koren volgetast. Het
gevaar voor gebrek aan mondvoorraad is geweken.

Maar nu moogt gij niet meer spreken; anders
vermoeit gij U te zeer. O heer, ik ben zoo dankbaar,
dat gij weder tot het leven zijt teruggekeerd, mijn
angst is zoo groot geweest. Ik ben vermagerd en
leelijk geworden; daar moet gij niet boos over zijn;
maar nu praat ik zelf te veel.”

Wij zwegen beiden; doch onze oogen ontmoetten
elkaar en heel lang bleven wij elkander aanzien.
Chnum-hotep bemint mij nog.

Te lang had ik weinig aan mijn uiterlijk gedacht;
het was hard noodig, dat ik mij goed verzorgde;
ik ben dan ook dadelijk voor mijn toilettafel gaan
zitten, nam mijn bronzen spiegel ter hand, maar
bleef er geruimen tijd naar staren alvorens er in te
kijken. Wat al herinneringen zijn voor mij met dit
voorwerp verbonden. Toen de oude schrijver eens
zeer tevreden over mijn vorderingen was, bracht hij
mij dezen spiegel. „Eene vrouw,” zoo zeide hij,
„moet naar den geest ontwikkeld zijn, anders wordt
zij spoedig alleen gelaten, hoe schoon haar lichaam
ook moge wezen, en daarom ben ik dankbaar, dat
gij vlijtig in U opneemt, wat de geleerden U onder-
wijzen, maar het lichaam mag evenmin verwaarloosd

worden; en over Uwe zorg daarvoor ben ik minder voldaan; gij werkt hard, het is waar, maar voor Uwe toilettafel moet gij vele uren vrijhouden. Neem dezen spiegel, bezie U zelf dikwijls daarin; hij zal U zeggen of gij schoon zijt. Het handvat geeft aan de eene zijde het beeld van Djehuti, den god der letteren en der wijsheid, aan den anderen kant dat van Hathor, de godin van schoonheid en liefde. Wijsheid en schoonheid zullen U veel vreugde geven; wellicht zullen zij U de liefde brengen, die voor vrouwen het hoogste op deze wereld is. De man stelt roem en een onsterfelijken naam nog hooger.”

En nu heb ik de liefde verkregen, of liever zij heeft mij veroverd, want ik die als slavin juist dubbel de vrijheid van mijn denken als een onafneembaar goed waardeerde, moet nu toegeven, dat ik ook hier slavin ben geworden; maar ik klaag er niet over, integendeel.

Zoo peinsde ik, totdat ik in den spiegel keek en schrok; hoe was ik vermagerd, hoe dof was mijn gelaatskleur, hoe was de glans van mijn haar verdwenen! Ik zal hard moeten werken om mijn oude schoonheid terug te winnen, voordat Chnum-hotep hersteld zal zijn. Nu zou ik zijn genezing wel willen tegenhouden.

Ik heb mijn geheele lichaam met olie ingewreven en de oneffenheden der huid met het schraapmes en den puimsteen afgekrabd, zoodat ik er van gloeide. Maar daarna gaf de welriekende zalf, die ik in een tube in mijn toiletdoos bewaar, heerlijke verzachting. Geur van bloemen en gras na den spaden regen verspreidt mijn zalf; een goed recept gaf mij inder tijd de medicijnmeester van den gouvvorst. Laat

ik niet aan dien gouvbestuurder denken; in het vuur van Duat kan het niet erger zijn dan het was in Nechen.

Ik maakte den band om mijn haren los, zoodat deze wijd uitstonden, trok de spelden eruit en begon duchtig te kammen. Vroeger vond ik dit een vreeselijk werk; mijn haar zit gauw in de war en dan doet het recht trekken pijn, maar sinds Chnum-hotep mij een kam heeft gegeven, gebruik ik dien met vreugde, omdat hij mij aan hem doet denken, en aan het oogenblik, waarop ik hem kreeg; deneersten avond aan boord had ik voor hem op de mandou gespeeld en liederen gezongen. Wij hadden toen nog wat nagepraat en daarna stil naar de rivier gekeken, die rustig stroomde. Geen geluid verbrak de stilte; iedereen sliep al — en ik was volmaakt gelukkig. Chnum-hotep streelde mijn haren; maar in zijn afgetrokken mijmeren vlocht hij de haren door elkaar heen, zoodat ik half lachend, half boos uitriep: „ach wat zal het kammen vanavond mij weer pijn doen, als ik de knopen moet ontwarren, die gij thans vlecht.”

„Het doet mij leed, Mau Schera, dat ik oorzaak ben van Uwe pijn. Ik zal als boetedoening U een dubbelen kam geven, waardoor gij minder pijn zult hebben, daar gij eerst de zijde der breedte en dan die der smalle tanden kunt gebruiken.” Hij ging naar zijn kleerenkist en haalde er een fraai bewerkten ivoren kam uit, dien hij daarna door mijn haren haalde. Ik werd stil van ontroering en dankbaarheid, maar ook van pijn, want als een echte man kamde Chnum-hotep op zeer onhandige wijze mijn haren, zoodat ik meer leed dan ooit te voren! Maar

dat derde mij niet; ik was zoo dankbaar voor zijne vriendelijke bedoeling.

Ik kamde, zooals ik zeide, mijne haren uit, zalfde ze en vlocht tressen, die ik met een witten doek bijeenbond. In mijn haar plaats ik gewoonlijk een hoogen kam en tusschen zijne twee tanden een lotusbloem. Voorloopig is mijn doel echter niet mij zoo mooi mogelijk op te sieren, maar om mijn huid en haren geleidelijk aan weer in goeden toestand te brengen. Vele malen zal ik de bewerkingen van hedenavond moeten herhalen, vóórdát de oude glans en zachtheid herkrege*n* zijn.

Wanneer Chnum-hotep geheel beter is, zal ik voor een vuur van sandelhout gaan zitten, opdat de geur in mijn lichaam dringe, want ik weet dat mijn meester daardoor vervoerd wordt.

De schoonste lotosbloem zal mijn haar versieren, mijn nagels zullen gepolijst zijn met hinna, mijn oogen zal ik aanzetten met mestdjemt, dat de Aamu brachten. Rood zal ik mijn lippen verven. Zoo zal ik dan mijn heer wachten, en het hijgen van mijn boezem zal mijn onrust verraden.

Chnum-hotep schrijft weder.

DE ZESTIENDE DAG VAN DE TWEEDE MAAND VAN DEN OOGST.

Na duist'ren nacht, waarin ik dwaalde door het doodenrijk en de verschrikking van het vuur van Duat, ben ik tot het leven weergekeerd. Ik zie weer d'aarde om mij heen, ik hoor weer stemmen, weet ook wat met mij gebeurt. Ik zal mijn vrouw weer

zien, mijn kind'ren en mijn huis, en hier is mijn slavin, die mij verzorgt en liefheeft.

De pijn van mijne wonde mindert snel; soms woelt het bloed nog door mijn lichaam, maar de dranken en hekau maken mij gezond. Heb dank, o I-m-hotep voor Uwe redding.

De leider van de expeditie tegen de ellendige mannen van Kusch heeft mij zijn rapport ter lezing gegeven; ik voeg het in bij mijn papyrusrol, opdat mijn verhaal volledig zij; zoo doe ik ook met de aantekeningen van Mau-Schera, al zijn deze niet bijster belangrijk. Het is opvallend, dat mannen altijd veel meer feiten neerschrijven dan vrouwen, die met woorden schermen om de leegte van haar denken te verbergen. Maar tot eer van Mau-Schera zij gezegd, dat zij de letterteekens goed geschreven en bijna geen fouten gemaakt heeft. Weinigen van haar sekse zouden haar dit nadoen.

Hoe heerlijk is het, dat wij zulk een groote overwinning op de ellendige lieden van Kusch behaald en rijken buit veroverd hebben. Voorwaar, vrees voor hongersnood behoef ik niet meer te koesteren.

Alles zou dan ook volmaakt goed zijn, wanneer het verraad van Ptah-mes, den leider in Jeb, mij niet benauwde. 's Nachts word ik vaak met een schrik wakker, en evenals een man die in de rivier zwemt en een krokodil ziet naderen, verstijft van angst, zoo beeft ook mijn lichaam en bonst mijn hart. Ik zie in den geest de hovelingen, die op mijn voorspoed afgunstig zijn, tegen Zijne Majesteit kwaadspreken over mij; ik zie Ptah-mes zich indringen in de gunst der ambtenaren en werklieden,

en eindelijk zie ik mijzelf vernederd en verguisd. Wanneer Re uit Duat oprijst, en in zijn naam van Chepera de wereld weder levend maakt en haar warmte geeft en licht, zoodat de zwarte schaduw van den nacht verdwijnt, dan gaan ook de donkere gestalten van mijn droomgezichten weg, en dan heb ik weer moed. Met den priester beraam ik plannen, maar geen enkel bevredigt mij tot dusverre geheel. Om tijd te winnen, zal ik voorwenden nog ernstig ziek te zijn; mijn vijand — moge Sechmet hem verdelgen — ducht dan geen gevaar, en ik kan den toestand beter bestudeeren. Hoe is bijvoorbeeld de houding van den gouvvorst? Hij scheen mij zeer welgezind te zijn, maar misschien is ook hij bewerkt; in de eerste plaats dient hij gunstig gestemd te worden; ik zal hem een keuze uit den buit laten doen.

De aanvoerder van het leger is mij genegen, daarvan geven zijn rapport en handelwijze blijk, en wie het leger heeft, bezit de macht, maar den gouvbestuurder zal hij niet ongehoorzaam zijn . . . .

En zoo draai ik in een cirkel rond.

DE DERDE DAG VAN DE DERDE MAAND VAN DEN OOGST EN HET BEGIN DER OVERSTROOMING.

Wij zijn nu in Jeb; de priester is onmiddellijk op kondschap uitgegaan en tot de overtuiging gekomen, dat mijn tegenstander — die ellendige verrader — maar al te goed en listig heeft gewerkt. De gouvbestuurder is te voorzichtig en welopgevoed om duidelijk zijn meening over menschen te uiten, maar een fijn voelend persoon als de priester bemerkt op den duur toch wel hoe de gezindheid is; en dan

valt er niet aan te twijfelen, of hij besehouwt mij als een onhandig leider, die de expeditie bijna had doen mislukken. Dit is trouwens ook zijn belang, want indien hij niet de stad had overgegeven, zouden wij koren genoeg hebben gehad; nu werpt hij de schuld op mij. Men fluistert dat Ptah-mes hem schoone geschenken heeft vereerd.

Morgenavond komt de gouwbestuurder bij mij op bezoek; ik heet nog ziek te zijn en kan dus niet mijn opwachting bij hem maken.

De stemming in het kamp is moeilijk te beoordeelen; nu de arbeiders weten, dat er voldoende koren is, zijn zij al lang weer tevreden. Zij juichen in den morgen Set toe, en des avonds Hor. Geef hun een matige dagtaak, voed hen overvloedig met brood en bier en zij zullen U prijzen, zoo als de hondkoppige apen Re loven bij zijn opkomst aan den oostelijken horizon.

Alles komt aan — ik herhaal het — op de houding van den gouwbestuurder; hij en zijn troepen zijn oppermachtig; hoe zal ik hem gunstig stemmen? Misschien brengt het gesprek morgenavond mij licht.

Mau Schera is mij tot grooten troost in deze dagen; zij verpleegt mij voorbeeldig en vroolijkt mij op door haar zang en mandospel.

DE VIJFDE DAG VAN DE DERDE MAAND VAN DEN OOGST EN HET BEGIN DER OVERSTROOMING.

Gisterenavond heeft het met angst verbeide bezoek plaats gehad. De gouwbestuurder was aanvankelijk zeer koel, wenschte mij met een paar woorden geluk met mijn herstel, en deed toen zeer duidelijk

uitkomen, dat zijn officier en zijn troepen door hun overwinning de goede voortzetting der uitgravingen mogelijk hebben gemaakt. Ik weersprak hem niet, integendeel prees de voortreffelijke soldaten en hun leider in welgekozen woorden.

Toen ik mijn gast naar de vorderingen der uitgravingen vroeg en hem zeide dat ik meende over mijn plaatsvervanger zeer tevreden te mogen zijn, aangezien zijne rapporten goeden voortgang der werkzaamheden aantoonde, keek hij mij eerst verbaasd aan en antwoordde toen onwikkend; hij was geen vakman, kon er zoo moeilijk over oordeelen, en deed meer aan de jacht op grof wild. Dankbaar een veilig onderwerp te hebben gevonden, verveelde hij mij toen een uur lang met jachtverhalen. Ik ben evenmin jager als visscher en begrijp de liefhebberij dan ook slecht. Maar ik kan me voorstellen, dat men in zulk een afgelegend oord als Jeb niet veel anders te doen heeft.

Na de jachthistorie liet ik Mau Schera bij ons komen; zij zag er schooner uit dan ooit en ik bemerkte aanstonds, dat zij op den gouvbestuurder grooten indruk maakte. Zijn optreden werd veel vriendelijker; hij prees mij gelukkig met zulk eene slavin en roemde haar zang en mandospel. Zijn oogen verlieten haar niet, en toen Mau Schera ons weder alleen gelaten had, zuchtte hij: „Dankbaar moest ik U zijn, o Chnum-hotep, voor wat gij mij deedt zien en hooren maar mijn geest is bedroefd, omdat ik nooit meer deze wondere vrouw zal aanschouwen. Waarlijk, alle geneugten der jacht en alle kostbaarheden in mijn huis zijn mij niets naast het bezit van deze vrouw. Wat U ook overkomt;

zoolang gij deze slavin hebt, zult gij U gelukkig voelen.

Haar oogen zijn als de zonnestralen, die door de bladeren dringen en dansend over den grond zweven. Beurtelings streelen zij allen, die onder den boom zitten en op heur koesteringen wachten als het meisje op den brief van den geliefde.

Haar stem is zacht als het ruischen van de stroomende rivier, dat altijd boeit en lokt. Haar lichaam is . . . . . maar ik kan niet voortgaan, ik ben door liefde overmand.

Geprezen zij Chnum, die zulk eene vrouw boetserde, en gij o Chnum-hotep draagt Uw naam terecht. Chnum is U welgezind."

Toen ik deze woorden hoorde, wist ik plotseling hoe ik gered kon worden. Ik sprak:

„O voortreffelijke landvoogd, die de zoo belangrijke gouw aan de uiterste grenzen van het Zuidelijk Rijk in naam van Zijne Majesteit Amen-em-hat — Hem zij leven, gezondheid en voorspoed — op zulk een uitnemende wijze bestuurt, Uwe woorden bedroeven mij, maar verheugen mij tevens; Uwe droefheid is mijne droefheid en Uwe vreugde is de mijne. Zou ik niet verheugd zijn, nu ik in staat ben Uwe smart te lenigen en in blijdschap te veranderen? Veroorloof mij, o doorluchtig vorst, dat ik U deze slavin Mau Schera aanbied. Moge zij genade vinden in Uwe oogen. Dan zal ik gelukkig zijn, en dankbaar, dat ik althans eenigszins Uwe welwillendheid in het afstaan Uwer troepen heb kunnen beantwoorden."

De gouwbestuurder wees mijn aanbod voor den vorm natuurlijk af, maar na herhaald aandringen

mijnerzijds aanvaardde hij het geschenk. „Ik zal Uw weldaad niet vergeten;” zoo sprak hij, „wanneer gij ooit in moeilijkheden mocht verkeeren, zal ik U altijd steunen; maar een zoo treffelijk leider en zoo moedig strijder tegen de mannen van Kusch zal wel zijn eigen weg maken zonder de hulp van derden te behoeven. Alleen waarschuw ik U tegen Ptah-mes, Uwen plaatsvervanger bij de uitgravingen alhier. Hij wil het kwade en beraamt booze plannen tegen U. Neem hem gevangen. De groote raad zal hem veroordeelen; ik heb alle bewijzen in handen.”

Zoo sprak hij en verliet het schip.

DE ZEVENDE DAG VAN DE DERDE MAAND VAN DEN OOGST EN HET BEGIN DER OVERSTROOMING.

Na het bezoek van den gouvorst heb ik voor het eerst sinds weken rustig geslapen. De groote angst is van mij weggenomen; ik weet, dat de snoode verrader van zijn chef zijn straf niet zal ontkomen en dat de Koning van den gouvorst juiste, dus goede inlichtingen over mijn beleid zal verkrijgen.

Het spreekt vanzelf, dat ik Mau Schera met voorzichtigheid heb meegedeeld wat mijn voornemens te haren opzichte zijn. Maar zulke zaken zijn mij wel toevertrouwd.

Nu ik zeker was van de gezindheid van den gouvorst, durfde ik aan de buitenwereld te doen merken, dat ik vrijwel hersteld was, — ik voelde mij trouwens ook veel beter. Na twee dagen ging ik zelfs uit en bracht den gouvorst een tegenbezoek, waarbij wij

de tegenover Ptah-mes te volgen gedragslijn bespraken.

Tijdens ons onderhoud werd de aankomst van een stam der Aamu aangekondigd, die den gouv-worst hun hulde kwamen betoonen en geschenken brengen. Zij werden door den opperschrijver binnengeleid en zagen er wonderlijk en onbeschaafd uit. De mannen hadden lange zwarte baarden en sterk gebogen neuzen; hunne lendendoeken waren evenals de gewaden der vrouwen, die over den linkerschouder en onder den rechterarm doorliepen, niet smetteloos wit, zooals bij ons behoorlijk geacht wordt, maar veelkleurig; die Aamu houden van bonte opzichtige gewaden en toonen ook daardoor goeden smaak te ontberen. Ongewasschen schenen zij ook. En dit waren nog wel de voornaamsten van den stam!

De opperschrijver Nefer-hotep had een papyrusrol in de hand en las na bekomen toestemming den gouv-worst het daarop geschrevene voor. De Aamu deelden mede, dat zij in de nabijheid van Jeb waren gekomen en hier handel wilden drijven. Zij beloofden de bevelen van den gouv-worst en diens ambtenaren getrouwelijk te zullen opvolgen en de orde niet te verstoren. Zij boden den landvoogd geschenken aan: wonderlijke vazen van de Cheftiu ¹⁾, met cirkels en andere figuren erop — niet geheel naar mijn smaak — mestdjemt in velerlei soorten, en potten om deze laatste in te bewaren.

In den tuin waren de gewone leden van den Aamustam bij de ezels gebleven, die de geschenken

---

¹⁾ Kretenzers.

droegen. Aardig waren de twee kinderkopjes, die boven den rand van een op een ezel bevestigde mand uit kwamen kijken. Behalve voornoemde voorwerpen schonken de Aamu den gouvvorst ook nog eenige levende wilde dieren, namelijk gazellen en vreemde vogels.

Mij in vertrouwelijk gesprek met den gouvvorst ziende, begrepen de vreemdelingen, dat ik een hooggeplaatst persoon moest zijn. Zij achtten het dus gewenscht ook mij gunstig te stemmen en gaven mij een wonderschoonen ivoren mestdjemt pot met vijf tubes. Aanvankelijk weigerde ik deze gave, vrezend den vorst te ontstemmen, maar deze, blijk willend geven van zijn goede gezindheid jegens mij, eischte, dat ik het geschenk aannam.

Het is een zeer fraai voorwerp; kunstig is het ivoor tot een beeld van Bes uitgesneden, die met zijne armen de vijf tubes omvat. Op de eerste staat geschreven: dit is voor de mestdjemt, die iederen dag gebruikt wordt; op de tweede: Den inhoud dezer tube te gebruiken gedurende de vier maanden der overstroming; op de derde: Den inhoud dezer tube te gebruiken in de vier maanden van het opkomen van het zaad; op de vierde: den inhoud van deze tube te gebruiken in de vier maanden van het oogsten. In de vijfde stond het stokje voor het brengen der mestdjemt op de oogen.

De rug van Bes was van het volgende opschrift voorzien: Aan . . . . . zal bij trouw gebruik van mestdjemt een lang leven, voorspoed en sterkte beschoren zijn. Den naam, zoo vertelde mij de vorst der Aamu, zouden zij invullen, zoodra ik dien had opgegeven.

Ik overwoog, dat ik zelf het voorwerp gaarne dagelijks zou gebruiken en wilde reeds den Aamu-leider verzoeken den naam Chnum-hotep erin te doen snijden, toen ik mij bedacht, dat ik hier een prachtig afscheidsgeschenk voor Mau Schera had. Haar naam gaf ik dus op, en nadat de letters, die de opperschrijver den Aamu voortteekende, ingegrift waren, keerde ik opgewekt naar mijn schip terug. Mijn weg voerde mij langs de markt, waar een drukke handel werd gedreven. Het ivoor, waarnaar de stad immers is genoemd, was in groote hoeveelheden aanwezig. Schoon was het de tientallen olifantstanden te zien, die de karavanen uit het Zuiden hadden aangevoerd. De Aamu zullen hier goede zaken doen; bekend zijn zij door hun slimheid en handelsgeest. Te bewonderen valt ook hun doorzettingsvermogen om alleen uit winstbejag van het land der Retennu zoo ver zuidelijk door te dringen. Wanneer ik een verre reis maak is het in opdracht van den Koning. Persoonlijk voordeel heb ik daarbij niet op het oog.

Na mijne thuiskomst kwam Mau Schera mij tegemoet. „Ik ben zoo verlangend te hooren,” zeide zij, „hoe het bezoek bij den gouvvrst is afgelopen; nadat hij hier geweest is, heb ik U niet meer alleen gesproken. En ik ben zoo bang voor Uwe toekomst. Gij zijt alles voor mij. Voor Uw geluk zou ik mijn leven overhebben.”

„Dat behoeft gelukkig niet, lieve Mau Schera, maar toch is mijn toekomst in Uwe handen.”

„Hoe is dat mogelijk?”

„Gij zijt eene toovenares, Mau Schera; meer macht

bezit gij dan de tovenaars die tijdens de regeeringen van Koning Zoser of Chufu leefden, en die één helft van een meer op de andere plaatsten om een verloren kam uit de diepte te kunnen ophalen. Gij hebt den gouvorst betooverd; hij was sterk tegen mij gekant, en mijn ongenade stond vast, totdat hij U zag. Om U als slavin te bezitten heeft hij alles veil. Hij zal mij steunen, zoodra gij zijne woning zijt binnengetreden."

Mau Schera antwoordde niet maar verborg haar gelaat in haar handen. Zacht schokte haar lichaam heen en weer en ik meende een snik te hooren; hierin zal ik mij echter wel vergist hebben; immers even later ging zij weder overeind zitten en keek mij rustig aan.

„Uw slavin zal gaan, o heer," zeide zij op kalmen toon, stond op en wilde mij verlaten.

„Wacht even, Mau Schera, zoo spoedig behoeft gij niet bij den gouvorst te zijn. Ik wil U eerst dankzeggen voor al Uw goede zorgen en liefderijke toewijding. Niet lang zijt gij bij mij geweest, maar de dagen waren veelbewogen; ik zal U niet gauw vergeten. Opdat gij aan mij zult blijven denken, geef ik U hierbij een mestdjemt-pot; dagelijks zult gij dien noodig hebben, dagelijks zult gij dus aan mij herinnerd worden. Gebruik hem lang; moge de spreuk, die op den rug van Bes gegraveerd is, juist blijken."

Mau Schera nam het geschenk aan, bedankte met een paar woorden en ging heen.

Het onderhoud is gemakkelijker geweest dan ik had verwacht. Blijkbaar is Mau Schera toch niet zoo aan mij gehecht als haar dagboek zou doen gelooven;

zij gaat wel heel licht naar een anderen meester over. Ik ga haast nog denken dat ik meer over de scheiding zal treuren dan zij; ik wil wel bekennen, dat de gedachte Mau Schera bij den gouvorst te weten mij bedroefd en opstandig maakt. Maar mijn levensgeluk staat op het spel en dus aarzel ik niet. Wanneer ik van den tocht thuis kom, zal de afwezigheid van Mau Schera ten aanzien van de meesteres van mijn huis trouwens veel dingen vergemakkelijken. Ik zal mijn slavine echter in dankbare herinnering houden.

DE ZESTIENDE DAG VAN DE DERDE MAAND VAN DEN OOGST EN HET BEGIN DER OVERSTROOMING.

Ik heb een zeer gedenkwaardigen dag beleefd. Gisteren is Ptah-mes uit het kamp in Jeb aangekomen; in overleg met den gouvorst had ik hem namelijk ontboden om rapport van den stand van zaken uit te brengen; ik mocht, zoo heette het, op voorschrift van den medicijnmeester eerst over een maand naar het kamp gaan.

Niet vermoedend, dat ik van zijn plannen op de hoogte was, kwam hij welgemoed in Jeb aan. De gouvorst ontving hem als gast en huichelde instemming met zijn voornemens. Ja, na overleg met mij stelde hij Ptah-mes voor, eene conferentie met den aanvoerder van het garnizoen te houden, wien de gouvorst verteld had welke rol hij moest spelen.

Terwijl de opperpriester van Amen, de opperschrijver en ik ons in een aangrenzend vertrek van waaruit wij alles konden afluisteren, verborgen hielden, werd de garnizoens-commandant door den

gouwvorst met den verrader in contact gebracht.

Hoe kookte mijn bloed, toen ik de stem van dien snooden zoon van Apep hoorde. De tweede dood in Duat moge zijn deel zijn, Ammit moge hem verslinden. Gelukkig wist ik mij te beheerschen, zoodat de laaghartige, van geen gevaar bewust, uitvoerig zijn plannen uiteenzette. Een afdeeling van het garnizoen zou mij en mijne aanhangers op mijn schip gevangen nemen en in de gevangenis van Jeb werpen. De gouwvorst en Ptah-mes zouden eene akte van beschuldiging tegen mij opmaken, waarbij mij zorgeloosheid inzake de voedselvoorziening ten laste zou worden gelegd, en mij daarna gevangelijk naar de stad van den Koning doen voeren. Groote belooningen zegde Ptah-mes zoowel den gouwvorst als den officier toe; deze had hij inderdaad kunnen schenken; knoeierijen met de aan loonen bestede levensmiddelen zijn al heel gemakkelijk, waar het zulk een groote onderneming geldt. Welk een listig opgezet plan. Zonder Mau Shera ware mijn ondergang zeker geweest, al zou de garnizoenscommandant waarschijnlijk lang gearzeld hebben, alvorens zich tegen mij te keeren. Ik gevoel mij verplicht hem een groote hoeveelheid levensmiddelen te geven; hij heeft den tocht naar het land van Kusch uitnemend geleid; ook zal ik den Koning verzoeken hem de gouden keten te vereeren. Indien hij die ontvangt, wat zal mij, den leider van de geheele expeditie, dan wel te beurt vallen!

Na de uiteenzetting van Ptah-mes kwam het belangrijke moment. Op een wenk van den gouwvorst traden de drie verborgen personen binnen.

De verrader ontstelde, zooals Zijner Majesteits boodschapper ontstelt, die door het land der Retennu trekt en in het eenzame gebergte een leeuw op zijn weg ziet, en hij weet niet, waarheen te vluchten.

„Neemt hem gevangen,” riep de gouvvorst. Een viertal wachters snelden toe en boeiden zijne handen en voeten.

Ik riep uit: „De boemerang, dien gij hebt geworpen om mij te treffen, heeft zijn doel gemist en keert zich nu tegen U. Gij zult U voor alle snoode plannen, die gij beraamdet tegen hem, die door Zijne Majesteit over U gesteld was, voor den grooten raad moeten verantwoorden. Bij Uw lot vergeleken, is dat van den zeeman, die in het groote groene water schipbreuk lijdt, benijdenswaard; hij heeft tenminste nog een kans op lijfsbehoud, evenals de schipbreukeling die op het eiland van den draak werd geworpen, maar voor U zijn de goede kansen geene.”

„O gouvvorst, wat hebt gij een valsche rol gespeeld,” riep Ptah-mes in woede uit. „Gij hebt gezorgd altijd met den sterkste mee te gaan.”

„Voor deze belediging zult gij U ook te verantwoorden hebben,” zeide de gouvvorst. „Hebt gij niet begrepen, dat ik van den aanvang af tegen U was maar instemming huichelde om achter Uwe plannen te komen? Toen ik Chnum-hotep voor het eerst weder na zijne militaire expeditie tegen Kusch zag, heb ik hem aanstonds van Uw voornemens op de hoogte gebracht. Maar ik heb reeds genoeg tegen U gesproken,” — en zich tot de soldaten wendend, — „voert hem weg naar de binnenste gevangenis van het fort.”

Toen hij weggeleid was, bleven wij nog geruimen tijd bijeen. Mau Schera zag ik niet.

Morgen vertrek ik naar het kamp om de leiding op mij te nemen.

DE VIJF-EN-TWINTIGSTE DAG VAN DE DERDE MAAND VAN DEN OOGST EN DE OVERSTROOMING.

Sinds acht dagen ben ik bij de uitgravingen. Al heeft Ptah-mes zich jegens mij schandelijk gedragen, de eerlijkheid gebiedt mij hier te verklaren, dat hij uitmuntend werk verricht heeft.

De plaats van het kampement is verstandig gekozen, de weg naar de rivier goed begaanbaar, en de arbeid reeds ver opgeschoten.

Daags na mijn aankomst ontbood ik den ur zinu, de schentiu, den mes-en-aati, de officieren en de priesters, bracht hen op de hoogte van hetgeen in Jeb ten huize van den gouvvorst was voorgevallen, en sprak het vertrouwen uit, dat alle ambtenaren mij stipt zouden gehoorzamen. Mijne hoorders waren zeer onder den indruk en beloofden mijne bevelen te zullen opvolgen; zij zijn overtuigd, dat ik op den duur toch mijn wil doorzet.

Van de vier obeliskken, die wij moeten meebrengen, zijn drie reeds uitgehouwen; aan den laatste zijn de arbeiders bezig. Van de opschriften zijn bij de eerste drie slechts een paar regels af. Het is geen gemakkelijk werk in het harde graniet de teekens zuiver uit te beitelen. Het vervoer der zware blokken naar de rivier en het aan boord brengen zal nog lang geen lichte taak zijn. Ik zal zoo spoedig mogelijk met een der obeliskken een proef nemen.

Een echte tempel ontbreekt in het kampement. De priesters van Amen hebben in den berg een nis doen uithouwen, waarin het beeld van den god achter een voorhang verborgen is. Een waschbekken uit den tempel van Chnum in Jeb is er bij geplaatst, en ruwe blokken steen vormen een muur ter afpaling van den voorhof en het heilige.

Onmiddellijk na aankomst in het kamp ben ik naar het beeld van Amen gegaan om het met offeranden te eeren, vette runderen, honigkoeken en wijn. Dankbaar ben ik Amen voor de redding uit zoovele gevaren. Na de offerande zijn de priesters mij zeer welgezind.

DE VIJFDE DAG VAN DE VIERDE MAAND VAN DEN OOGST EN HET BEGIN DER OVERSTROOMING.

Zooals ik kort geleden schreef, had ik het voornemen, een obelisk zoo spoedig mogelijk naar de schepen te vervoeren; gemakkelijk is deze taak echter niet gebleken.

Zóó zwaar was het brok graniet, dat telkens de sleden, die ik er onder deed brengen, barstten, zoodra de obelisk er op werd neergelaten. Ik besloot dus een laag zand onder een deel van het blok uit te doen graven, daarvoor in de plaats een slede te schuiven, en dit op andere gedeelten te herhalen. Toen de obelisk geheel op de sleden rustte, deed ik het zand er vóór weghalen, waarna met groote krachtsinspanning van driehonderd trekende mannen beweging in de slede kwam. De weg voerde zacht glooiend naar het rivierdal, en op eenige wegzakkingen na verliep het vervoer goed.

Bij de rivier gekomen, bleek het alras onmogelijk den obelisk op een lastschip te brengen. Daarvoor was hij veel te zwaar; doch zelfs al ware dit mogelijk geweest, dan nog zou ik waarschijnlijk niets verder zijn gekomen. Ik vermoed dat het schip den zwaren last niet had kunnen dragen, maar gezonken of gebarsten zou zijn.

Hoe nu te handelen? Ik peinsde des daags en in de lange waak-uren van den nacht, totdat ik op het denkbeeld kwam de slede tot een vlot te vertimmeren, hetgeen weinig moeite kostte. Daarna deed ik het gevaarte tot vlak bij de rivier brengen, die juist sterk wies. Na een tiental dagen was hij zoo sterk gestegen, dat de slede die eerst op het zand had gelegen, in het water lag, ja eindelijk dreef. Honderden opgeblazen vellen, aan de randen van het vlot bevestigd, bevorderden de drijfkracht. Het was mij niet onbekend, dat in het rijk der Mitanni de rivier, die verkeerd stroomt, door de bewoners vaak op opgeblazen vellen wordt overgestoken; dit middel paste ik hier met succes toe, waar het een obelisk gold.

Het vlot ligt nu in een inham veilig vastgemeerd; eenige beeldhouwers zijn bezig de opschriften te voltooiën; ik heb hun opgedragen ook van mijn daden gewag te maken, Zij die na mij komen, zullen bij het binnentreden van Amen's eeuwige woning weten, dat ik de steenen uit het Zuiden heb gehaald, en zij zullen offeranden aan mijn Ka brengen, opdat het mij ginds goed ga.

Ptah-mes is gevankelijk naar Teb overgebracht en zal daar de volgende maand voor den Grooten

Raad terechtstaan. Ik zal ook getuigenis moeten afleggen en dus zorgen tegen dien tijd in het kamp bij Chenu te zijn, vanwaar Teb met een snelvarend schip spoedig te bereiken is. Moge Ptah-mes zijne gerechte straf niet ontgaan.

DE VEERTIENDE DAG VAN DE VIERDE MAAND VAN DEN OOGST EN HET BEGIN DER OVERSTROOMING.

Een droeve tijding moet ik hier vermelden. Mau Schera is gegaan naar het land vanwaar niemand terugkomt. Vanochtend heb ik den volgenden brief van haar gekregen.

Mau Schera aan Chnum-hotep, leider der uitgravingen.

Wanneer gij dezen brief leest, zal ik ginds zijn. Het was mij niet mogelijk zonder U te leven, maar ik wilde niet den beslissenden stap doen, vóórdát het vaststond dat Ptah-mes U geen nadeel meer zou kunnen berokkenen. Nu hij gevankelijk naar Teb is weggevoerd, en de akte van beschuldiging, door den gouvvorst van Jeb opgesteld, naar den Grooten Raad onderweg is, behoef ik niet meer de stemming van den gouvvorst gunstig te beïnvloeden. Mijne taak is afgeloopen. Alleen om Uwentwil ben ik naar het huis van den gouvvorst gegaan; mijn hart bloedde en mijn knieën knikten, toen ik zijn huis binnenging, maar Uw lot was in mijn handen en dat gaf mij kracht.

Nu heb ik den dood geroepen en de drank, dien ik een uur geleden innam, zal mij naar Duat brengen, waar de gouvvorst van Jeb niet is.

Wil voor mijn lichaam zorgen, dat immers U toebehoort. Neem het mede naar Uast, en plaats het in een graf in de nabijheid van het Uwe. Bezittingen heb ik niet, maar wilt gij de kosten van de behandeling dragen? Zet den kohlpot en den kam, die gij mij gaaft, naast mij neder. Dan zal mijn Ka verheugd zijn, als hij boven mijn lichaam zweeft. Moeilijk is mijn leven geweest, maar gij waart mij wat Re is voor het aardrijk.

Zal ik U later in Duat wederzien?

Het gif is bij mijn hart gekomen.

Vaarwel.

Mau Schera.

De boodschapper, die mij dezen brief bracht, gaf mij ook een schrijven van den gouvvrst, waarin het overlijden van Mau Schera werd bevestigd. Hij vroeg mij, of ik wilde overkomen. Natuurlijk zal ik dat doen, al is het lastig hier alles in den steek te laten.

DE ZEVENTIENDE DAG VAN DE VIERDE MAAND VAN DEN OOGST EN HET BEGIN DER OVERSTROOMING.

Ik ben in Jeb geweest en heb alles in orde gemaakt. Mau Schera's lichaam zal op mijne kosten behandeld worden; en later zal ik het naar Uast medevoeren. Mijne vrouw mag op eene doode niet jaloersch zijn.

Toen ik in Jeb aankwam, heb ik op de markt lotosbloemen gekocht, daarna ben ik naar het huis van den gouvvrst gegaan, die mij zeer vriendelijk ontving en aanstonds naar de sterfkamer bracht. Mau Schera lag daar op haar rustbed, de handen gevouwen.

Mau Schera.

Beeldschoon was ze tijdens haar leven, nog schooner was ze in den dood. Ontroerd legde ik de lotosbloemen in haar handen; ééne stak ik tusschen den kam in haar; zoo kwam zij altijd bij mij.

Groot moet haar liefde voor mij geweest zijn; en ik ben de oorzaak van haar dood. Dit bepeinsde ik, toen ik bij de overledene stond, en ik wist niet meer op welke plaats ik was. Hoe lang ik daar gestaan heb? Ik kan het niet zeggen. De gouvvrst, mijne ontroering ziende, had mij alleen gelaten; deze kiesche daad heb ik zeer op prijs gesteld. Hij heeft zich trouwens in alle opzichten een edel mensch getoond; aanstonds bleek hij bereid het lichaam van Mau Schera aan mij af te staan en toch had ook hij haar liefgehad. Des morgens had hij reeds vele vrouwen met ontbloote borsten doen weklagen.

Het lichaam is aan de priesters van den Chnumtempel te Jeb overgegeven.

Mijn hart is te ontroerd dan dat ik hierover nog verder zou kunnen schrijven.

In het kamp teruggekomen, heb ik den meest ervaren beeldhouwer opgedragen eene fraaie grafstele en een borstbeeld van Mau Schera te maken. Zij was weliswaar slechts eene slavin, maar in wezen beschouw ik haar als een tweede vrouw, en bovendien heeft zij mij groote diensten bewezen.

*DE ZES-EN-TWINTIGSTE DAG VAN DE VIERDE
MAAND VAN DEN OOGST EN HET BEGIN DER OVER-
STROOMING.*

De werkzaamheden zijn nu zoover gevorderd, dat ik het kamp kan opbreken. Wel zijn de opschrif-

ten nog niet voltooid, maar dat kan onderweg, ja zelfs na aankomst nog geschieden.

Het vervoer van de drie overgebleven obeliskken heeft op dezelfde wijze plaats gehad als dat van den eersten. De uitgehouwen beelden van Amen, Amenem-hat en Zijne eerste gemalin, die alle drie voortreffelijk zijn geslaagd, heb ik op de lastschepen doen brengen. Met groote voorzichtigheid moet ook het verdere vervoer geschieden.

Losse blokken graniet zijn ook ingeladen. In Itht-tauï of Uast kan daaraan eene bestemming worden gegeven. Eén stuk heb ik voor mijzelf gereserveerd. Het beeld van mijne gemalin en dat van mij zullen daaruit worden gehouwen. Schoon zal het beeld in mijne graftombe uitkomen. Dezelfde man, die Mau Schera's beeld vervaardigt, moet eveneens voor mijn tombe arbeiden. Hij is ook een goed teekenaar en zal op de grafwanden de gebeurtenissen van dezen tocht vereeuwigen. Mijn Ka zal zich verheugen, wanneer hij in de gedaante van een vogel boven mijne kist zal vliegen.

*DE ZEVEN-EN-TWINTIGSTE DAG VAN DE VIERDE
MAAND VAN DEN OOGST EN HET BEGIN DER OVER-
STROOMING.*

Hedenochtend bracht een boodschapper uit Jeb mij een brief van mijne vrouw.

De inhoud is als volgt:

Tutu aan haren gemaal Chnum-hotep, leider van de uitgravingen.

Hier is droefheid. Uw tweede zoon is naar het

land gegaan, vanwaar niemand terugkeert. Hevig is zijn lijden geweest. Hij wist sinds lang niet meer, waar hij was, herkende niemand onzer, en moest 's nachts vaak vastgehouden worden, daar zijn verhitte bloed hem deed oprijzen van zijn legerstede en hij dan naar buiten wilde gaan. Hij zag goden en demonen in de laatste dagen zijner ziekte. Nu is hij in hun rijk.

Gij weet, hoe goed onze zoon was; zeker zal Djehuti hem maa cheru¹⁾ noemen wanneer zijn hart gewogen wordt.

Het is moeilijk deze dagen door te komen; waart gij maar hier.

De opperpriester van Amen heeft mij zeer vriendelijk terzijde gestaan bij de regeling van de bijzetting. Ik heb de duurste wijze van behandeling opgegeven; gij keurt dit zeker goed? Ook wordt een afschrift van de spreuken die het te voorschijn komen bij dag beschrijven, op de wanden der houten kist aangebracht²⁾. Zijne beeltenis zal daarbij geteekend worden naar het beeldje dat Hamu eens van hem maakte.

Zult gij tijdig terug zijn om het brengen naar de woning in het westen mee te maken? Bij Uwe tombe wordt voor onzen zoon een rustplaats in orde gemaakt.

Meer kan ik hierover niet schrijven; mijn krachten begeben mij.

De ons gebleven kinderen zijn alle gezond,

---

¹⁾ Oprecht in woorden; was een doode maa cheru, dan werd hij tot het rijk van Osiris toegelaten.

²⁾ Spreuken die later tot het zoogenaamde „doodenboek” zijn uitgedijld.

maar treuren natuurlijk over het heengaan van hun broertje.

Ik hoop, dat gij gezond zijt en alle moeilijkheden te boven zijt gekomen. Uw brief uit Jeb, geschreven, voordat de militaire expeditie aanving, heeft mij veel angstige uren doen doormaken. Uw tweede schrijven uit Jeb, na Uw terugkomst, heeft mij doen zien, dat ik niet ten onrechte bezorgd ben geweest. Hoe vreeselijk hebt gij geleden, en natuurlijk zijt gij slecht verzorgd; mannen kunnen uitstekende medicijnmeesters zijn, maar waarlijk goede verpleging geven slechts vrouwen, en die zijn blijkens Uw brief noch op den tocht, noch later aan boord geweest. Zult gij verder heel voorzichtig wezen en uw leven niet weder in de waagschaal stellen? Ik kan U nu heelemaal niet meer missen.

Hoe heerlijk, dat Ptah-mes door U ontmaskerd is. Ik haat dien man meer dan Hor Set haatte. Gij schrijft mij niet op welke wijze gij den gouvorst in Jeb naar Uwe zijde hebt kunnen overhalen; gij hebt hem zeker door klemmende argumenten overtuigd; gij zijt een goed redenaar.

Uw vrouw omhelst U.

Tutu.

Wat ik reeds zoo lang heb voelen aankomen is dus nu geschied. Mijn zoon is ginds en zijne ouders zijn nog hier. Hoe tegennatuurlijk is dit.

Ik heb den priester van Amen gevraagd bij mij te komen; hij is een fijnvoelend mensch, wiens woorden mij zullen sterken.

Zooeven is de priester weer heengegaan; hij heeft

twee uren lang met mij gesproken en mij waarlijk vertroost. Ongeveer als volgt sprak hij:

Een wijze zeide eens: „Waarlijk, een goede zoon is een geschenk van God.” — Zult gij dan treuren omdat God 't geschenk weer tot zich heeft genomen?

God is een Vader en een Moeder; Hij heeft 't heelal geschapen en alles wat erin is. Hij is de schepper van wat was en is en zijn zal.

God geeft den mensch het leven en Hij blaast den levensgeest in zijn neusgaten.

Waarom zoudt gij dan niet op Hem vertrouwen? God heeft Uw zoon in Zijne eeuwige woning opgenomen. Langs de ladder is hij opgestegen; hij is daar met de goden, ja hij is zelf een God.

Op de wanden der pyramide van Pepi I staat onder andere:

„Deze Pepi is dan God, de zoon van God” en: „Gij hebt Gods gedaante ontvangen, gij zijt daarmee groot voor de goden aan het begin van het meer.”¹⁾

Zoo zal ieder sterveling als god zijn. Door de formules die wij priesters bij de bijzetting van het lichaam uitspreken, maken wij hem die is heengegaan, gelijk aan de goden. Wordt ook niet in de spreuken van het te voorschijn komen bij dag telkens de naam van Usir²⁾ met dien van den overledene verbonden?

Usir zelf is ook gestorven en daarna weder opgestaan. Hij is gelijk aan Re, die elken avond in de onderwereld ingaat en elken ochtend uit het dooden-

---

¹⁾ Zie W. Budge, the Papyrus of Ani I, blz. 100 en 101.

²⁾ Osiris.

rijk herrijst. De dood is de volmaking van het leven. Geen leven is mogelijk dan door den dood. Eens zullen wij allen, die hier op aarde rondwandelen, vereenigd zijn in Duat en daar in het rijk van Usir verwijlen bij het meer van het vuur, Serser genaamd. Daar ontvangen de overledenen hun dagelijksch broodrantsoen uit de handen der Tchatchau ¹⁾; zij dwalen door de velden, waarop koren groeit, vele ellen hoog; en zij varen op de wateren in booten, die voortgaan zonder kracht van riemen en zonder zeil. Des avonds spelen zij en des nachts varen zij in de boot van Tum, die de onderwereld met zijn stralen verlicht, zoodat er verheuging is in de harten dergenen, die ginds zijn.

En de Ka van Uw zoon zal leven zoolang gij en Uwe nakomelingen offeranden zullen brengen.”

Met deze en dergelijke woorden troostte de priester mij en al zal ik toch wel niet veel kunnen slapen, zoo zullen mijn gedachten kalmer wezen en de droomen minder vreesaanjagend.

DE DERDE DAG VAN DE EERSTE MAAND VAN DE OVERSTROOMING.

Zonder al te groote moeilijkheden zijn wij in Chenu aangekomen. Het sturen der vlotten is geen gemakkelijk werk; log en breed zijn zij en moeilijk voort te bewegen. Gelukkig gaan wij thans met den stroom mee die door het wassen der rivier zeer sterk is, ja soms al te sterk. Een paar malen zijn vlotten uit de bedding van Hapi op het overstroomde ge-

¹⁾ Hoofdlieden.

deelte gekomen en daar vastgeraakt. Met groote stokken hebben de mannen moeten duwen om ze weder vlot te krijgen. Het verlangen spoedig thuis te zijn heeft hun kracht en volharding gegeven.

In Chenu is de arbeid bijna af; in andere omstandigheden zou ik dit betreurd hebben — de redenen hiervoor zette ik vroeger reeds uiteen — maar nu heb ik haast om naar huis te gaan, en ook moet ik tijdig in Teb zijn voor het geding tegen Ptah-mes.

Alle steenen voor de eeuwige woning van Amen en de pyramide van Amen-em-hat — Hem zij leven, gezondheid en standvastigheid — zijn op de lastschepen gebracht. Zij liggen daar in schoone rijen: vierkante blokken voor de muren en ronde of achthoekige voor de pilaren. In gedachte zie ik den tempel reeds verrijzen; een rij van sfinxen in de gedaante van rammen langs den toegangsweg; vier obeliskens vóór den tempel, dien men niet zal kunnen binnentreden, wanneer men niet zal zijn gereinigd in het heilige meer, zoodat men zal kunnen getuigen: ik ben rein, ik ben rein, ik ben rein, ik ben rein.

De voorhof zal de binnentredenden in een verheven stemming brengen en hen geschikt maken om met gewijde aandacht den zang en den offerdienst bij te wonen. De zuilenzaal zal wonderschoon zijn; vele voorstellingen zullen op de pilaren worden aangebracht om Amen en den Koning te eeren. Mogen ook mijn beeltenis en mijn naam daar vereeuwigd worden, dan zal ik juichen en dan zal mijn Ka zich verheugen, wanneer ik ginds ben en hij op aarde terugkeert om die plaats te bezien.

Want leeft niet hij, wiens naam onuitwischbaar ingegrift is, voor eeuwig?

Morgen verlaten wij Chenu; hedenavond zullen in den tempel van het kampement dankoffers aan Amen en Hathor worden gebracht. Zij hebben onze reis voorspoedig gemaakt.

Onze eerstvolgende rustplaats zal Teb zijn; over tien dagen begint het geding. Welke straf zal worden uitgesproken? Het is wonderlijk, maar nu de expeditie zoo voorspoedig is verlopen, en bovenal nu ik weet, dat mijn zoon ginds is, is het geheele geval Ptah-mes van zeer ondergeschikte beteekenis voor mij geworden.

DE ZESTIENDE DAG VAN DE EERSTE MAAND DER OVERSTROOMING.

Wij zijn sinds eenige dagen in Teb, waar de gouvorst mij weder met vreugde heeft ontvangen. Vele eerbewijzen zijn mij ten deel gevallen: een groot feest is aangericht; in den tempel van Hor hebben de gouvorst en de priesters een plechtigen dankdienst gehouden en het garnizoen heeft mij een speciale lijfwacht ter beschikking gesteld. Mijn draagstoel torsen vier stoere lieden uit Kusch, er vóór loopen tien, en er achter twaalf soldaten. Groot is mijn aanzien hier.

Eergisteren is het strafgeding tegen Ptah-mes aangevangen. De Kenbet ¹⁾ vergadert in den voorhof

---

¹⁾ Rechtbank.

van den tempel van Hor, en bestaat uit de volgende personen:

den gouvorst, die als vizier fungeert,
den opperpriester van Hor,
den priester-voorlezer van Hor,
den commandant van het garnizoen,
den opperschrijver van den tempel,
den opziener van de graanschuren,
den vorst van Chenu,
en den opperschrijver van den gouvorst.
Deze laatste stelt de protocollen op ¹⁾).

Ik bevond mij reeds in den tempel-voorhof toen de vizier en de andere rechters binnentraden; eerstgenoemde schreed naar zijn zetel in het midden van de ruimte. Vóór hem lagen de veertig wetsrollen, die hij eerbiedig groette. De rechters namen aan weerszijden van hem plaats. Mij was als hoofdgetuige een zetel schuin achter dien van den vizier gegeven.

Plots ging een deur open, die uit den voorhof toegang geeft naar de bijgebouwen; vier soldaten traden binnen, Ptah-mes met zich voerende. Hoe zag hij er uit! Ongeschoren, vermagerd, met verwilderde haren en een vuil lendenschort; 't was droevig om aan te zien. Zijne handen waren op den rug vastgebonden. De soldaten dwongen hem zich voorover te werpen en het stof te kussen.

Toen hij weder was opgestaan, sprak de vizier de acte van beschuldiging uit, die mij natuurlijk niets nieuws leerde.

Vervolgens moest ik mijn getuigenis afleggen. Ik

---

¹⁾ Dus de griffier, wiens taak zeer belangrijk was, daar de geheele behandeling mondeling geschiedde.

was maa cheru en belastte mijn vroegeren ondergeschikte niet te zeer. Een ambtenaar, die dagelijks bij den Koning verwijlt, kwam verklaren, dat Ptah-mes hem in een brief lasterlijke dingen omtrent mij bericht had; hij had er bijgevoegd: wist Zijne Majesteit slechts, welke dwaasheden Chnum-hotep verricht heeft!

De hoveling, dien ik prijs, twijfelde aanstonds aan de beweringen van Ptah-mes, daar hij een grooten dunk van mijne bekwaamheden had. Hij oordeelde het dus dienstig nadere bevestiging af te wachten, alvorens er met den Koning over te spreken. Hoe dankbaar was hij thans, aldus gehandeld te hebben.

Ptah-mes antwoordde noch op de acte van beschuldiging noch op de getuigenverklaringen.

Nadat nog eenige ambtenaren en soldaten uit het kamp bij Jeb waren gehoord, die alles wat in de acte van beschuldiging stond, bevestigden, nam de vizier het woord. Hij zeide, dat wel niemand aan de schuld van Ptah-mes zou twifelen en dat alle rechters hem dus zouden veroordeelen. Als gerechte straf meende de vizier te moeten eischen: het uittrekken van de tong, die zulke schandelijke dingen had gezegd; en verbanning van Ptah-mes naar een grensstad.

Na eenig beraadslagen (natuurlijk buiten tegenwoordigheid van den beklagde en trouwens ook van de getuigen) werd overeenkomstig den eisch uitspraak gedaan. Ptah-mes hield zich goed, maar in zijn oogen was wanhoop.

De straf staat nog niet geheel vast, daar zij door den Koning bekrachtigd moet worden. Aangezien

zij echter in overeenstemming is met de wetten ons door Djehuti geschonken, zal goedkeuring wel niet uitblijven.

Mij is in ieder geval genoegdoening gegeven. De Koning zal alleen gunstige dingen over mij hooren. De hoveling vertelde mij trouwens, dat Zijne Majesteit, die door boodschappers op de hoogte is gehouden van alles wat voorviel, Hare groote waardeering over mijn arbeid heeft uitgesproken.

Mijn hart springt op van vreugde, nu ik dit weet. Waarmee zal de Koning mij eeren? Het is moeilijk te wachten.

Wij zullen zonder ergens aan te leggen naar Uast varen; er is mondvoorraad genoeg op de schepen en allen verlangen ernaar weer in hun stad te zijn, ik niet het minst.

DE EERSTE DAG VAN DE TWEEDE MAAND DER OVERSTROOMING.

Gisteren zijn wij in Uast gekomen en ik ben weer in het midden van mijn gezin. Bij wijlen weet ik niet op welke plaats ik ben; ook aan vreugdevolle dingen moet men wennen.

Moelijk kan ik neerschrijven wat in mij omging toen ik mijne vrouw wederzag. Zij was uit groote liefde in huis gebleven, en ik haastte mij dus bij aankomst van mijn schip aan de kade van Uast naar mijn woning, mij aan alle eerbetoon onttrekend. Boven uiterlijke eerbewijzen gaat de liefde van echtgenooten.

Mijne vrouw wachtte mij in haar zitvertrek op.

Ik sloot haar in mijn armen, kuste haar lang en teeder, en ging naast haar zitten. Haar handen nam ik in de mijne, onze oogen zochten elkaar, en zoo bleven wij heel lang stil; wij voelden dat woorden onze gedachten zouden ontwijfd, immers niet zuiver weergegeven hebben.

De ons gebleven kinderen zijn gezond; ik vind ze lang geworden. Gelukkig herkenden allen mij — de jongsten waren waarschijnlijk voorbereid —. Met palmtakken en lotosbloemen was mijn zitvertrek versierd. Boven den ingang hing een uitgerold papyrusvel, waarop mijn oudste zoon met fraaie teekens geschreven had: „Chnum-hotep, onzen vader, geve Amen gezondheid en eeuwig leven.”

Over tien dagen zal de bijzetting van hem, die is heengegaan, in de tombe aan den westelijken oever van de rivier plaats vinden.

DE TIENDE DAG VAN DE TWEEDE MAAND DER OVERSTROOMING.

Morgen zal de droeve plechtigheid zijn. Met eenige bloedverwanten en vrienden hebben wij eerst het lichaam van de plaats waar het behandeld is, naar ons huis overgebracht en in de kisten gelegd; de binnenkist is geheel naar den vorm van het lichaam gemaakt, en in- en uitwendig met vele spreuken voorzien, die de ziel van onzen zoon in Duat mogen helpen. De buitenkist is rechthoekig; uitwendig hebben de handwerkslieden er een deur op geschilderd, en op het deksel, boven de plaats waar het gezicht is, de oogen van Hor afgebeeld.

Binnen-in zijn de goden Nut en Usir¹⁾ voorgesteld.

De vazen waarin de ingewanden en andere deelen van het lichaam zijn geborgen, namen wij tegelijk mede.

Mogen de schuëbti, die ik voor mijn zoon deed maken, veel diensten bewijzen.

Na de overbrenging hebben wij de kist en de vazen in een schip geladen, dat naar Abdu²⁾ is vertrokken; ik volgde met verwanten in een andere boot.

Alle plechtigheden, die voorgeschreven zijn, heb ik daar doen verrichten; de ziel van mijn zoon heeft gezegd:

Wees gegroet o heerlijk God,
God van Ta ur, groot in Abdu;
Tot U mijn Heer, kwam ik in vrede;
Wees mij genadig, want bij U is de genade,
Hoor toch naar mijn roepen; doe wat ik U zeg,
Ik hoor bij hen die U vereeren.

En nu is mijn zoon in vrede uit Abdu teruggekeerd, nadat hij de offerbrooden ontvangen en den geur van myrrhe en wierook ingeademd heeft.³⁾

DE TWAALFDE DAG VAN DE TWEDE MAAND DER OVERSTROOMING.

Alle ceremoniën zijn vervuld, maar de leegte in mijn hart is niet vervuld.

Reeds zeer vroeg zijn wij gisteren de rivier over-

¹⁾ De hemelgodin en Osiris.

²⁾ Voornaamste begraafplaats van Osiris, waarheen sinds de 6e dynastie ieder Egyptenaar gaarne na zijn dood gebracht werd.

³⁾ Vgl. Erman-Ranke, Aegypten, blz. 363. Ta ur (groot land) is de gouw, waarin Abdu (Abydos) lag.

gevaaren. In de eerste boot had ik natuurlijk plaats genomen met de twee mij gebleven zonen en verdere mannelijke verwanten; in het volgende vaartuig zaten vele vrouwen (mijne echtgenootte was thuis gebleven) en in het derde schip was de kist onder een op vier pilaren rustend afdak ¹⁾ geplaatst. Schoon was het schip met bloemen versierd, en luid weenden de vrouwen, die met ontbloote borsten ²⁾ om de kist zaten. Plechtig klonk de stem van den priester, die wierook offerde: „Geuren voor U, o „Re Chepera ³⁾, die in Uw morgenboot vaart „met Ist, Usir en Hor.”

Troostend waren ook de woorden van den bloedverwant in de tweede boot: „Stuur naar het westen, „naar het land der rechtvaardigen. De vrouwen „weenen luid. In vrede, in vrede naar het westen, „o geprezene, kom in vrede. Wanneer de dag tot „eeuwigheid geworden is, zien wij elkander weer, „want zie, gij gaat naar het land dat de menschen „dooreen mengt.”

Achteraan voer het vierde schip, dat vele vrienden droeg.

Zonder moeilijkheden bereikten wij den westelijken oever, en ook het aan wal brengen van de kist en de vazen, hoewel tijdroovend, geschiedde in goede orde. Moeizaam was de tocht naar de rots, waarin onze tombe is uitgehouwen; de oneffenheden van den weg deden de slede met de kist eenige malen bijkans omkantelen.

---

¹⁾ Symbool van den hemel, die geacht werd op vier zuilen te rusten.

²⁾ Teeken van rouw.

³⁾ Zon in den opgang.

Onvermoeid offerde de Sem-priester wierook, en onvermoeid weenden de klaagvrouwen.

Na een uur waren wij ter plaats van bestemming, waar politiedienaren en beambten der bijzettingen met arbeiders wachtten.

Plechtig schreden wij door het met zuilen gestutte voorportaal in de groote zaal.

De kist werd neergezet en er om heen de vazen met de ingewanden, de schuëbti, de afbeeldsels van levensmiddelen, opdat de Ka van mijn zoon geen honger lijde, de amuletten waarvan vele door vrienden waren geschonken, en iets verder het bedje van onzen zoon.

In de daarvoor bestemde nis plaatsten de dienaars van den Cher-heb¹⁾ het beeld van den Ka van den overledene; het is goed gelijkend.

En eindelijk werd de grafstede ter aangewezen plaatse neergezet; haar opschrift heb ik zelf aan-gegeven:

Na de aanvangswoorden: „De koning geeft een offerande”²⁾ volgen gebeden tot Usir en Amen om offeranden voor de Ka van onzen zoon. Zijn korte leven wordt uitvoerig beschreven; gewezen wordt op zijn zachten aard, edelmoedigheid en waarheids-liefde. Onderaan is hij afgebeeld voor Anpuknielend.

Toen alles neergezet was, trad de cher-heb naar voren om de plechtigheid van het openen van den mond te verrichten.³⁾

---

1) Priester, die de bijzetting leidt.

2) Formule, uit de oude tijden overgebleven, toen de Koning werkelijk een geschenk bij iedere begrafenis gaf.

3) Verg. Wallis Budge, the Papyrus of Ani I 248 vlg.

Den Sem-priester bij den arm nemende, gaf de cher-heb opdracht een stier uit het zuiden te slachten. Een voorpoot werd afgehakt en het hart voor den dag gehaald. De Tcherau ur ¹⁾ fluisterde in het oor van onzen zoon : „Zie Uwe lippen worden voor U gereed gemaakt, opdat Uw mond geopend worde.”

Een antilope en een eend werden, wederom op bevel van den cher-heb, onthoofd ²⁾, waarop laatstgenoemde tot den Sem-priester zeide: Ik heb ze voor U gevat; ik breng Uwe vijanden tot U, o Tum, ik heb ze voor U gedood; dat zijne vijanden niet tegen dezen God ³⁾ opstaan.

Hij die den stier doodde, bracht daarna de dij aan den cher-heb en het hart aan den Sem-priester; dij en hart werden voor dezen God ³⁾ op den grond gelegd.

De cher-heb richtte zich toen tot den overledene met de woorden: Ik heb de dij als het oog van Hor tot U gebracht. Ik heb het hart tot U gebracht, dat er geen opstand tegen dezen God zij. Ik heb de antilope tot U gebracht, haar kop is afgeslagen; ik heb U de eend gebracht; haar kop is afgehouden.

Na deze offeranden sprak de Sem-priester tot den overledene: „Ik ben gekomen om U te omhelzen, ik ben Uw zoon Hor ⁴⁾, ik heb Uwen mond ge-

---

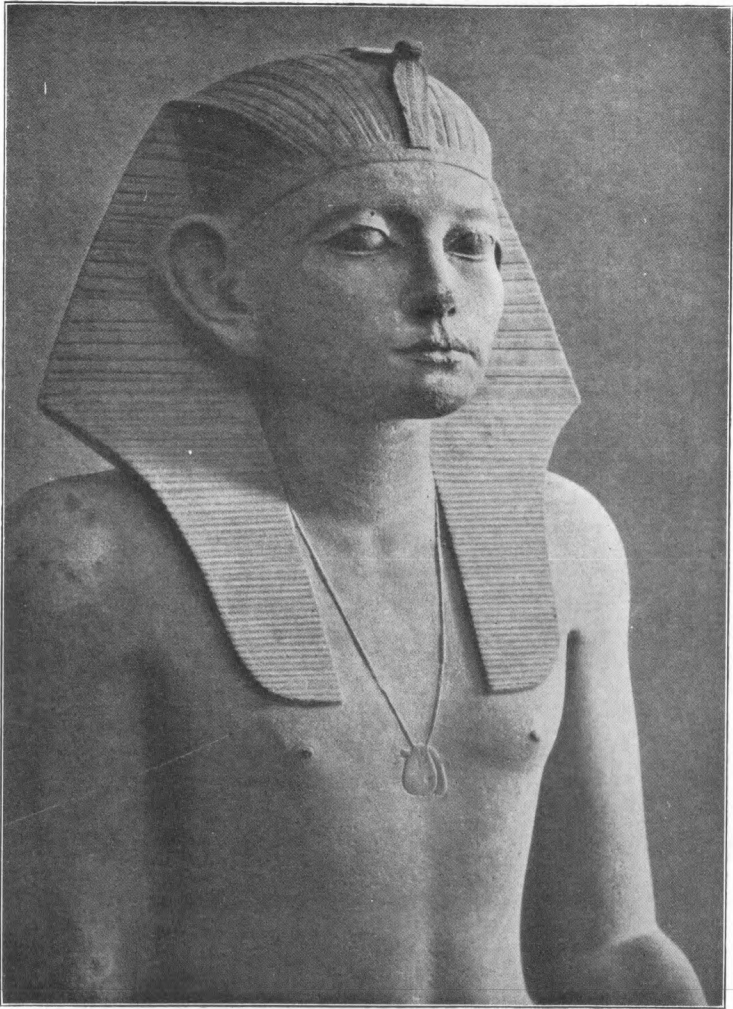
¹⁾ Vrouw, die Isis personifieerde.

²⁾ Symbool van de vernietiging der vijanden van den overledene; toen Horus de tegenstanders van zijn vader Osiris doodde, sloeg hij hun hoofden af, die de gedaante van eenden aannamen, waarna zij in de gedaante van antilopen op de aarde vielen.

³⁾ Osiris; de doode werd met Osiris vereenzelvigd.

⁴⁾ Verg. noot 3. Horus, zoon van Osiris, werd ook zoon van den overledene.

Amen-em-hat III

drukt; ik ben Uw zoon en heb U lief. Zijne moeder slaat zich op de borst en weent om hem, en zij die met hem in ketenen liggen¹⁾, slaan zich op de borsten. Uw mond was gesloten, maar ik heb Uw mond en Uw tanden voor U gereed gemaakt.

De overledene zal wandelen en spreken; zijn lichaam zal bij de groote vergadering der Goden zijn in het Groote Huis van den Aloude in Annu, en hij zal daar de ureret kroon van Hor, den heer der menschheid, ontvangen."

Een tros druiven en een struisveer werden voor den overledene gebracht, vele dieren nog geofferd; de priester nam den Tun-tet²⁾, opende ook hiermee mond en oogen, en eindelijk werd de overledene met het nemes-net³⁾ bekleed. De Cher-heb sprak daarbij de volgende zinnen: Zie, het nemes-net, dat komt als het licht; het komt als het schitterende oog van Hor; het komt uit Neheb. De goden waren daarmee gebonden. Het is om Uw aangezicht gewonden in zijn naam van Chetch⁴⁾, komende uit Neheb. Al wat U op aarde nadeel kon berokkenen, is vernietigd."

Ten slotte werd de overledene met uatch en mestdjemt gezalfd opdat geen kwaad kome door de onttroning van de oogen, evenals Hor geen schade leed door het verlies van een oog. Door de uatch zal de overledene geur verspreiden in zijn naam van zoet-riekende.

¹⁾ Isis en Nephthys.

²⁾ Een instrument.

³⁾ Zie hierover Professor Brede Kristensen. Het leven uit den dood, blz. 66 vlgg.: het net is het zinnebeeld van de cosmische wereldorde.

⁴⁾ Licht.

Den overledene zullen in de onderwereld alle groote goden helpen.

Na deze plechtigheid, die als altijd diepen indruk op alle aanwezigen maakte, werd de kist in de diepe schacht neergelaten: thans is deze reeds met steenen dichtgegooid en toegemetseld.

Eens zullen voor mijne vrouw en mij ook schachten in deze tombe gegraven worden. De Ka's van ons drieën zullen dan dicht bijeen zijn en elkaar vaak ontmoeten.

DE NEGEN-EN-TWINTIGSTE DAG VAN DE TWEEDE MAAND DER OVERSTROOMING.

Vandaag ben ik naar Itht-tauï scheep gegaan. En zoo vaar ik nu weder op de goddelijke rivier, wier wateren mij gedragen hebben op mijn tocht naar het zuiden, en mij nu naar het noorden voeren, naar het Groote Huis ¹⁾). Mij vergezellen de opperpriester van Amen, die de teekeningen voor den nieuwen tempel aan den Koning ter goedkeuring zal voorleggen, en de medicijnmeester, die in het vervolg aan het hof verbonden zal zijn.

Wijd is de watervlakte, want veel water is in Hapi, welig zal het graan opschieten en overvloed zal in het land van Chemi wezen; heil zij den Koning.

Het is verheugend te weten, dat de veldtocht van Zijne Majesteit tegen het ellendige volk der Retennu met goeden uitslag is bekroond. De Koning zal verheugd zijn in zijn gemoed zooals Re wanneer hij uit de slang komt en aan den oostelijken horizon oprijst.

---

¹⁾ Paleis.

DE VIJF-EN-TWINTIGSTE DAG VAN DE DERDE
MAAND DER OVERSTROOMING.

Na eene voorspoedige reis ben ik in Itht-Tauï aangekomen; en gisteren heeft Zijne Majesteit mij ontvangen.

In mijn statiegewaad schreed ik door de sfinxen-
allee naar de Poort, waar mij de ambtenaar wachtte,
die de stervelingen naar den zoon van Re leidt.
Ik werd onwillekeurig aan den vorigen keer herin-
nerd; wat was er veel in den tusschentijd geschied;
mijn toestand was zeer ten gunste veranderd.

In de troonzaal gekomen, wierp ik mij ter aarde,
ik kuste het stof, totdat Zijne Majesteit mij gebod
op te staan.

„Nader mij, o Chnum-hotep, gij weet zeer wel,
dat Uwe daden mijn gemoed verheugd hebben;
waarlijk Uw doorzicht was groot, en ook heeft
Amen Uwen tocht gezegend, zoodat gij veel tot
stand hebt kunnen brengen. De steenen voor mijn
eeuwige woning en voor Amen's tempel zijn in
overvloed aangevoerd. Uw naam zal welriekend
zijn als de wierook uit Punt.

Om U te toonen, hoezeer ik uw trouw, plichts-
betrachting en helder inzicht waardeer, verleen ik
U de titels van Rech Ensu ¹⁾ en Smer-uit ²⁾. Voorts
zullen U vijfhonderd setat ³⁾ land en twee gouden
ketenen worden gegeven. En heden zult gij aan
mijn maaltijd aanzitten.”

Diep bewogen was ik door deze goedheid; ik

---

1) bekende des Konings) beide zeer
2) Eenige vriend) hooge titels.
3) Setat (grieksch aroura) = 2735 M².

boog driemaal in het stof en verliet de zaal, zonder dat ik besepte waar ik mij bevond.

's Avonds zat ik ter linkerzijde ¹⁾ van den Koning aan den maaltijd en alle hovelingen bewezen mij eer.

Nog kan ik dit alles niet verwerken: Rech Ensu en Smer-uït; dit is meer, dan ik had durven hopen.

Tot in verre geslachten zal men mij eeren als een trouw en tot roem gekomen dienaar van Zijne Majesteit Amen-em-hat — Hem zij leven, gezondheid en voorspoed.

---

¹⁾ De deftige zijde.

VERKLARING VAN EENIGE NAMEN

Aahmes, eigennaam, beteekent: voortgebracht door de maan.
Aamu, Aziaten of Bedouienen. Letterlijk vertaald: menschen met den boemerang. — De Egyptenaren hadden den boemerang van de andere volken leeren kennen en gebruikten hem alleen bij de jacht.

Abdu, Abydos, voornaamste begraafplaats van Osiris.

Amen, God van Thebe.

Amen-em-hat I, eerste Koning der 12de Dynastie. — Beteekenis: Amen aan het hoofd.

Amentet, het Westen; ook de onderwereld, aangezien de zon in het Westen ondergaat.

Ammit, monster in de onderwereld, dat de overledenen, welke bij de weging der ziel te licht bevonden waren, verslond. Am = verslinden.

Annu, On of Heliopolis. Stad, waar in het bijzonder de zonnegod werd geëerd.

Apep, de slang, die elken morgen de zon aanvalt en door deze verslagen wordt.

Chemi, Egypte.

Chenu, Silsilis, aan den Nijl gelegen.

Chnumhotep, eigennaam, beteekent: Chnum is tevreden. Waarschijnlijk juister, doch minder welluidend is de transcriptie Chnumhotp.

Chufu, Koning van de vierde Dynastie, bouwer van een der pyramiden van Gizeh.

Djehuti, Thot, God van de wijsheid en het woord.

Duat, onderwereld.

Gebal, Byblos, oude nederzetting der Egyptenaren ten noorden van Palestina.

Hapi, Nijl, ook naam van den Nijlgod.

Hat-hor, Godin in koe-gedaante.

Heka, tooverspreuk. Meervoud: hekau.

- Hor*, Horus, stamgod van Opper-Egypte, waarschijnlijk een vergoddelijkt vorst; te onderscheiden van Horus, zoon van Osiris.
- Hor-Achti*, Horus van den horizon (letterlijk: van de plaats waar de zon opkomt); gewoonlijk gebruikt in verbinding met Re, den zonnegod.
- I-m-hotep*, beroemd medicijnmeester onder de regeering van Zoser, Koning der 3de Dynastie; later werd I-m-hotep vergoddelijkt en als zoon beschouwd van Ptah en Sechemet. — Beteekenis van den naam: hij, die in vrede komt.
- Itht-tau*, residentie van de vorsten der 12de Dynastie, gelegen ten zuiden van Memphis. Beteekenis van den naam: die de beide landen (Egypte) controleert.
- Jeb*, Elefantine, bij de eerste cataract gelegen. *Jeb* beteekent ivoor.
- Ka*, dubbel of geest.
- Ka nefer*, naam van de pyramide van Amen-em-hat I. *Ka* beteekent hier hoog; *nefer* is goed of schoon.
- Kusch*, Nubië. Wellicht juist: Kasch.
- Mau Schera*, eigennaam. *Mau* beteekent kat, *Schera* klein.
- Meri*, geliefd. Vrouwelijk: Merit.
- Month*, oorlogsgod van Hermonthis.
- Necht*, eigennaam. Beteekenis: sterk.
- Nefer*, eigennaam. Beteekenis: goed of schoon.
- Per Aa*, Paleis des Konings. Ongeveer van den tijd van Achnaton af wordt *Per Aa* (Pharao) ook als titel van den Koning gebruikt. Beteekenis van *Per Aa* is: het groote huis (vergelijk Verheven Porte).
- Pi Month(u)*, Hermonthis, zuidelijk van Thebe gelegen.
- Ptah*, God van Memphis.
- Punt*, een land, waarschijnlijk gelegen, waar nu de Somali-kust is. De Egyptenaren haalden uit dit „goddelijke land” (Ta Neter) wierook, planten, myhrre en luipaarden.
- Qebti*, Koptos, plaats vanwaar de karavanen naar de Roode Zee vertrokken.
- Re*, zonnegod.
- Rehenu*, dal, oostelijk van Koptos gelegen. De naam is thans Wadi Hammamat.
- Renenit*, godin die onder andere bij geboorten een rol speelt.
- Retennu*, Syriërs.
- Sa Ist*, eigennaam, beteekenis: zoon van Isis.
- Sanch Ka-Re*, laatste Koning der 11de Dynastie. De naam beteekent: de *Ka* van *Re* doet leven.
- Sebek*, Krokodilgod.

Sechmet, godin van den oorlog en de geboorten. Voorgesteld in de gedaante van een kat.
Sehotep ab Re, troonnaam van Amen-em-hat. Beteekenis: het hart van Re maakt tevreden.
Senusert, eigennaam. Beteekenis: Iemand van (de godin) Wosret.
Ta chent, gouw ten Zuiden van Thebe.
Ta neter, het goddelijke land. Zie bij Punt.
Ten, gouw in het Zuiden van Egypte.
Teser, berg bij Elefantine.
Thes hertu, Zuidelijke gouw van Egypte.
Uast, Thebe. Beteekenis: scepter.
Zinu, medicijnmeester. De transcriptie staat niet geheel vast, zie Gardiner, *Egyptian Grammar*, blz. 498 T. 11.
Zoser, Koning der 3de Dynastie.
